

CORINA BEJAN FRĂȚILĂ

BUTENI

Coordonate istorice și culturale

DPP
David Press Print

CORINA BEJAN FRĂȚILĂ

BUTENI

Coordonate istorice și culturale

Copyright © CORINA BEJAN FRĂȚILĂ
Copyright © EDITURA DAVID PRESS PRINT 2018, pentru actuala ediție

Toate drepturile rezervate, inclusiv dreptul de a reproduce fragmente din carte.
Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări, fără acordul scris
al editorului, este strict interzisă și se pedepsește
conform Legii dreptului de autor.

ISBN 978-606-999-061-2

Printed in Romania

CORINA BEJAN FRĂȚILĂ

BUTENI

Coordonate istorice și culturale

**Editura
DAVID PRESS PRINT
Timișoara, 2018**

Concepția artistică a copertei și tehnoredactare:
Daniela Florian și Loredana Bradea

Corectura textului aparține autoarei

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BEJAN FRĂȚILĂ, CORINA

Buteni : coordonate istorice și culturale / Corina Bejan Frățilă. - Timișoara :
David Press Print, 2018

ISBN 978-606-999-061-2

908

ABONAMENTUL:
Pe un an . . . 87 — Cor.
Pe jumătate an 45 —
Pe 6 luni . . . 32 —
Pe 3 luni . . . 7 —
Prețurile României și
străinătății:
Pe un an . . . 100 franci
Pe 6 luni . . . 55 —
pentru oraș și interurban
Nr. 200.

REDACTIA
și ADMINISTRATIA
Strada Zrinyi Nr. 1 A.

INSERȚIUNILE
se primesc la administrația
Săptămânal public și Loc
deschis costă știri 1 Cor.
Manuscrisurile nu se în-
spozicesc.

ROMÂNUL

CONVOCARE.

Istoria ne cheamă la fapte. Mersul irezistibil al civilizațiunii omenești a scos și neamul nostru românesc din întinericul robiei la lumina cunoștinței de sine. Ne-am trezit din somnul de moarte și vrem să trăim alături a națiunilor, principiu consacrat acum prin evoluțiunea istoriei. Națiunea română din Ungaria și Transilvania vrea să-și hotărască înșiși soarta sa de-acum înainte. Toate neamurile din preajma noastră și-au determinat viitorul prin rezoluțiuni în conformitate cu sufletul lor național. E rândul nostru acum. Națiunea română din Ungaria și Transilvania are să-și spună cuvântul său hotăritor asupra sorții sale și acest cuvânt va fi respectat de lumea întreagă, el este chiar așteptat, pentru că gurile Dunării și pe drumul larg, unde comunică pulsul vieții economice între Apus și Răsărit, să se poată înfățiși ordinea, și neamurilor prejmuitoare să li-se procure figna trebuitoare la munca binecuvântată spre desăvârșirea umană.

În scopul acesta convocăm

Adunarea Națională

a națiunii române din Ungaria și Transilvania la Alba-Julia, ceațea istorică a neamului nostru, pe ziua de **Duminică în 18 Noemvrie v. (1 Decemvrie st. n.) a. c. la orele 10 a. m.**

La adunare vor lua parte: 1. Episcopii români din Ungaria și Transilvania, — 2. toți protopopii în funcțiune ai celor două confesiuni românești, — 3. câte un exmis al fiecărui Consistor și Capitu, — 4. câte 2 exmisi ai societăților culturale (Asociațiune, Fondul de teatru, Asociațiunea Arădană, etc.), — 5. câte 2 exmisi din partea fiecărei reunitii femești, — 6. dela fiecare școală medie (gimnasiu, școală reală), apoi dela fiecare institut teologic, pedagogic și școală civilă câte 1 reprezentant al colegiului profesoral, — 7. câte doi delegați dela fiecare reuniune învățătorescă, — 8. garda națională va fi reprezentată prin câte 1 ofiter și 1 soldat din fiecare secțiune comitatensă, — 9. câte 2 delegați dela fiecare reuniune de meseriași, — 10. delegații partidului social-democrat român, ca reprezentanți ai muncitorimei organizate, — 11. Tinerimea universitară prin câte 2 exmisi ai săi și în fine — 12. *fiecare cerc electoral, în care locuiesc românii, va trimite câte 5 reprezentanți (delegați).*

Suntem convinși, că afară de ceilăcari vor reprezenta în chipul arătat mai sus toate pătririle sociale ale națiunii noastre la această istorică adunare, unde se va hotărî soarta neamului nostru poate pentru vecie, se va prezenta însuși poporul românesc în număr vrednic de cauza mare și sfântă. Se vor lua îngrjiiri ca toți cei veniți să fie adoposiți și să fie părtași la consacrarea celor ce se vor hotărî.

Biroul Consiliului Național a făcut toate pregătirile de lipsă pentru reușita adunării, iar frații Români de pretulindent sunt rugați să dea și ei tot ajutorul.

Înainte de începerea adunării se vor face rugăciuni în cele două biserici din Alba-Iulia, cea ortodoxă răsăriteană și cea greco-catolică.

Toate informațiunile mai departe se dau din partea biroului Consiliului Central Național Român din Arad. Fii tare, neam românesc, în credința ta, căci iată se apropie ceasul mântuirii tale.

Amin și Doamne ajută!

Arad, 7/20 Noemvrie 1918.

MARELE SFAT AL NAȚIUNII ROMÂNE DIN UNGARIA ȘI TRANSILVANIA.

Dr. Gheorghe Crișan
secretar.

Dr. Ștefan C. Pop
prezident.

GÂNDURI LA CENTENARUL UNIRII

Transilvaniei cu Regatul României

Idealul și, deopotrivă, visul de unitate al românilor din Transilvania cu Regatul României s-a realizat la 1 DECEMBRIE 1918, la Alba Iulia. Nu cu puține sacrificii și jertfe, moșii și strămoșii noștri au ajuns aici. Dar, cu siguranță, cu un entuziasm nedisimulat, ce venea din vecii, din adâncurile istoriei lor, dornici să valideze prin prezența lor covârșitoare, unirea tuturor într-un singur stat, ROMÂNIA, care să respecte drepturile cetățenilor ei și să fie respectată în afara granițelor.

Înfăptuirea acestui deziderat a cunoscut pași rapizi după MAREA ADUNARE NAȚIONALĂ DE LA BLAJ, 3/15 mai 1848 și Revoluțiile de la 1848, când conducătorii acestora au realizat că singura cale de urmat, a mai rămas *ridicarea prin cultură a poporului român*. În acest scop, Avram Iancu, Simion Balint și Axente Sever, care s-au stins cu dorul „de a vedea națiunea fericită”, în 1852 dăruiesc 2500 de florini pentru înființarea unei *Societăți literare românești*, care să fie *o tribună de cultură și luminare a neamului românesc*.

După constituirea Fundațiunii și dezbaterile elitei inteligenței românești, societatea se va înființa la Sibiu, la 23 octombrie / 4 noiembrie 1861, din inițiativa lui Ioan Pușcariu, Andrei Șaguna, George Barițiu și Timotei Cipariu. Numită ASTRA – Asociațiunea Transilvană pentru Literatura și Cultura Poporului Român – ea îndeplinește voința testamentară a marelui erou martir Avram Iancu, Craișorul Munților, a tribunilor săi și a

marilor bărbați ai națiunii din Transilvania, de la 1848. Nu trecem cu vederea faptul că rosturile ASTREI aveau să fie cu mult mai mari decât le gândiseră ctitorii săi, contribuind prin activitatea sa la culturalizarea țăranilor și a meseriașilor, la deșteptarea conștiinței de neam.

Generațiile de astăzi, avem nu numai șansa de a trăi într-o țară a noastră, România, ci și de a ne bucura de aniversarea Centenarului ei. În aceste momente istorice, pe lângă festivismul manifestat, propriu marilor sărbători, urăm României să rămână veșnic în această unitate națională, să-și dezvolte o economie solidă, la nivelul țărilor prietene din UE, care să ne asigure prosperitatea traiului de zi cu zi. Și dacă vom rămâne în această unitate, într-o țară bogată, atunci vom putea ridica școli pentru fiecare comunitate, institute economice, de științe, de artă, academii, la care să aibă acces toți cei merituoși, iar prin acestea, România să câștige respect și valoare în lume.

La mulți ani, România! La mulți ani, români de pretutindeni, uniți „în cuget și-n simțiri”, pentru înălțarea României pe locul ce i se cuvine în lume!

Atestări documentare ale Buteniului

Coriolan Suciu,¹ *Dicționar științific al localităților din Transilvania, localitatea este atestată în anul 1387: Buteni*, u. Buttin, Körösbökeny r. Gurahonț, reg. Crișana [1387 *Buchyn* (la Márki Sándor *Aradmegye és Arad 52 sabad királyi város története*, vol. II-1, Anul 1892, p.225), 1446 *Bewken*, 1484 *Beken*, 1498 *Bewkewn* (la Csánki Dezső, *Magyarország történeti földrajza a hunyadiak korában*, vol. I, Budapesta, 1890, p. 728), 1619 *Bekeny* (la Veress Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. IX, p. 203), 1745 *Buttyén* (Gheorghe Ciuhandu, *Români din Câmpia Aradului de acum două veacuri*, Arad, 1940, p. 199), 1808 oppidum *Buttyén* vel *Butyén* vel *Butyin* aut *Bököny*, *Bekeny*, *Buténi* (Johannes Lipszky de Szedlicsna, *Repertorium locorum objectorumque in XII tabulis mappae regnorum*)]. După noua împărțire administrativ-teritorială aparține județului Arad. Această atestare este luată în considerare de către specialiști.

Alexandru Roz și Kovács Géza² dau prima mențiune documentară în 1332 pentru *BUTENI*, *Buken*, *Bewken*, *Bothyanfalwa*, *Bekeny*, *Buttyin*, *Körösbökeny*. Se dă și evoluția demografică, care în 1922 era de 2083 de locuitori: M. St. Közl. Un alt document menționează localitatea ca fiind populată din 1326³, fiind vorba despre istoricul blăjean Ștefan Manciușlea,

¹ Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I, A-N, București Editura Academiei (1967), p. 115.

² Alexandru Roz, Kovács Géza, *Dicționarul istoric al județului Arad*, Arad, 1997, p. 71-72.

³ Ștefan Manciușlea, *Români din Crișana și Sătmar*, p. 99, după Márki Sándor.

având ca sursă principală pe Márki Sándor. Istoricul maghiar Márki Sándor susține că în 1334 localitatea avea și o biserică parohială⁴.

Mențiunea despre localitatea Buteni, care aparține istoricului maghiar Kniezsa István, este în lucrarea *Keletmagyarország helynevei* (Ținutul Ungariei Răsăritene = Transilvania), Arad megye, în *Magyarok es Romanok*, vol. I, Budapest, 1943, p.188. Bökeny nu înseamnă nimic în maghiară (forma aceasta reprezintă pronunțarea ungurească a toponimului). Aici apare numele localității, ca în majoritatea lucrărilor, sub forma ungurească *Bökeny* - Buteni (I, Magyar nemzetséget, I, 289) vo. meg Bökeny, kl. 17. a 326) *Buken* Cs. 728 ó magyar Bökeny szn. és nemzetségnner (vo. Karácsony, Magyar nemzetséget, I, 289) vo. meg Bökeny, kl. 17.

Aici apare numele localității, ca în majoritatea lucrărilor, sub forma ungurească *Bökeny* - Buteni (I, 326) *Buken* Cs. 728 ó magyar Bökeny szn. és nemzetségnner (vo. Karácsony, Magyar nemzetséget, I, 289) vo. meg Bökeny, kl. 17.

După Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei, 1963, numele de localități derivate cu sufixul *-eni*, pluralul lui *-eanu*, ca și cele obținute prin adăugarea sufixului *-ești*, pluralul lui *-escu*, se puteau forma direct de la numele de persoană, funcția sufixului fiind aceea de a indica originea personală a locuitorilor, “adică a descendenților celui ce a întemeiat sau a stăpânit satul” (p. 157). Din cele de mai sus, s-ar părea că n-ar mai fi nevoie să presupunem că de la antroponimul *Buta* s-a format un toponim **Buta*, de la care, cu ajutorul sufixului *-ean*, pluralul *-eni*, s-ar fi format oiconimul *Buteni*.

În *Voievodatul Transilvaniei*, Ștefan Pascu afirmă că numele multor sate derivă din antroponime. Cele cu sufixul *-ești*

⁴ Márki Sándor, *Arad, varmegye monographia*, vol. I, p. 188

(-ășți) de origine *tracă* și cele cu sufixele *-ani* (*-eni*) provin de la descendenții unui moș comun – întemeietorul sau stăpânul așezării.

După părerea noastră, numele localității *Buteni* ne trimite la un antroponim, *Buta*, devenit toponim, **Buta* (cf. oiconimul *Buta*, sat, comuna *Negrași*, jud. Argeș, *Buta*, sat, comuna *Crâmpoia*, județul Olt), de la care cu sufixul *-ean*, plural *-eni* s-a format *Buteni* (cf. și oiconimul omonim *Buteni* (sat, comuna *Măguri*, județul Cluj). De la *Buta*, un hipocoristic, după model slav, din *Budimir*, *Budislav*.⁵

Antroponimul *Buta* trebuie să fi fost destul de frecvent în Munții Apuseni. De la el s-au format și alte nume de localități: *Butani*, sat, comuna *Mărgești*, județul Bihor, *Butești*, sat, comuna *Mogoș*, județul Alba.

Interesant este că localnicii nu-și spun *buteneni*, ci *butinceni* și *butincenițe*, ceea ce vine în sprijinul versiunii că numele satului este format de la numele de persoană *Butin* < *Bute* + suf. *-in* (cf. *Dobre* - *Dobrin*, *Bodea* - *Bodin*, cf. *Marius Sala* în “Familia” nr. 12/1973, p. 20), sau *Buta* cu sufixul *-in* (slav, care arată posesia, conform atestării documentare *Buttyin*, *Bucheny* etc.), cu femininul *Butinca*, de unde apoi cu sufixul *-ean* derivă numele ce și-l dau locuitorii și sub care sunt cunoscuți de cei din împrejurimi: *butin* (*ca*) + sufixul *-ean*: *butincean*, plural *butinceni*; feminin *butinceniță*, plural *butincenițe*. Antroponimul *Buta* (*Buta Mark*) este atestat în localitatea *Buteni* la 1746⁶ și la 1766 *Butta* (*Mark*) în “Conscripția locuitorilor din districtul *Boros – Jenoviensis* inclus în comitatul *Arad*. 1766. Târgul *Buttyin*”⁷. *Butan Togyer*

⁵ Ștefan Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București, 1936, p. 194.

⁶ Gh. Ciuhandu, *Românii din Câmpia Aradului de acum 2 veacuri*, Arad, Diecezana, 1940, Anexa III, p. 199-202 (*Conscripția locuitorilor din districtul Jenoviensis. Anul 1746. Satul Buttyen*).

⁷ Muzeul feudal Arad (MFA), nr. 1590, mss. Nepaginat.

– ASA, fond PJA, seria CU, dosar nr. 27/1777-1834, f. 22-29. În urmă cu 50 de ani și până în prezent, numele *Buta* există în comuna Hălmagiu (Munții Apuseni), județul Arad.

Localitățile aparținătoare administrativ de comuna Buteni sunt atestate documentar în secolele XV și XVI.

*Cuied*⁸ u. Kujed, Köved
1447 Kewed (Csanki I 735), 1746, 1828
1851 Kujéd (Ciuhandu 188; Nagy I 30, Fényes)

Cuied magh. *Köved* (Petrovici, SCL, V, 1954, p. 444)

*Berindia*⁹, Berindeni, u. Berindia, Borosberend
1553 Beryndan, Berende (Márki, II-1224)
1619 Berendia (Veress Doc. IX 203), 1828,
Beréndia (Nagy
I 29, 1851 Berendia (Fényes)
1913 Borosberend (H)

*Berindia*¹⁰ probabil antroponimul românesc *Berin*, atestat de N. A. Constantinescu în *DOR* (p. 199) + sufixul maghiar *-d + -ia*¹¹ (cf. oiconimul bănățean *Berin*, sat aparținător de comuna Sacoșu Turcesc, jud. Timiș)¹²

*Livada*¹³, *Paulian*, *Govoșdia* u. Govósdia, Gozd (azi *Paulian*)
1553 Gosd, 1574 Csoozd < Csozd > (Márki II – 1230, II – 2162),
1746, 1828, 1854 Govosdia (Ciuhandu 229; Nagy I 29; Fényes),
1913 Gosd (H), 1964 Livada (i. a.) *Govosdia* < toponimul slav
Gvozdu “pădure” + sufixul *-ia*¹⁴

⁸ Coriolan Suci, *op. cit.*, vol. I, p. 183.

⁹ Coriolan Suci, *op. cit.*, vol. I, p. 73.

¹⁰ Coriolan Suci, *op. cit.*, vol. I, p. 183.

¹¹ N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963; abreviat =DOR

¹² Remus Crețan, Vasile Frățilă, *Dicționar geografico-istoric și toponimic al județului Timiș*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2007, p. 197.

¹³ Coriolan Suci, *op. cit.*, vol. I (A-N), p. 360.

¹⁴ Vasile Frățilă, Viorica Goicu, Rodica Suflețel, *Dicționarul toponimic al Banatului*, vol. IV (F-G), Timișoara, 1986, după Emil Petrovici, *Daco-slava*, în “Dacoromania”, X₂, 1943, p. 2.

O înregistrarea ulterioară a toponimului *Buteni* o întâlnim sub forma ungurească la Kniezsa István¹⁵.

Sebök László, menționează aceste localități cu denumirile în ambele limbi¹⁶, cu mențiunea că față de Kniezsa Istvan, denumirile localităților sunt atestate în județul Arad (n.n., în România):

Buteni (Arad) *Körösbökény* (Arad)¹⁷

Berindia (Arad) *Borosberend* (Arad)¹⁸

Cuied (Arad) *Köved* (Arad)¹⁹

Livada (*Paulian*) (Arad) *Gósd* (Arad)²⁰

¹⁵ Kniezsa István, *Keletmagyország helynevei (Arad megye)* în “Magyarok és Románok”, vol. I, Budapesta, 1943, p. 127, nota 3.

¹⁶ Sebök László, *Határonkon Túli Magyar Helységnevszótár (Dicționarul localităților de pestehotare)*, Budapesta, Teleki László Alapítvány (Editat de Fundația Teleki László), 1997.

¹⁷ Sebök László, *op. cit.*, p. 122.

¹⁸ Idem, *op. cit.*, p. 118.

¹⁹ Idem, *op. cit.*, p. 131.

²⁰ Idem, *op. cit.*, p. 146.

Scurt istoric al localității BUTENI, județul ARAD

Până în stadiul actual al cercetărilor, vizând trecutul foarte îndepărtat al zonei în care este situat Buteniul, din cauza lipsei investigațiilor prin săpături arheologice sistematice, spațiul respectiv apare ca “pată albă” în toate monografiile referitoare la această importantă comună de pe Valea Crișului Alb. Dar, în pofida neglijării căutărilor, prin excavații de factură arheologică, hazardul a făcut să iasă fortuit la lumină mărturii antice deosebit de revelatoare.

Muzeograful Nicolae Kiss, de la fostul Muzeu Regional Arad, actualmente Complexul Muzeal Arad, a identificat în registrele de inventar ale Muzeului Național Maghiar din Budapesta, informația că în anul 1873, într-un punct topografic neprecizat, în împrejurări și ele necunoscute, s-a recuperat de la o persoană (?), un număr de cinci monede din argint, având o foarte mare vechime.

Nefiind vorba de un tezaur compus din sute de piese numismatice, care să tenteze specialiștii de a-l studia și publica, monedele de la Buteni au stat în depozitul muzeal budapestan, circa o sută de ani, fără ca cineva să le determine tipul și perioada în care au fost emise. Ele au atras atenția muzeografului de la fostul Muzeu Regional Arad, Nicolae Kiss, care în 1977 a reușit să studieze monedele “fondului Buteni”, determinându-le ca fiind “monede dacice, de imitație a tetradrahmelor macedonene din argint, care aveau putere circulatorie în Dacia prestatală a

secolelor III-II î.Chr., ele corespunzând anilor domniei regelui Filip al II-lea (356-336 î.Chr.), tatăl viitorului rege de o deosebită energie și capacitate militară, Alexandru cel Mare.”²¹

Peste alți trei ani, în 1980, numismatul Alexandru Sășianu, extinzând aria cercetărilor în legătură cu monedele descoperite la Buteni, a mai identificat încă 12 exemplare ale aceluiași lot, determinându-le ca fiind piese de factură dacică și celtică, precizând că se aflau în circulație în spațiul nord-dunărean, delimitat cronologic între ultimele două-trei decenii ale secolului al III-lea î.Chr. și prima jumătate a secolului al II-lea î.Chr.²²

Este absolut necesară și precizarea că, pe plan științific național, monedele antice care datează din cea mai veche fază a utilizării sistemului monetar din Dacia, sunt deosebit de apreciate de specialiști. Descoperirea întâmplătoare din anul 1873 este atât de importantă din punct de vedere științific, încât, datorită acesteia, **comuna Buteni a devenit singura localitate de pe valea Crișului Alb, care deține un astfel de tezaur numismatic, ce figurează într-o lucrare enciclopedică națională**²³.

Cele două surse informaționale citate mai sus, denotă că descoperirea monetară de la Buteni, consta dintr-un număr mai mare de exemplare, din care nu este deloc exclus ca prin cercetări viitoare să se identifice și alte piese numismatice, dovedindu-se, de fapt, că se descoperise un veritabil tezaur, care, din nefericire, nu a fost predat integral Muzeului din Budapesta. Mai mult decât atât, existența unui tezaur monetar, constituie un cert indiciu referitor la prezența unei așezări omenești, cu o existență economică prosperă, care generase la rândul ei, posibilitatea teaurizării veniturilor realizate.

²¹ Nicolae Kiss, Răspândirea monedelor geto-dace pe teritoriul județului Arad, “Ziridava”, VIII, Arad, 1977, p. 544.

²² Alexandru Sășianu, *Moneda antică în vestul României, Oradea*, Editura “Crișana”, 1980, nr. 21, p. 96-97.

²³ Eugen Nicolae, Buteni, în “Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României”, București, Editura Enciclopedică, 1994, p. 230.

Așadar, sunt reale șanse ca viitoare cercetări arheologice, în aria teritorială a comunei Buteni, să aducă la lumină și mult așteptata descoperire a unei așezări dacice, care ar atesta o bimilenară existență umană pe aceste locuri.

Enigmatica, deocamdată, așezare dacică de la Buteni, nu știm cât a reușit să dureze în timp. Între aceasta și actuala comună a butincenilor există, este adevărat, un foarte mare vid istoric, făcând în stadiul de acum al cunoștințelor noastre, imposibil de surprins data reală a apariției acestei localități românești de pe valea Crișului Alb. Dar, **ne exprimăm opinia că Buteniul a existat cu multă vreme mai înainte de cele mai vechi atestări documentare din secolul al XIV-lea.**

Situația este identică pentru întregul cuprins al Transilvaniei, ținut despre care nu se poate afirma că, anterior venirii maghiarilor, ar fi fost în totalitate lipsit de populație. Numeroase localități rurale transilvănene, sunt atestate arheologic prin consistente urme de locuire pe toate văile râurilor ardelene, ceea ce dovedește cu prisosință că locuirea și prezența autohtonilor de sorginte daco-romană și, mai apoi romanică, a fost situată pe o durată de timp măsurabilă nu în ani, nici în decenii, ci în secole.

Acest gen de așezări satești, făceau parte integrantă din așa-numitele “cnezate de vale românești”, formă de organizare socială, religioasă și, nu în ultimul rând economic, prin a căror unificare ulterioară, s-a ajuns la tipuri superioare de conviețuire, care nu numai că au precedat, ci chiar au stat la baza constituirii statelor feudale medievale. La organizarea de tip feudal, superior față de modul anterior de existență a localnicilor, au concurat și o serie amplă de intervenții de natură externă, care au facilitat coagularea societății în forme noi, relativ superioare, de organizare politico-militară, precum și instituirea unei dominații de clasă, dar acest proces a fost prea complex pentru a fi explicat aici.

Buteniul, denumit în documentele maghiare *Bekény*, a ajuns succesiv în posesia familiilor mari nobiliare maghiare transilvănene, unele cu pretenții de deținere a puterii princiare: Korniss, Békési, Simay ș.a. După cum era situația socială de strictă dependență a populației față de proprietarii de drept, românii din Buteni au fost declarați iobagi, fiind împovărați cu întreaga serie a obligațiilor față de stăpânul feudal, sarcini a căror neîndeplinire se sancționau cu o mare rigoare, constând din privațiuni de natură economică, dar și din dure pedepse corporale.

În 1555 a avut loc un fapt cu totul deosebit, nu numai pentru Buteni, ci și pentru întreaga zonă a Munților Apuseni, semnalându-se pentru întâia dată, existența în rândurile studențimii Universității din Viena, a unui tânăr student, Valentinus de Buken²⁴, ceea ce era un fapt cu totul ieșit din tiparele universităților europene ale aceluși timp. Nu ne sunt cunoscute împrejurările în care o persoană originară din Buteni, de la poalele Carpaților Apuseni, a reușit să realizeze marea performanță de a efectua studii superioare la una dintre cele mai de renume dintre universitățile continentului european și nu numai.

Imperiul Otoman, sub domnia sultanului Baiazid Ildârâm (Fulgerul), și-a reorientat din Asia, spre Europa campaniile sale de cucerire. A fost cel dintâi dintre sultani care și-a adus oștile până în Ungaria, unde i-a zdrobit pe cruciații regelui Sigismund, susținuți de cavaleria burgunzilor, considerată de neînvingătoare până la acea vreme. La rândul său, Mehmet al II-lea, Cuceritorul, după acapararea Constantinopolului în mai 1456, aduce sub sceptrul otoman și Peloponezul, Bosnia și Albania, atribuindu-și titlatura dublă de Basileus și Autocrator, tinzând să devină chiar Sha-i Djan (“Rege al lumii”).

²⁴ Karoly Rátz, *Zărand*, p. 119. Numele lui era Valentinus Laczovicz de Buchinchot.

Prin transformarea în pașalâcuri a unei arii atât de ample din Peninsula Balcanică, s-au amplificat an de an raidurile de jafuri ale oștirii turcești spre Serbia și statul bulgar, ceea ce a dus la plecarea la nord de Dunăre a mai multor valuri succesive de ortodocși, care s-au instalat îndeosebi în Banat și Transilvania. Dintr-un anumit punct de vedere, venirea acestora a schimbat treptat raportul numeric dintre cei de religie catolică și cei de credință pravoslavonică, înclinând balanța în favoarea celor din urmă.

Înaintând treptat spre nordul Peninsulei Balcanice, turcii trec și Dunărea, ocupând inițial Banatul și Sremul, iar în 1552 cuceresc Aradul și întregul comitat al acestuia, în care se includea și Buteniul, care în 1574 se aflase deja în posesia begului Kurt. În timpul ocupației otomane care a durat patruzeci de ani, s-au păstrat toate obligațiile feudale ce reveneau iobagilor, dar cu un quantum ușor redus, față de ceea ce li se cerea anterior cuceririi turcești. Funcționarii administrativi ai turcilor erau atinși de mirajul corupției, ceea ce făcea ca în schimbul unor plocoane, obligațiile iobagilor să fie și mai mult ușurate. Pentru o scurtă perioadă de timp, în 1595, turcii au fost alungați la sud de Mureș, pentru ca să revină în 1616, spre a stăpâni din nou comitatul arădean, până în 1687.

Din perioada ocupației turcești există diverse date istorice și nu numai. Se cunoaște că la 1574, o parte din Buteni, numită *Satul Nou*, era în proprietatea pașalei Cseri bey, iar peste timp s-au perpetuat toponimele *Tăul Turcului*, precum și *Izvorul Turcului* și *Calea Cailor*. Mai mult decât atât, există în localitatea Almaș numele de familie *Turc*, ai cărei descendenți trăiesc și în prezent.

La 1867, armata austriacă reocupă comitatul Arad și, ca urmare, a devenit posibil un reviriment economic, vizibil nu atât în evoluția agriculturii extensive, cât mai ales pe apariția

și proliferarea meșteșugurilor efectuate cu unelte de tip nou, substanțial mai productive, realizându-se surplusuri de produse felurite, din a căror comercializare, în afara Principatului Transilvaniei, rezultaseră apreciable acumulări de capital, investibile la rândul lor în alte activități similare.

Împuternicirile acordate comitelui, susținute de legi cu putere executorie în întregul imperiu, depășeau ca autoritate și afectau negativ vechea atotputernicie a stăpânilor feudali de domenii și de iobagi. Chiar dacă nu se izbutea ca abuzurile și bunul plac al marilor deținători de averi imobiliare să fie în cea mai mare parte eradicate, noile legi aveau o seamă de pârgii prin care se putea atenua sensibil vechea lege a bunului plac al seniorului. Pentru Buteni și locuitorii săi, includerea în cadrul comitatului Aradului, se dovedise benefică, fiindcă centrul urban de pe Mureșul Inferior, care, la început de secol XVIII, avea circa 30.000 de locuitori, reprezenta o piață de desfacere de-a dreptul de invidiat pentru acel timp.²⁵

În relativ scurtă vreme, și Buteniul se îndrepta spre urbanizare, activând în cadrul său o seamă de meșteșugari breslași, curelari, pielari, croitori, blănari, cizmari, măcelari, meserii care tindeau să ajungă ca însemnătate prelucrarea lemnului, îndeletnicire care de vreme foarte îndelungată era ocupația definitivă a butincenilor. De asemenea, Buteniul mai avea și reputația unei localități în care, an de an se obțineau cantitativ, respectabile recolte de prune. Pașii timpurii ai Buteniului spre stadiul de localitate cu o seamă de caracteristici specifice orașelor, sunt concret marcați prin două dovezi specifice: tiparele sigilare din anii 1849 și 1868.

Cel dintâi menționat tipar sigilar, are următorul text în limba maghiară: BUTYN M. VÁROS PECSÉTJE 1849 (Sigiliul

²⁵ Gheorghe Ciuhandu, *Românii din câmpia Aradului acum două veacuri, Arad, Diecezana, 1940*, p. 199-200 (Conscripția locuitorilor din districtul Jenoviensis, anul 1746, satul Buttyen).

Târgului Buteni 1849). Al doilea tipar sigilar - fapt deosebit de important - are textul în limba română, cu litere latine (nu chirilice): SIGILLUL ORAȘIULUI BUTENI 1868. În partea centrală e înfățișată o biserică având o turlă înaltă, prevăzută cu un orologiu, iar la dreapta edificiului sacru, mai figurează o troiță.

Aidoma celorlalte mari împărății ale lumii, și Imperiul Austriac “suferea” de boala lipsei de locuitori, suficienți pentru a asigura umplerea până la saturație a vistieriei statului. Pentru a aproxima sumele pe care putea conta curtea imperială vieneză, s-a recurs la efectuarea de conscripții periodice având ca scop cunoașterea cât mai apropiată de realitate a persoanelor plătitoare de impozite și taxe din fiecare provincie în parte.

În Buteni, prima conscripție s-a făcut în anul 1747, prilej cu care s-a constatat că localitatea avea un număr corespunzător de locuitori pentru a fi inclusă în rândul târgurilor, depășind stadiul de comună, având 150 de familii, deci cu 109 familii mai mult decât în urmă cu doar 27 de ani (în 1720). În anul 1777, pe când în Buteni existau deja, circa 200 de familii, se înființase întâia școală primară românească care, în primul deceniu de funcționare, a fost frecventată în exclusivitate de către băieți, deoarece, potrivit concepțiilor vremii, categoriei de populație feminină nu îi era necesară știința de carte.

În anul 1784, Apusenii au cunoscut zguduitorul ridicare a moșilor conduși de Horea, Cloșca și Crișan. În pofida faptului că istoricul academician David Prodan (1902-1992), în cele două volume ale monumentalei sale lucrări, *Răscoala lui Horea*, 1979 și 1984, menționează unele reacții în favoarea participării butincenilor la răscoala care a culminat cu agitația produsă de preotul ortodox, nu există însă mărturii că marea masă a locuitorilor ar fi participat la răscoală. Ca dovadă stă lista căpitanilor lui Horea, publicată relativ

recent.²⁶ Astfel, între cei 116 căpitani locali și conducători sătești ai răscoalei moților, nu figurează nicio persoană originară din Buteni, indiciu clar că butincenii nu au putut fi atrași în vârtoarea luptelor. Totuși, pentru Buteni, o consecință a răscoalei, a fost încetarea în 1785 a Oficiului de vamă ce fusese înființat în anul 1747 pe Coasta Buteniului.

Creșterea numerică a populației a fost continuă și simțitoare, Buteniul ajungând în anul 1800 să adăpostească 309 familii, ceea ce denotă că a ajuns să depășească cifra de o mie de locuitori. Un eveniment cu totul demn de a nu fi dat uitării, **din existența Buteniului, a fost înnobilarea a doi frați, români de origine, fapt petrecut în octombrie, anul 1825.** De ce este acest lucru atât de important, cu toate că acordarea titlaturii nobiliare îi privea personal doar pe cei doi beneficiari? Din datele pe care le deținem, gestul de a înnobila persoane de etnie românească din Transilvania era de o extrem de mare raritate, deoarece această comunitate umană nu era recunoscută cu drepturile politice, pe care le aveau numai maghiarii, secuii și sașii.²⁷ În rândurile acestora, se întâmpla să fie unii, căroră li se acordau titlaturi nobiliare, de baroni mai ales, însă diplomele erau emise și semnate de către principii ai Marelui Principat al Ardealului. Acordarea titlaturii nobiliare, ai cărei **beneficiari erau frații gemeni Gheorghe și Dumitru** Brașovan, a fost o emanație directă a Înaltei Curți Imperiale de la Viena, iar actul oficial de înnobilare a purtat semnătura Înălțatului Împărat Francisc I, fapt ce dădea respectivului document o greutate și o valoare cu totul excepționale.

O astfel de diplomă, cu autografa semnătură a împăratului, era un lucru cu totul și cu totul aparte, care impunea un deosebit

²⁶ * * * Remember, *Căpitani locali și conducători sătești ai răscoalei de la 1784*, în "Munții Apuseni, II", 1996, p. 9-11

²⁷ Jacob Ferenczi, *Dicționarul familiilor ardelene înnobilate*, Baia Mare, 1968, vezi Brașovan.

respect și foarte mare considerație, fiind o veritabilă șansă a vieții, pentru extrem de puținele persoane, răsplătite astfel de către împărat. **Cei doi înnobilați erau de profesie administratori financiari, în Buteni și au fost investiți cu posesiunea Căcărăului (Joia Mare). Pe lângă alte avantaje, li s-a mai dat îngăduința imperială de a purta numele de Brássay, favoare de care ei și urmașii lor nu au fost prea încântați, semnând feluritele acte cu numele vechi de familie, Brașovan.**

În temeiul acestei titlaturii înalte, Gheorghe Brașovan a fost instalat director al școlilor reunite din întregul comitat, funcție în care s-a preocupat intens de sporirea numărului copiilor români care frecventau școala. Din datele pe care le deținem, numai în Buteni erau în acea vreme peste 150 de școlari de origine etnică românească, ceea ce a contribuit deosebit de mult la emanciparea populației românești din întregul areal al Văii Crișului Alb, nu numai al Buteniului.

Referitor la evoluția Buteniului, spre a deveni o localitate cvasiurbană, stau mărturie datele elocvente ale Conscripției din anul 1828. Iată ce se desprinde din acestea: **Dintre cele 172 de localități ale comitatului Aradului, numai 11 aveau mai mult de una mie de locuitori. Buteniul se afla între acestea și, în același timp, se situa în grupul celor șase localități în care existau peste 300 de vaci, și a celor zece așezări ce posedau peste 150 de juninci și mai mult de 40 de cai (trebuie să menționăm aici că în 51 de localități nu existase nici măcar un cal, n.n. - C.B. V.).** Dintre cei 1003 locuitori ai Buteniului, menționați în Conscripție, 518 erau agricultori, iar ca număr de meșteșugari breslași, în acest târg erau 10 persoane, câtă vreme în 53 de comune nu existase niciun breslaș, iar în alte 34, erau între unu și nouă meseriași.

Și în privința suprafeței agricole, **Buteniul se situase tot între cele zece localități care posedau peste 2800 de**

“măsurile de Pojon”, având 2824 asemenea suprafețe arabile. Rezultă cu limpezime că, în acel timp, Buteniul se situase la toate “capitolele” în grupul primelor zece localități bogate ale comitatului arădean, evoluție ascendentă foarte promițătoare pe calea deplinei și realei urbanizări.

Însă, aceasta a fost încetinită de nefericita neracordare a așezării la calea ferată Arad-Brad, care a favorizat Sebișul în detrimentul Butenilor. **În planificarea traseului viitoarei căi ferate, Arad-Brad, comuna Buteni figura ca beneficiară de racordare la linia ferată. Deși fusese stabilit chiar și locul viitoarei gări, la presiunile făcute de influentul mare proprietar și politician Wenckheim, din Sebiș, proiectul a fost modificat. Astfel, Buteniul a fost exclus din rândul localităților care urmau a fi situate pe “drumul de fier”.**

Arheologii care au efectuat săpături sistematice în perimetrul mai multor așezări rurale din epoca feudală, au constatat că acestea nu erau compacte, cu străzi bine definite, ci erau “dezlânate”, adică se compuneau din câte trei sau mai multe pâlcuri de locuințe, grupări între care rămânea un spațiu neutilizat destul de întins. La anumite intervale de timp, nu se cunoaște exact din care motive, unele pâlcuri se deplasau la o oarecare distanță de “vatra veche”, abandonând definitiv porțiunea de teren pe care își avuseseră casele o bună bucată de vreme. În epoca respectivă, renunțarea la o casă de locuit și construirea alteia se făcea cu relativă ușurință, deoarece locuințele erau prevăzute cu o singură încăpere, pereții erau din pari lipiți cu lut, iar acoperișul se făcea din stuf sau din paie. Cât despre mobilier, ce să mai vorbim!

Așezările dezlânate, așa cum era și Buteniul, compus din părțile Barda, Groși, Bodiș, Săldăbagiu - ar mai putea intra și altele în discuție--, nu erau agreate de nou-venita administrație austriacă, extrem de birocratizată, întrucât era foarte dificil de ținut sub control, preferându-se tipul de așezare cu locuințe

dense, mult mai ușor de controlat periodic, printr-o succesiune de Conscriptii.

Ne exprimăm aici opinia care ar putea, la o privire sumară, să nu fie considerată veridică, aducând corectivul necesar că, cele cinci părți mai sus enunțate nu erau cătune propriu-zise, așa cum considerau unii istorici din secolele XVIII-XX. Cătunele erau grupări de case ale unor familii. Toate părțile dispersate au fost dislocate din dispoziția autorităților austriece, constituindu-se o localitate compactă, cu străzi sistematizate, după un plan conceput de ingineri specializați în astfel de lucrări.

În conformitate cu noua reșezare a locuitorilor, a devenit necesară și o altă divizare a parohiilor pentru buna desfășurare a politicilor religioase specifice (slujbe, căsătorii, botezuri, înmormântări cu toate cele ce țin de cultul morților, ș.a.).

La anul 1333, în Buteni, este atestată documentar o parohie “ca unitate etnică mixtă”, apoi, în 1781, peste alți 448 de ani, e menționată existența unei capele. Mai apropiat de noi, în 1807, e documentată o parohie romano-catolică, iar în 1818 se precizează și existența unui locaș de cult, actuala biserică romano-catolică, monument istoric, din fericire, restaurată în perioada aceasta.

Actualmente s-a păstrat un număr de patru parohii ortodoxe, în aceleași zone: a) Dealul cu Orașul; b) Bodiș; c) Buia și d) Valea.

În deceniul al treilea al secolului al XIX-lea, mai precis în anul 1832, s-a pus cu acuitate chestiunea eliminării pe viitor a inundațiilor produse de Crișul Alb și implicit a lichidării consecințelor nefaste ale apelor revărsate. Marii proprietari de terenuri agricole, care an de an erau în pericol de inundare, cu sprijinul Palatinului Nándor Jozsef, au inițiat un amplu program de amenajări în Valea Crișului Alb, apelând la sprijinul Comisariatului Regal. Inginerul specialist

în hidrotehnică, Beszédes Joszef a venit la Buteni, pentru a studia terenul și a întocmi schița viitorului Canal și a morilor aferente acestuia. Documentația tehnică și bugetul necesar fiind aprobate, săpăturile propriu-zise au început în septembrie 1833. Lucrările s-au executat sub îndrumarea grupului de ingineri format din Halász Gáspár, Lehr Lajos, Horváth Lajos și Haky Daniel, iar săpăturile de volum au fost efectuate cu lucrători zilieri români din zonă, încheind ansamblul de obiective în 4 noiembrie 1840.

Regulamentul de funcționare a canalului și a morilor, precum și întreținerea acestuia în bună stare de funcționare s-a stabilit cu acționarii în iulie 1842, prilej cu care ansamblul hidrotehnic din Buteni a fost numit “Canalul de moară Palatinul József de pe Crișul Alb”. Lungimea totală a canalului este de 82 kilometri și era alimentat cu apa a 15 pâraie și 5 lacuri, iar acumularea se făcea într-un spațiu special amenajat, la Buteni. Cu apa “colectată” în mare parte din râul Crișul Alb, au funcționat morile de la Buteni, Bârsa, Aldești, Mânerău, Bocsig, Rovina, Boroșineu, Vârșand, Nădab și încă patru localități care acum se află pe teritoriul Ungariei.

O perioadă de timp, Canalul a funcționat în condiții optime, asigurând o dezvoltare economică a zonei și implicit a Buteniului, însă întreținerea acestui amplu sistem hidrotehnic la parametrii proiectați devenea tot mai dificilă, pe măsură ce structurile din lemn, așa cum erau stăvilarele mobile se deteriorau și nu mai puteau fi înlocuite. **Același inginer Beszédes a proiectat și condus lucrările de construire a Canalului din Buteni, având scopul practic de a canaliza apa Crișului în aval, pe o lungime mai mare de 20 mile (1 milă = 1481,5 m). Apa acestuia era bună pentru irigații, dar nu avea un debit suficient pentru navigație, ceea ce a făcut ca sistemul să nu**

poată funcționa la capacitatea care să îi asigure eficiență maximă.

Desele cumpărări și vânzări ale Buteniului și trecerea lui de la un proprietar la altul au avut un impact negativ în evoluția economică și socială a localității și a locuitorilor săi. Aceștia, în mare majoritate români ortodocși, au avut din **1793 un protopopiat al Buteniului, cel dintâi preot protopop fiind Gavril Bucatoș (1783-1811)**. De menționat că, timp de peste un secol și jumătate – mai exact 166 de ani –, acest protopopiat a avut 13 protopopi, plus încă trei administratori protopopești și a reușit să înfrunte noianul de vicisitudini de toate felurile prin dârzenia cu care a știut să apere credința strămoșească de ritual bizantin. Prin necontenita lor osârdie, **Buteniul a reușit să dețină școala românească confesională (1791) și, respectiv de stat, începând din 1920**. Primul învățător confesional a fost Ioan Popovici (prima învățătoare a fost Berta Câmpianu, care a funcționat la catedră timp de 5 ani, din 1873 până în 1878).

Începând din 1812, la Arad a fost fondată Școala Preparandială Ortodoxă Românească, rod al unor îndelungi și statornice eforturi ale celui dintâi important intelectual român ortodox din Imperiul Austriac, “înalt învățatul român”, Moise Nicoară, cel care a reușit să facă studii universitare la Pojon (Bratislava) și Viena. El a fost secondat de Dimitrie Țichindeal, parohul literat al Becicherechiului Mic, atât de elogios evocat de poetul nostru național Mihai Eminescu, în poezia *Epigonii*. Cei doi au fost susținuți în această adevărată bătălie politico-diplomatică în favoarea primei școli românești de către episcopul romano-catolic din Oradea, Samuil Vulcan, deținător al demnității de “consilier de taină” al împăratului Francisc I. Efectele benefice ale instituției de la a cărei inaugurare s-au aniversat 200 de ani, în 2012, prin sesiuni de comunicări științifice, tipărire de cărți, simpozioane, două secole de

neîntreruptă existență, s-au remarcat prin neconținutul șir de dascăli și preoți, vajnici apărători ai demnității noastre naționale și a dreptei credințe strămoșești.²⁸

Învățătorii acestei prime școli “pedagoghicești românești” s-au dovedit a fi adevărați deschizători de drumuri pentru urmașii iobăgimii românești, clasă socială menținută secole la rând în neștiință de carte. Tot mai mulți fii de țărani au început să se instruiască în școlile confesionale, precum cea a Buteniului, dând naștere unei noi entități în Transilvania - *intelectualitatea românească*.

Un reprezentativ exponent al acestei școli devenise și fiul preotului Ioan Gurban, din Buteni, al cărui prenume era Constantin. El s-a format intelectualicește la Școala Preparandială din Aradul Vechi. Susținut de o capacitate intelectuală de excepție, acesta a urmat treaptă cu treaptă în cariera preotească, ajungând la înalta demnitate de protopop, concomitent cu numirea sa în elevatul post de *director duhovnicesc* al școlii din Arad, pe care o absolvise cu ani în urmă. Înzestrat cu talent pedagogic, protopopul a sesizat că la școala confesională din Mânerău, unul dintre elevi, avea un auz muzical deosebit de dezvoltat. Acel copil era orfan, ca urmare a decesului părintelui său, învățătorul confesional Petru Vidu. Prin părinteasca ocrotire a lui Constantin Gurban, Ion Vidu a fost înscris la Școala Preparandială arădeană, după ce a încheiat în Buteni ultimele două clase primare, iar mai apoi și-a desăvârșit pregătirea muzicală, la nivel de Conservator.

Prin statornică preocupare a părintelui protopop, originar din Buteni, “orfanul din Mânerău” a devenit compozitorul și dirijorul de coruri Ion Vidu, fondatorul muzicii corale culte românești. Prin melosul lor, creațiile muzicale corale ale renumitului

²⁸ Doru Bogdan, Liviu Mărghitan, *Țichindeal, gură de aur, Arad*, Editura “Viața arădeană”, 2006.

compozitor Ion Vidu au reușit să dobândească perenitatea și fac astăzi parte din arhiva muzicală de aur a componisticii românești din secolul al XIX-lea. Există informația pe care nu am avut posibilitatea de a o verifica, potrivit căreia, Ion Vidu, în amintirea anilor copilăriei petrecuți la Buteni, ar fi compus o piesă muzicală al cărei titlu este **“Hora butinceană”**. Tot de personalitatea butinceană a părintelui protopop Constantin Gurban se leagă și episodul istoric de mare însemnătate al trecerii prin localitate a lui Nicolae Bălcescu, pe care l-ar fi găzduit în casa parohială, **conform tradiției locale. Nu există niciun document care să ateste acest eveniment.**

În ceea ce privește desfășurarea în Munții Apuseni și Zărand a evenimentelor revoluționare ale anilor 1848-1849 – acolo unde a luptat “oastea moțescă” fondată și dirijată în bătălii de prefecții și tribunii aleși de Avram Iancu, supranumit de apropiații săi “ghinărarul” – considerăm că este absolut necesară o nouă clarificare referitoare la expansiunea în teritoriu a confruntărilor armate dintre trupele generalului polonez Iosif Bem, aflat în slujba revoluției ungare și formațiile cvasimilitare ale românilor, care îl aveau în frunte pe avocatul “Iancu din Vidra”.

Sub influența concepției materialist-dialectice potrivit căreia adevărata istorie este cea a luptelor revoluționare “de clasă”, în perioada dintre constituirea în 1947 a Republicii Populare Române și marea cotitură politică și socială din decembrie 1989 din țara noastră, lucrările de istorie prezentau răscoalele și revoluțiile care au avut loc de-a lungul timpului într-o lumină exagerată, accentuându-le nejustificat amploarea. **Ca urmare a unor astfel de exagerări, s-a emis și părerea că, la o dată neprecizată, din anul 1848, ar fi trecut prin Buteni formații de luptă ale lui Avram Iancu, ceea ce nu s-a întâmplat în realitate.**

Relativ recent, în anul 1995, în numărul de debut al periodicului orădean “Munții Apuseni”, a fost publicat un foarte

documentat articol, bazat pe noi puncte de vedere, eliberate de concepții și prejudecăți conjunctural politice, al cărui autor este domnul Grigore Bartoș. Conform minuțioaselor date pe care le conține materialul de mai sus, în teritoriul sud-vestic al perimetrului Apusenilor, apărarea românilor era încredințată **Legiunii Crișana, formație principală de luptă a armatei lui Avram Iancu, care se afla sub comanda avocatului Ioan Buteanu** (să nu se creadă că era originar din Buteni, el fiind născut în Maramureș, în Șomcuta Mare, anul 1821. S-a stabilit la Abrud, unde practica avocatura, n.n. - C. B.V.).

Cu legiunea română ce-i fusese încredințată de către Avram Iancu, avocatului îi revenea misiunea de a apăra valea Crișului Alb. Datorită facilității de pătrundere spre interiorul Transilvaniei a văii largi și netede a acestui râu, respectiva cale de acces a fost “preferată” de grosul armatei ungare, trimisă de Lajos Kossuth să înfrângă rezistența opusă de moșii din Apuseni.

Din acest considerent, prefectul Buteanu și-a stabilit zona de contact cu vrăjmașul la Hălmașiu, punct pe care lăncerii comandați de el nu l-au depășit spre vestul localității. Mai mult decât atât, pe durata luptelor, fiind atacați de forțe care, nu numai prin armament, ci și numericește erau net superioare grupării conduse de Ioan Buteanu, moșii s-au retras și mai spre est, încercând să-i oprească pe adversari la Baia de Criș și Țebea. În acest sector, pe toată durata luptelor, românii au fost în permanență pe poziții defensive; în niciun caz nu putea fi vorba de o respingere atât de mare spre vest a armatei maghiare, încât lăncerii moși să fi ajuns la Buteni. Ca dovadă, de-a lungul întregului material citat, numele Buteniului nu figurează în niciun fel, rezultând clar că cele spuse despre acel eveniment nu s-au bazat pe vreo argumentare cât de cât veridică. **Am ținut să facem această precizare pentru a nu mai prelua și perpetua un fapt care nu s-a petrecut în realitate.**

Marele Bălcescu a înscris în opera sa luminoase rânduri despre călătoria sa în tabăra oștirii lui Avram Iancu, impresii pe care și le-a format, **presupunem noi**, și în succintul său popas la Buteni, potrivit tradiției locale, unde, s-ar fi întâlnit și ar fi conversat cu eruditul protopop, Constantin Gurban. Iată, în cele ce urmează, acel deosebit de mișcător pasaj: “În acea vreme, când inima îmi era zdrobită, căci din toate părțile vedeam naționalitatea română călcată și zdrobită de dușmani străini, fusei fericit a găsi acolo (în Apuseni), pe acele piscuri uriașe, pe deasupra norilor, o naționalitate și o viață românească înfocată și puternică. Cu ce entuziasm frenetic fusei aclamat și binecuvântat de toți acei țărani, când le spusei că am venit să le aduc urări de noroc și izbândă din partea fraților lor din țară, minunați de vitejia lor! În ce tăcere adâncă mă înconjurau și mă ascultau ei, când le vorbeam de puterea nației române, de numărul ei, de întinderea pământului ce i-a dat Dumnezeu și de ursitele (perspectivele) cele mărețe ce o aștepta în viitor! Seara, după ce toată ziua străjuiau potecile, se hărțuiau și se luptau cu dușmanul, îi vedeai adunați trâmbe-trâmbe (grupuri-grupuri) pe lângă focuri, care povestind întâmplările zilei și acele trecute, care dănțuind împrejurul flăcărilor, care zicând din fluier, buciume și cimpoaie.²⁹

Prezența în acele ceasuri de foarte grea cumpănă pentru întreaga suflare românească din Ardeal a istoricului, economistului și politicianului Nicolae Bălcescu, a constituit fără niciun dubiu, pentru cei din Buteni, un episod istoric care a dăinuit prin vreme atât în familia protopopului Gurban, cât și în memoria butincenilor de origine română. Prin revoluția declanșată în Imperiul Austriac, Kosuth Lajos intenționa să restaureze regatul ungar al lui Ștefan cel Sfânt și să țină în continuare celelalte naționalități în starea de inferioritate

²⁹ Nicolae Bălcescu, în “Munții Apuseni, II”, 1996, p. 5.

din neagra perioadă medievală. Din acest motiv, el amenința națiunea română din Ardeal cu genocidul.³⁰

Cu siguranță că, și în Buteni, dacă s-ar fi oprit, Nicolae Bălcescu – orator înăscut și autor al celei dintâi lucrări din epocă referitoare la Mihai Vodă Viteazul și la fulminanta unire realizată sub sceptrul său – a vorbit gazdelor sale despre puterea nației române, despre numărul ei însemnat, despre impresionanta întindere a spațiului geografic în care de veacuri viețuia națiunea română precum și despre viitorul acesteia. La rândul lor, au existat și români din Buteni care au înțeles să își dea obolul pentru o cauză națională.

În anul 1872, persoane din intelighenția românească din Transilvania, cunoscătoare a handicapului economic al compatrioților lor față de naționalitățile săsească și maghiară, au pus bazele **“Institutului de Credit și Economii «Albina»”**. Pentru ca noua bancă românească să devină operabilă era necesar să fie achiziționate, în principal, un număr de “acțiuni financiare”, pe al căror temei să poată fi acordate credite. Este demn de menționat că în dificila muncă de explicare în masă a rolului băncii românești “Albina”, s-au implicat în primul rând preoții ortodocși, asumându-și rolul de colectanți ai “acțiunilor”.

În zona Crișului Alb și-a asumat această misiune protopopul din Hălmagiu, Ioan Groza. La îndemnul său au răspuns și trei dintre cei mai înstăriți români butinceni, înscriindu-se fiecare pentru cumpărarea unei acțiuni.³¹

Ar putea părea cuiva, acum, că trei acțiuni achiziționate nu însemnau mare lucru, dar menționăm că în multe localități ale comitatului arădean au existat mari temeri din partea locuitorilor și, ca urmare, acolo nu s-a achiziționat nicio “acțiune”.

³⁰ Grigore Bartoș, *Aspecte militare ale revoluției de la 1848-1849 în arealul Munților Apuseni*, în “Munții Apuseni”, I, 1995, Oradea, p. 46-75.

³¹ Radu Ardelean, *Contribuții arădene la fondarea băncii “Albina”*, în “Ziridava”, XXIII, Arad, 2002, p. 193-199.

Cea de-a doua exemplificare datează din **vara anului 1911**. Deoarece, la alegerile pentru ocuparea locurilor de deputați în Parlamentul budapestan al Ungariei, ținute în luna iunie a anului 1910, Partidul Național Român din Transilvania nu a reușit să își mențină decât cinci deputați, în comparație cu cele 15 locuri dobândite în alegerile anterioare (1906), s-a hotărât ca în diferite localități cu populație dens românească, în fața unor mase de locuitori, să se discute motivele aceluși insucces electoral.³²

Una dintre adunările postelectorale, de bilanț politic, a fost organizată la Buteni, **într-una din duminicile lunii noiembrie a anului 1911**. Iată descrierea acelei manifestări politice românești, ținută în fața butincenilor: „Cu trenul motor de la Arad au plecat spre Buteni Teodor Mihali, președinte al Clubului Deputaților Români și vicepreședinte al P.N.R., Vasile Damian, deputatul ales al Băii de Criș, dr. Romul Velicu și Cornel Lazăr din partea ziarelor arădene «Românul» și «Tribuna».” În gara Șebii sunt întâmpinați de avocatul Aurel Grozda, care le adresează un cuvânt de bun soset. Îi răspunde Teodor Mihali, după care, oaspeții și gazdele, urcați în 20 de trăsură, pleacă înconjuțați și conduși de un mândru banderiu de călăreți și se îndreaptă către Buteni.

După servirea unui mic dejun la avocatul Aurel Grozda, înalții oaspeți merg la biserică, la slujba oficiată de **preotul Iuliu Bodea**, administrator protopopesc. După slujbă, delegații P.N.R. și cei 1000 de oameni adunați se îndreaptă spre piața din fața Băncii “Codru”, unde s-a desfășurat adunarea deschisă de preotul Iuliu Bodea. Apoi, Teodor Mihali s-a referit la erorile mișcării naționale, la rolul deputaților români în parlament, la necesitatea acordării votului universal, la încercările de maghiarizare forțată, la viitoarea campanie de alegeri.

³² Ioachim Lazăr, *Adunarea populară de la Buteni din anul 1911*, în “Ziridava”, XXIII, Arad, 2002, p. 227-233.

La Buteni s-au primit telegrame de felicitare adresate adunării, din partea lui Vasile Lucaciu, Iuliu Maniu, Vasile Goldiș, Terențiu Oprean (protopop din Cenadul Mare) și a deputatului Papp, de la Viena.”

În anul 1912 a avut loc un alt eveniment, la care au luat parte numeroși butinceni, deși faptele s-au întâmplat în reședința de comitat, care era orașul Arad. La debutul zilelor de vară ale celui de-al doilea an din deceniul secund al secolului al XX-lea, **în gazeta românească arădeană “Românul”, condusă de Vasile Goldiș**, apăruseră, la intervale de timp egale, chemări adresate îndeosebi satelor și comunelor cu populație majoritar românească, din comitatul arădean: *“VENIȚI LA ARAD! VLAICU SBOARĂ!. FACEȚI SĂ RĂZBEASCĂ MAREA VESTE PRETUTINDENI!”*. Cei din Buteni și din împrejurimi care voiau să meargă la mitingul aviatic de la Arad, puteau să plece din gara Sebiș cu trenul ce pleca la ora 5⁵⁰ dimineța de la Brad, ajungând la 11⁰⁸ în Arad.³³ Nu știm câte persoane din Buteni au mers atunci la Arad, însă din toată Episcopia arădeană erau prezenți pe terenul de zbor circa 25.000 de spectatori.

Această mulțime de români care a făcut să intre în panică organele administrative austro-ungare ale Aradului, a fost cuprinsă de un incredibil de mare entuziasm când a văzut că un român, aparținând celor umiliți și obidiți de secole în propria lor țară, **zbură semeț și sigur**, aidoma unui vultur carpatin, **cu steagul tricolor prins pe aripă**, săgetând văzduhul la înălțimi amețitoare, unde executa viraje într-atât de îndrăznețe încât **însuși vlădica Episcopiei arădene făcea semnul crucii și-l “îndrepta” spre aparatul de zbor pilotat de Aurel Vlaicu**. Câmpul de zbor vuia de-a dreptul de uralele mulțimii care părea

³³ Liviu Mărghitan, *Aurel Vlaicu, Asociațiunea “ASTRA” și Aradul*, Timișoara, Editura Mirton, 1994, passim.

că nu mai puteau fi oprite. *“Ura! Ura! Trăiască Vlaicu!”*, se striga la unison din mii și mii de piepturi.

Ziarul „Românul” în numărul de marți, 16 iulie 1912, la rubrica „Omagiu lui Vlaicu” menționează că în ziua zborului de la Arad, inginerul Aurel Vlaicu a primit telegrame de felicitare expediate din Viena, Tileagd, *Buteni de Criș* (subl. nn.) și Sângeorgiul român. În telegramele expediate din Buteni și semnate de Perva – învățător (era Petru Perva, care a predat la Școala confesională din Buteni, din anul 1895 și până în 1923, n.n. - C.B.V.) – și de Radu, de profesie măsar = tâmplar, lemnar (cf. srb. *stolar* < stô(l) < masă).

La apelul ziarului „Românul” de a se colecta din Transilvania suma necesară construirii celui de al treilea prototip de aeroplan de către inginerul Aurel Vlaicu, într-una dintre listele de subscripții figurează și butincenii **Ion Sferdeanu, Ștefan Penuş și Arcadie Cacinca, iar din Hălmagiu, Dr. Teodor Papp (fiecare dintre aceștia a donat în parte câte 20 de coroane, n.n. - C.B.V.)**. Un rol important în informarea sătenilor referitor la zborul de la Arad al lui Aurel Vlaicu, l-au avut preoții, care, după serviciul divin, le vorbeau enoriașilor despre acel eveniment aviatic deosebit de important pentru toți românii din zona arădeano-zărandeană. Acest lucru s-a petrecut și în biseculara parohie a Buteniului, care, în 1728, și-a sfințit biserica din lemn, cu hramul Buna Vestire.

Biserica din piatră albă, ridicată pe locul celei din lemn, devenită neîncăpătoare, a fost sfințită în 1802 de protopopul Butenilor, Gavril Bucatoș. La acest nou locaș ortodox a slujit ca preot Ioan Gurban (1841-1898), tatăl protopopului Constantin Gurban, al cărui ginere era preotul din Buteni, Iuliu Gheorghe Bodea (1894-1939), căsătorit cu fiica protopopului, Constanța.

Roata istoriei, deși nu prea în grabă, ducea însă ineluctabil spre un astfel de deznodământ. În urma unui atentat reușit,

întâmpilat la Sarajevo, după oarecare ezitări, Austro-Ungaria în alianță cu Germania, au declanșat în 1914 războiul împotriva Franței, Marii Britanii și Rusiei, care în scurtă vreme a devenit prima mare conflagrație militară mondială. Cu toate că Regatul României și-a declarat starea de neutralitate față de acest război, o astfel de atitudine era pentru politicienii care orchestrau războiul un cert semnal că Bucureștiul se va orienta spre tabăra celor trei mari puteri aliate ale continentului european, în detrimentul așa-numitelor “Puteri Centrale”.

Consecința unor astfel de prognosticări a fost aceea că, românii din Imperiul Austro-Ungar, chiar în vremea în care România se afla în neutralitate, erau etichetați ca prezumtivi trădători ai intereselor patriei Austro-Ungare, iar cei mai periculoși erau considerați cei ce formau pătura intelectualității române ardelen: **juriștii, dascălii, gazetarii și, nu în ultimul rând, preoțimea ortodoxă, mai ales.**

În Buteni au fost puși sub o permanentă observație a jandarmeriei maghiare **avocatul doctor Aurel Grozda, învățătorul școlii profesionale Corneliu Vodă, precum și preoții Florian Roxin și Iuliu Bodea.** Chiar din prima lună a războiului au fost mobilizați dintre ofițerii de rezervă, aproape în exclusivitate intelectuali români și sârbi. După o foarte sumară instruire pentru cunoașterea tipurilor de armament, aceștia erau încadrați în unități militare destinate să acționeze în prima linie a frontului. Situația devenise și mai gravă din luna august 1916, când armata regală română, a cărei comandă supremă o avea suveranul României, regele Ferdinand I, a intrat în război alături de Franța, Marea Britanie și Rusia.

În Transilvania a urmat aducerea sub drapel a învățătorilor școlilor profesionale și trimiterea acestora pe front. Știindu-se că nu existau învățătoare în aceste școli românești, aproape toate instituțiile de școlarizare ale românilor și-au încetat

existența, elevii fiind siliți să freventeze școlile de stat în care predarea se făcea în limba maghiară. Cu dascălii care, datorită vârstei înaintate, nu mai erau apți pentru serviciul militar, s-a procedat la internarea acestora, ceea ce echivala cu întemnițarea lor, în diferite închisori din partea vestică a Ungariei. **În fața acestei situații de închidere a școlilor românești, episcopul Aradului, Ioan I. Papp³⁴ a înaintat energice proteste Ministerului Maghiar de Interne, reușind în unele cazuri, nu prea numeroase, să obțină “absolvirea” de obligațiile militare ale unor învățători din cadrul eparhiei arădene. Ca urmare a unui astfel de protest al episcopului, au fost demobilizați învățătorii din Moșnița, Pecica și Buteni (în Buteni era dascăl Corneliu Vodă, n.n. - C.B. V.).**

Guvernul maghiar de la Budapesta a inițiat o inspectare a celor 250 de școli confesionale. În urma acestei acțiuni s-a formulat acuzația generală că în respectivele școli nu se face educarea tineretului pentru ca acesta să-și manifeste “O mare iubire de țară și de înălțatul împărat”. Din acest motiv, școlile confesionale românești au fost desființate, neluându-se în seamă niciun protest, indiferent de calitatea protestatarului.

Prin specificul profesiei sale, **doctorul avocat Aurel Grozda**, a fost implicat în diferite procese, în calitate de apărător al românilor. El era considerat de către autoritățile comitatului Arad un foarte periculos adversar al Imperiului Austro-Ungar. Fără a se mai căuta capete de acuzare împotriva lui, **a fost ridicat de la domiciliu și “internat” în lagărul de la Fertőrákos, loc de detenție situat lângă orașul Sopron.** La fel de indezirabil a fost considerat de către administrația austro-ungară și **notarul român din Buteni, Alexandru Sirca**

³⁴ Caius Cuțaru, *Activitatea episcopului Ioan Ignație Papp în perioada premergătoare Marii Uniri*, în vol., *Aradul și Marea Unire*, Arad, Editura Universității “Vasile Goldiș”, 1999, p. 206-211.

(disparația prematură a unicului său fiu, **Zeno Sirca**, a fost din cauza aceluiași patriotism, moștenit de la tatăl său), **despre care se spunea că nu dă dovadă de iubire a patriei în care s-a născut și că își face cunoscută public aversiunea față de regimul politic din acea vreme.**

De un tratament represiv a avut parte și părintele protopop al Buteniului, Florian Roxin. Cu toate că se situa în fruntea arhierilor din comitatul arădean, funcție care se cerea a fi respectată, s-a pus totuși la cale arestarea sa de către jandarmeria maghiară. În timp ce citea Evanghelia a șaptea, în Joia Mare a Săptămânii Patimilor, în biserică s-a creat mare tulburare, venind în fugă un trimis al primarului de atunci al Buteniului, Petru Ruja, ca să-l anunțe să fugă și să se ascundă, că a venit o patrulă ungurească, să-l prindă și să-l piardă. Credincioșii au făcut zid de apărare a preotului lor, exemplu ce trebuie cunoscut și de către cei de astăzi, iar acesta a părăsit biserică și a fost ascuns de enoriașii săi.³⁵

După încetarea Primului Război Mondial, atât Imperiul Țarist, cât și cel Austro-Ungar s-au destrămat, iar națiunile, care prin forța armelor au fost înglobate în acele teritorii, au revendicat constituirea lor în state naționale independente. În această deosebit de încordată atmosferă politică europeană, **românii din Transilvania istorică, mai numeroși decât toate celelalte naționalități conlocuitoare luate la un loc, au hotărât să se unească cu Regatul României. Sub conducerea Partidului Național Român au fost respinse toate propunerile guvernanților maghiari de a rămâne Transilvania în cadrul unei federații dominată de Ungaria și s-a luat hotărârea organizării unei mari adunări populare a românilor ardeleni, pentru a statuta unirea cu România.**

³⁵ Corina Vașca, *Protopop stavrofor Petru Bejan, Arad*, “Vasile Goldiș” University Press, 2010, pag. 23.

Acel capital eveniment pentru viitorul Transilvaniei și al locuitorilor acesteia a avut loc în data de **1 Decembrie 1918, la Alba Iulia**. Acolo, în fața a peste o sută de mii de români, **veniți** din toate comitatele, prin delegații aleși de popor, *s-a proclamat desprinderea totală și definitivă de Ungaria și includerea Transilvaniei intracarpătice, a Banatului, a Crișanei și a Maramureșului în granițele naționale ale statului român.*

Românii butinceni i-au ales ca deputați care să îi reprezinte la Alba Iulia pe doctorul în drept **Aurel Grozda și pe Vasile Doncea, econom, ambii făcând parte din Cercul electoral al Iosașului, din fostul comitat al Aradului. Sub conducerea Episcopului ortodox al Aradului, Ioan Papp, numit Episcopul Unirii, Biserica Ortodoxă Română a avut reprezentanții săi, în calitate de deputați de drept, grup compus din 17 protopopi, între care s-a aflat și Florian Roxin, Protopopul de Buteni și conducătorul delegației.**³⁶

Aceștia au fost reprezentanții oficiali, cu drept de vot, posesori ai actului numit **Credențional**, prin care au fost votați în adunarea electorală a cercului electoral al Iosășelului, din comitatul Arad, ținută în Gurahont, la 13/26 nov. 1918. Președinte: Cornel Lazăr, Notari Mihail Vidu, Cornel Vodă.

Dăm în continuare textul procesului verbal și al credenționalelor pentru butinceni.

1918, noiembrie 13/26, Gurahont (cercul electoral Iosășel)

Proces-verbal

Luat în adunarea electorală a cercului electoral al Iosășelului din comitatul Arad, ținută în Gurahont, la 13/26 nov, 1918. Președinte Cornel Lazăr, Notari Mihail Vidu, Cornel Vodă. Președintele dă citire ordinului venit de la Consiliul Central Național Român, prin care se ordona alegerea urgentă a 5 delegați, în Marea Adunare

³⁶ Vezi în Aradul și Marea Unire, vol. cit., p. 250-254.

Natională Română care va fi convocată în scurt timp. Constata că publicarea alegerii de azi s-a vestit de cu vreme în toate comunele din cerc. Saluta pe alegătorii prezenți și îi provoaca să numească doi bărbați de încredere.

Se numesc de atari prin adunare, **d-nii Teodor Pop, Dr. Sabin Dan și cei ce vor subscrie credenționale.**

Prezidentul deschide votarea, care decurgând în ordine, pe baza scrutinului făcut de biroul adunării se constata ca unanimitatea voturilor au întrunit domnii **Dr. Aurel Grozda din Buteni, Toma Pop din Hălmagiu, George Tomșa din Plescuța, Vesalie Doncea din Buteni, Iva Vrenti din Iosaș.**

Ca urmare, prezidiul declară pe d-nii Dr. Aurel Grozda, Toma Pop, George Tomsa, Vasiliu Doncea, Iva Vrenti, aleși din partea Românilor din acest cerc cu vot universal, ca delegați ai cercului electoral îndreptățiți și îndatorați a lua parte cu vot decisiv în Marea Adunare Natională Română, care se va convoca din partea Consiliului Central Național Român încă în decursul acestui an si la Adunările, cari eventual le va convoca în decursul anului următor.

Prezidiul dispune ca în urma acestei enunțări prezidiali, aleșii deputați să fie prevăzuți cu credenționale, iar o parte a cestui proces-verbal să se trimită imediat Consiliului Central Național Român.

Spre știre.

Despre ce luându-se acest proces-verbal in II parii, dintre care unul se va păstra la Consiliul Național Român din fruntea comitatului, actul de alegere se încheie la orele 11 si 40 m.

Semnături

Cornel Lazar, p. presb., prezidentul adunării electorale, Mihail Vidu, Corneliu Vodă, notarii adunării electorale, Georgiu Costina, Savu Dorca, Ștefan Stan, Const. Lucaciu, Petru Motocan, Ioan Ianciu, Dr. Sabin Dan, Dr. Teodor Pap, Petru Paștiu, bărbați de încredere din comunele cercului.

1918 la Români, vol. VIII, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, d. 54, p.p. 40, 41.

1918, noiembrie 8/21, Arad (pentru Buteni, jud Arad)

Credențional

Subsemnații adevărim că dl. **Florian Roxin, protopop în Buteni**, este emis din partea mai jos indicatei corporațiuni ca delegat al ei în Marea Adunare Națională Română, ce se va convoca în acest an, și în alte Mari Adunări Naționale Române, cari eventual se vor mai ținea în decursul anului următor.

Dat din Arad la ziua de 8/21 nov. 1918.

Pentru Consistoriul român ort.

Ioan I. Papp, Episcop, președinte.

(1918 la Români. Documentele Unirii, Unirea Transilvaniei cu Romania, 1 Decembrie 1918, vol. X, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, d. 1261, p. 184, în cont. 1918 la Români.)

1918, noiembrie 13/26, Gurahonț (cercul electoral Iosășel)

Credențional

Subsemnații adevărim că în cercul electoral al Iosășelului din comitatul Arad, s-au ales azi ca delegați ai acestui cerc electoral d-nii **adv Dr. Aurel Grozda**, din Buteni, Toma Pop, meseriaș în Hălmași, George Tomșa, econom în Pleșcuta, **Vasilie Doncea, econom în Buteni** și Iva Vrenti, econom în Iosăș cu unanimitate.

Drept ce susnumiții delegați sunt prin aceasta autorizați a lua parte

cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română ce se va convoca prin Consiliul Central Național Român, în numele tuturor Românilor din acest cerc electoral și la alte Mari Adunări Naționale Române, cari eventual o să mai fie convocate în decursul anului acestuia ori în anul următor și a contribui cu votul lor la deciderea asupra sorții viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria și Bănatul Timișan.

Dat în colegiul electoral al cercului electoral al Iosășelului ținut în ziua de 13/26 noiembrie 1918.

Semnături:

Cornel Lazăr, p. presb. Prezident, Mihail Vidu, Corneliu Vodă, notari, Dr. Sabin Dan, Dr. Teodor Pap, Petru Paștiu, Georgiu Costina, Savu Dorca, Ioan Ianciu, Ștefan Stan, Const. Lucaciu, Petru Moțocan, bărbați de încredere din comune.

1918 la Români, vol. VIII, Ed. Științifică și Enciclopedică București, 1989, d. 55, p. 41.

1918, noiembrie 13/26, Gurahont (cercul electoral Iosasel)

La extrem de dificila organizare a Marii Adunări Populare din Alba Iulia au luat parte foarte numeroși politicieni de frunte din întreaga Transilvanie istorică, fiecare îndeplinind misiunile încredințate de comitetul de organizare. Nu avem cunoștință de participarea altor butinceni la Alba Iulia, cu atât mai puțin de **fanfara Bisericii Ortodoxe, care s-a înființat abia în anul 1926**. Fotografia reprodusă în volumul *Protopop stavrofor Petru Bejan*, de Corina Vașca, atestă prezența fanfarei Bisericii ortodoxe române din Buteni, la marea manifestare antirevizionistă de la Arad.

Între acei foarte importanți organizatori ai repectivei adunări de la Alba Iulia, manifestare **fără precedent a românilor din Transilvania istorică**, se afla și studentul în științe juridice, sublocotenent în armata austro-ungară, **Alexandru Horga, fiu al unei familii de țărani butinceni. Acesta se înscriesese în Garda Națională Română din Cluj** și a contribuit în sate și comune, prin

cu vântări rostite cu un mare talent oratoric, aidoma unui tribun al Romei antice, la mobilizarea țărănimii românești de pe văile celor două Someșuri, în vederea deplasării la Alba Iulia în data de 1 Decembrie 1918. Pentru zelul său patriotic, **Alexandru Horga**³⁷ a fost foarte apreciat de liderii Partidului Național Român, **Alexandru Vaida-Voevod, Iuliu Maniu, Viorel Tilea ș.a.** Drept recompensă pentru modul excepțional de îndeplinire a misiunilor ce i-au fost încredințate, i s-a acordat pe o durată de doi ani o bursă pentru continuarea pregătirii juridice la Facultatea de Drept din capitala Franței.

Lisandru Horga, in uniforma de ofițer al armatei austro-ungare, cu familia vărului primar Petru Bejan, tatăl viitorului protopop Petru P. Bejan. S-a născut în căsuța cu paie, fiul al Macrinei, soră cu Chișana, căsătorită cu Constantin Bejan.

³⁷ Petru Bejan, Corina Bejan Vașca, *Dr. avocat Alexandru Horga – membru al Gărzilor Naționale Românești din Transilvania*, în “Românul” (serie nouă), nr. din 10.X.1999, p. 3.

Dr. avocat Alexandru Horga - primul din dreapta jos - membru al Gărzilor Naționale Românești din Transilvania, școlarizat de PNR, bursier la Paris, avocat în Baroul Cluj, iar din 1930 și-a deschis birou avocațional în comuna Buteni, vizavi de casa vărului primar, Petru Bejan. În mijloc este faimosul director al Școlii gimnaziale Buteni, profesor Vasile Crucin, arestat și el în 1950.

Mormântul Dr. avocat Horga Alexandru, în Cimitirul Ortodox din Buteni

După ce a obținut titulatura de doctor în drept la Paris, i s-a oferit un loc în Baroul de avocatură din Cluj. În anul 1930 s-a întors în localitatea natală, rămânând în mijlocul butincenilor săi până la sfârșitul vieții, după ce a cunoscut și viața în temnițele comuniste. În vizita pe care Al. Vaida-Voevod o face la Buteni, trei zile a fluturat tricolorul pe căsuța maicii Macrina, căreia i-a dedicat într-un manuscris multe gânduri duioase, conform amintirilor protopopului P Petru Bejan, în casa căruia, mama mea i-a pregătit o cameră în care a locuit un timp, până la obținerea unui serviciu, ca arhivar la Judecătoria de Ocol din Buteni. Iată cum a răsplătit statul român pe unul care, cu tot

sufletul și talentul a contribuit la buna organizare și desfășurare a Adunării de la 1 Decembrie 1918, din Alba

În pofda faptului că marile puteri învingătoare în Primul Război Mondial validaseră hotărârea națiunii române din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, luată la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia, de a se despărți în totalitate de Ungaria și de a se uni cu Regatul României, guvernul de la Budapesta a ignorat condițiile care i-au fost impuse și a refuzat să retragă armata, jandarmeria și aparatul administrativ din teritoriile pe care trebuia să le cedeze României. Mai mult decât atât, în noaptea de 15 spre 16 aprilie, în mod perfid, pe un front larg, armata ungară a dezlănțuit un furibund atac asupra armatei române, pe care, în mod eronat, Cartierul General Ungar o considera inferioară armatei maghiare din toate punctele de vedere.

Trupele românești, al căror comandant era capabilul general Constantin Prezan, ofițer cu înaltă pregătire militară făcută în cadrul Școlii Superioare de Război a Franței, au contraatacat imediat cu o forță atât de violentă încât linia de atac ungară a fost în totalitate destrămată.³⁸

La rândul său, Regele Ferdinand I a ordonat armatei sale să depășească aliniamentul trecătorilor de la Ciucea, de pe Crișul Repede, și de la Ciuci (actualmente Vârfuri), de pe Valea Crișului Alb.

În cele ce urmează, vom face abstracție de desfășurarea generală a ofensivei armatei române și vom prezenta doar evenimentele de pe valea Crișului Alb, strict legate de localitatea Buteni. Armata maghiară a pătruns spre Buteni și Sebiș, venind dinspre Arad și Chișineu Criș, și a instituit o atmosferă de teroare asupra populației române din zonă. Intrând în Buteni, s-au dat la spargeră magazine și jafuri. Între instituțiile

³⁸ C. Căzănișteanu, V. Zodian, A. Pande, *Dicționar. Comandanți militari*, București, 1983, p. 259-260.

atacate s-a numărat și banca evreiască de unde s-au luat toți banii și apoi i s-a distrus sediul.³⁹

Este de notat că în Buteni, comunitatea israelită a fost acceptată de populația net majoritară românească, fără a se crea dificultăți de natură etnică sau social-economică, permițându-li-se evreilor să construiască o sinagogă și să posede un cimitir numai al lor. Astăzi, în memoria colectivă a bătrânilor butinceni mai persistă atât *sinagoga*, cât și *morminții jidovești*.

După 1990, primul care a adus în memoria localnicilor prenumele colonelului erou, **general post-mortem**, Constantin, a fost profesorul de limba română Galea Pavel, din Cociuba, primul inspector general al nou reînființatului județ Arad. Într-un articol publicat în cotidianul „Adevărul” de Arad, în 1993, cerea și revenirea la numele *Paulian*, a fostei localități *Govoșdia*, ***schimbat apoi în Livada***.

Cu acel moment istoric, deosebit de important pentru localitatea Buteni, al eliberării de sub teroarea armatei Ungariei bolșevizată de către Bela Kun (pe numele real Bela Cohen) s-a pus capăt unei subjugări milenare exercitată de nemeșimea maghiară.

Facem aici, în premieră, afirmația că *Buteniul și Hălmagiul* se pot mândri pe bună dreptate cu faptul că au fost cele dintâi localități importante din comitatul Aradului care au revenit în hotarele Regatului României Mari.

Aliniamentul până la care a înaintat armata română nu a mai fost niciodată mutat spre est, ci dimpotrivă, la solicitarea expresă a Comandamentului general al puterilor învingătoare în Primul Război Mondial, ofensiva a continuat spre apus, până s-a ajuns la eliberarea Budapestei de sub teroarea și samavolniciile armatei roșii ungare.

³⁹ Eugen Glück, *Contribuții cu privire la frământările evreilor din Transilvania în anii 1918-1920*, în Aradul și Marea Unire, Arad, 1993, p. 107.

Concomitent cu fuga resturilor diviziilor lui Bela Kun din fața armatei române dislocată în Transilvania istorică, au abandonat Buteniul și organele administrative maghiare, astfel încât s-a trecut la românizarea întregului sistem administrativ școlar, cultural și eclesiastic.

Considerăm necesar să precizăm în succintul istoric al Buteniului, și câteva detalii referitoare la un subiect istoric extrem de controversat, acela al ipoteticei existențe a așezării antice **Singidava**, la Buteni:

Încă din „secolul luminilor”, în cursul căruia arheologia a început să prindă contur ca știință auxiliară a istoriei, un obiectiv însemnat al savanților umaniști a fost acela de a identifica în teren o localitate antică ce era cunoscută în acel moment numai din Îndreptarul Geografic al lui Ptolemeu din Alexandria Egiptului.

Tentative de acest gen au fost numeroase și în o serie de cazuri, respectivii cercetători au trăit cu ferma convingere că au reușit să localizeze fosta așezare antică, însă, peste ani, după dispariția respectivului scrutaător în trecutul istoric, alte generații au adus peremptorii dovezi că antecesorul lor se înșelase și, reluau din nou, cu alte elemente în discuție, căutările.

A trebuit să treacă o lungă perioadă până când s-a făcut constatarea potrivit căreia situarea în spațiul geografic din antichitate nu a fost aleatorie, ci era determinată de o seamă de condiții, nu numai economice, ci și de altă natură: politică, religioasă și, mai ales, militar-strategică.

Discuția la scară pan-europeană, deși foarte interesantă în general, nu își are însă locul în paginile lucrării de față.

În cazul nostru, este de subliniat detaliul că o limpezire a direcțiilor pe care aveau să le urmeze cercetările pe această temă nu a fost nicidecum posibilă până ce în teritoriul fostei Dacii preromane, descoperirile arheologice nu au atins un anumit nivel de evoluție.

Acest lucru a devenit posibil de-abia după târzia identificare în Munții Șureanu, de la miazăzi de Orăștie a principalului centru politico-militaro-religios și, nu în ultimul rând economic, de la Grădiștea Muncelului, stabilindu-se, evident, nu fără o seamă de ezitări și aprinse discuții contradictorii, că era vorba de Sarmizegetusa Regia, reședința permanentă a dinastilor daco-geți.

Aproximativ după un secol de căutări în teren, prin săpături arheologice sistematice, efectuate de către generații succesive de arheologi, dintre care unii au ajuns peste vremuri nume ilustre, de referință, de rezonanță științifică transfrontalieră, s-a mai efectuat un pas important.

Plasate pe hartă, a ieșit la iveală că descoperirile de așezări ample au fost edificate pe trasee care facilitau circulația din exteriorul Daciei către Sarmizegetusa Regală.

Între respectivele trasee naturale de acces, un loc bine definit îl avea valea Mureșului, cu largă și lungă sa deschidere de la anticul Apulum, până în pragul Pannoniei. Și, fapt aparent curios, coordonatele geografice consemnate de către Ptolemeu, vizau în bună parte tot valea anticului râu Marisus sau Marisios. Pe traseele cursurilor de apă care nu favorizau deplasarea spre Sarmizegetusa Regală au existat, fără îndoială, localități ale daco-geților (până în prezent au fost identificate – și unele parțial cercetate – aproximativ 2000 de așezări rurale de mai mare sau mai redusă însemnătate), ale căror denumiri nu sunt șanse de a mai fi cunoscute vreodată.

Cât privește situarea în spațiul geografic a dealului de la Buteni, denumit Șindioara, este limpede că nu se situează pe o arteră principală de circulație a Daciei preromane și, deci, este extrem de puțin probabil ca Ptolemeus din Alexandria egipteană să fi aflat și consemnat denumirea acesteia.

Considerăm că este nu numai regretabil, ci și foarte grav faptul că unor istorici și arheologi din mai multe generații

successive , li s-a pus sub semnul întrebării situarea în teren a Singidavei. Îi vom nominaliza în cele ce urmează pe regretații arheologi de recunoaștere științifică internațională Nicolae Gostar, doctor în istoria antică universală, profesor universitar, șef de catedră la Universitatea “Alexandru Ioan Cuza” din Iași, precum și pe doctorul docent Octavian Floca, cu înalte studii de arheologie, efectuate la Roma, fost partener de ample cercetări arheologice, pe durata mai multor decenii, al academicianului titular și profesor de arheologie universală la Universitatea clujeană, Constantin Daicoviciu.

Mai mult decât atât, este bine de știut de către veritabilii istorici, ba chiar și de o seamă de amatori ai științei patronate de muza Clio, că s-au “pierdut” până în secolele IV-V d.Chr. absolut toate toponimele, hidronimele și denumirile de localități, utilizate în antichitate, fenomen lingvistic caracteristic întregului areal deținut de către defunctul Imperiu Roman, cu singura excepție, aceea a păstrării denumirii Cetății Eterne, Roma.

*Ca urmare, s-a creat o discontinuitate lingvistică de aproape o jumătate de mileniu între dispărutele denumiri din vremea Daciilor- preromană și romană, astfel încât **nu mai este posibilă “demonstrarea” unei filiații lingvistice între enigmatică (încă) Singidava și numele dealului de la Buteni, Șindioara.***

În foarte prudenta încercare a lui Octavian Floca de localizare pe una din terasele joase ale Dealului Cetății din actualul oraș de reședință al județului Hunedoara, Deva, prin descoperirea celor două cuptoare de ars materiale ceramice, instalații performante pentru acel timp, se aduce o dovadă concretă că respectivul spațiu a găzduit un obiectiv de producție în serie, fapt caracteristic unei localități care depășise stadiul de evoluție pur rural. Ca urmare, luând în considerare numai acest aspect concret, experimentatul arheolog și veritabil șef de școală care a fost Octavian Floca, identificase la Deva o așezare

cu profil urbanizant, mai apropiată de ceea ce se presupune că era în antichitate o localitate din Dacia romană, care a ajuns să fie cunoscută până în Alexandria egipteană, de către eruditul geograf Ptolemeu, decât ceea ce se poate “demonstra” pe temeiul antichităților furnizate până în prezent de obiectivul arheologic butincean, luat în discuție.

Revenind la eliberarea Bueniului, o primă măsură a noii administrații românești a constat în asigurarea ordinii și liniștii publice cu ajutorul jandarmeriei rurale, deoarece mai erau prin zonă fanatici susținători ai vechiului regim, care se dedaseră la o seamă de fapte reprobabile, cauzând pagube cetățenilor pașnici. **După reorganizarea administrativă a fostului comitat Arad, devenit județ, Buteniul a fost declarat *plasă*, condusă de către pretor. În subordinea acestuia se afla Secția de Jandarmerie compusă din Posturi de Jandarmi, dislocate în fiecare comună.**⁴⁰

În plan școlar s-a renunțat la predarea în limba maghiară, procedându-se și la înlocuirea manualelor școlare. Pe fațada edificiilor școlare s-au aplicat însemnele statului român, iar la primărie s-a arborat tricolorul. Buteniul, asemenea celorlalte localități transilvănene revenite în granițele Patriei Mamă – România – a cunoscut o dezvoltare economică de remarcă.

Prin trecerea Bisericii Ortodoxe a Transilvaniei sub oblăduirea Patriarhiei Române - al cărei mitropolit primat (încă nu se statutasă demnitatea de Patriarh) devenise transilvăneanul originar din Toplița, Miron Cristea, luat din scaunul episcopal al Caransebeșului - a devenit posibilă construirea de biserici ortodoxe, fie în localități în care astfel de locașuri de cult nu existau, fie procedându-se la înlocuirea bisericuțelor din lemn, neîncăpătoare pentru toți enoriașii din parohie, cu edificii zidite din piatră și cărămidă.

⁴⁰ Ion Pobirci, Unele aspecte privind instituția jandarmeriei în județul Bihor și în Transilvania, în “Munții Apuseni” II, Oradea, 1996, p. 63-76.

În intervalul cuprins între anii 1921-1930, în nou constituitul județ Arad se construieră 19 așezăminte de cult ortodox, dintre care opt erau înălțate cu ziduri de piatră.⁴¹ Între acestea, cea mai spațioasă și de un aspect arhitectural aparte a fost **Biserica Otodoxă din Buteni, cu hramul “Buna Vestire”**, fiind edificiul emblematic al localității noastre.⁴²

În 1921 se înființează Seminoul Baptist din România iar între 1925-1926 se clădește acturala **Biserică Baptistă** din Buteni.

⁴¹ Marius Eppel, Biserici din județul Arad construite după Marea Unire, în Aradul și Marea Unire, vol. cit., Arad, 1999, p. 267-272.

⁴² Descrierea detaliată în: Corina Vașca, op. cit., p. 3-10.

Construirea Bisericii Ortodoxe din Buteni, 1927 – 1929

Relatările celor ce urmează despre construcția noii Biserici Ortodoxe din Buteni, aparțin protopopului Petru Bejan, la acea dată student la Academia Teologică din Arad. Asemenea și celelalte, din secolul trecut, referitoare la evenimente care țin de sfera Bisericii Ortodoxe și a slujitorilor ei.

„BISERICA. Primul lucru ce-ți oprește privirea când te apropii de centrul comunei e frumoasa și monumentală clădire a Bisericii ortodoxe, construcție asupra căreia ne vom opri o clipă gândul, nu atât ca exterior, cât ca interior.

Construcție nouă din anii 1927-1929, linia ei exterioară urmează cu mici modificări, plus lipsa turlei principale, planul obișnuit al bisericilor ortodoxe, pline de acea eleganță și duioșie, am putea spune, ce apropie. Deosebirea esențială o simți însă atunci când intri înăuntru. De unde la majoritatea bisericilor noastre există o diferență între măreția exteriorului și spațiul mic al interiorului, la biserica din Buteni ca și la catedrala din Arad, interiorul are aceeași perspectivă de măreție ce-ți lasă sufletul să alerge și să se înalțe. În interiorul bisericii din Buteni, nimicnicia nu o simți în raport cu persoana ta, ci cu măreția și puterea Dumnezeirii, astfel că îngenunchierea în această biserică depășește gestul devenit oarecum obligatoriu, transformându-se într-un gest reflex spre care te îndrepti ca să-ți mărturisești smerenia în fața unei forțe pe care o accepți fără să o discuți. Iar această biserică, unde exteriorul se armonizează atât de frumos cu interiorul, desigur că nu poate

fi decât tot opera unor oameni la care gândirea se armonizează cu fapta.”⁴³

Această biserică a continuat misiunea bisericii vechi, care se ridica pe locul unde este la ora actuală clădirea Casei Culturale, devenită după anul 1944 clădirea Căminului Cultural, iar mai târziu, cinematograful. Prima mișcare este de a muta Centrul Ortodox acolo unde era și centrul administrativ și unde erau clădirile bisericii romano-catolică, construită pe la 1874, sub regimul austro-ungar. Acolo se afla și Casa de rugăciune a cultului baptist. În fața acestei situații ambițiosul protopop Florian Roxin nu a stat mult pe gânduri, mai ales că ortodoxia s-a născut pe acest pământ odată cu nașterea poporului român, Biserica ortodoxă fiind simțită și numită Biserica românească. Protopopul Florian Roxin a fost și un iscusit cărturar, dar a fost mai ales un om de acțiune și un înflăcărat român, dovada cea mai mare fiind prezența sa în fruntea delegației Buteniului la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918.

El a acționat ca un iscusit pedagog și a procedat metodic la realizarea acestei opere. În primul rând, în toate predicile sale, în toate cuvântările sale publice, în ședințele corporațiilor parohiale, în discuțiile pastorale individuale cu credincioșii, având ca mentor spiritual pe marele patriot Vasile Goldiș, a căutat să creeze o atmosferă favorabilă și convingeri în rândul poporului că e necesară și că se va putea realiza construcția unei Biserici Catedrale. Protopopul era informat și simțea curentul defavorabil construcției bisericii, curent creat și susținut de minoritățile locale și de cultele neoprotestante, alimentate de notarul comunal ungar Antonie Bartho.

Dar protopopul n-a cedat în ciuda faptului că sănătatea sa devenea tot mai precară. Terenul unde dorea și se află

⁴³ (Lângă Sebiș, o comună mândră de trecutul ei: Buteni, în „Tribuna Română”, nr. 29, 1944, 10 februarie, p.3).

actualmente Biserica Ortodoxă era teren comunal, locul unde se țineau piețele și târgurile comunale. Trebuia să se obțină sau să se cedeze acel teren prin hotărârea Consiliului comunal. În Consiliul comunal, membrii componenți erau ortodocși, catolici și bapțiști. Chiar și dintre membrii ortodocși erau unii influențați în defavorul acestei acțiuni. **A fost o luptă lungă și dură**, care l-a consumat mult pe protopopul Roxin, mai ales că în guvernul țării era Partidul Național Țărănesc, sub conducerea lui Iuliu Maniu și din partea județului avea o puternică opoziție, datorită faptului că majoritatea membrilor acestui partid erau greco-catolici.

După schimbarea guvernului lui Iuliu Maniu și înlocuirea acestuia cu guvernul generalului Averescu, **Vasile Goldiș ajunge ministrul Cultelor, iar protopopul Roxin devine senator**. Se rezolvă astfel obținerea locului dorit, și un ajutor de un milion de lei (o sumă foarte mare la acea vreme), acordat de guvern Parohiei Ortodoxe Buteni cu scopul zidirii bisericii. Planul și devizul clădirii s-a ridicat la valoarea de 4,3 milioane de lei, proiectul fiind făcut de arhitectul Conrad Richter din Timișoara, care va conduce desfășurarea lucrărilor efectuate împreună cu inginerul Toth. La 14 august 1927 este obținut terenul dorit, în schimbul terenului din fața Casei protopopiale, unde se află actuala piață a comunei și unde protopopul Roxin avea parc în care creștea căprioare. A fost semnată autorizația de construcție în 18 august 1927, iar în 28 august 1927 este pusă și sfințită piatra fundamentală, de către Episcopul dr. Grigorie Comșa. De acum lucrările se vor desfășura într-un ritm rapid, chiar nesperat. Lucrările au fost executate de antreprenorul și arhitectul Conrad Richter în antrepriză proprie.

Cărămida a fost dată de parohie care a confecționat-o în regie proprie. Transportul materialelor de la gara Sebiș, precum și a pietrișului, s-au realizat prin munca benevolă a credincioșilor,

care au fost prezenți și cu brațele de muncă necesare pentru munci necalificate. Acoperirea bisericii și a turnurilor, ca și toate lucrările din tablă galvanizată, s-au făcut cu execuția excepțională în calitate și artistic, de către tinichigiul Ijach Desideriu din Buteni, având ucenici pe Filip Teodor, Parscuta Peter și Zimbran Dumitru, toți din Buteni.

Au fost inspirați ctitorii când au cerut adunării generale urbariale din Buteni în vara anului 1925 să acorde dreptul urbarial de lemne din acel an în toată compoziția lui parohiei ortodoxe spre a fi valorificat și folosit în scopul zidirii bisericii. Adunarea aprobă, iar din vânzarea lemnelor cedate bisericii de composesoriatul urbarial au obținut suma de 2.050.000 lei; suma de 500000 lei a fost obținută din pământul bisericii, vândute fiind bucatele. Între timp se primește comunicare că s-au făcut toate formele și că există un ordin dat de ministrul Cultelor, Vasile Goldiș, pentru a ridica suma de un milion de la Banca Națională Arad. Zidurile erau ridicate până deasupra ferestrelor, când vestea căderii guvernului Averescu îi pune din nou în impas, pentru că se anulează acea ordonanță, lăsând parohia fără milionul pe care conta.

Protopopul disperat convoacă **Consiliul parohial în ședință extraordinară** cu ordinea de zi: **Măsuri necesare pentru asigurarea fondurilor continuării lucrărilor în urma anulării ajutorului guvernamental.** Alături de protopop erau ceilalți preoți din parohiile Buteniului, Ioan Cosma și Iuliu Bodea, ginerele fostului protopop – Parohia I, Constantin Gurban. Ei au asigurat inclusiv desfășurarea activității religioase normale pentru bunul mers și dezvoltarea parohiei din toate punctele de vedere în acest timp.

Membrii Consiliului parohial din perioada construirii bisericii, anii 1927–1929 au fost:

1. membri de drept: Protopopul Florian Roxin - Parohia I, preot Ioan Cosma - Parohia II, Iuliu Bodea - Parohia III, Petru Bejan, prim cântăreț și, la rugămintea protopopului, prim epitrop și mâna sa dreaptă pe perioada pregătitoare și a executării lucrărilor.

2. membrii ordinari: Corneliu Vodă, directorul școlar; Babuța (Dimitrie) Cristea, directorul băncii de credit „Victoria”, Filiala Buteni; dr. Sabin Dan, avocat; dr. Aurel Grozda, avocat; dr. Alexandru Horga, avocat ridicat din rândul țăranilor, prieten cu Alexandru Vaida-Voevod, trimis de Partidul Național Român la studii în Franța; Petru Fânață – agricultor; Gheorghe Ruja Cucu – agricultor; Teodor Perva – agricultor; Teodor Burza – agricultor; Vasile Doncea – agricultor; Vasile Șerb – agricultor; Ioan Braițu – agricultor și cântăreț în strana stângă; Petru Perva – învățător confesional pensionar; Petru Almășan - agricultor; Petru Ruja Țichiri – agricultor; Ilie Dărău - Fumuru – agricultor; Teodor Dărău Dorogie – agricultor; Ioan Luguzan Hogeu – agricultor; Ioan Roșu Drugaleu – agricultor; Petru Oancea - agricultor; Teodor Șerb – agricultor; Petru Perva - agricultor; Petru Giura Freanța – administratorul fondului de cereale; Constantin Giura Buruienoaie – agricultor; Ginu Ruja – cântăreț în strana stângă, Teodor Roșu – agricultor; Igna Borlea – agricultor; Teodor Lerinț – agricultor; Ioan Faur Deznanu – agricultor; Ioan Miclea - tăbăcar; Pavel Halic - tâmplar; Iancu Hălmăgean – tâmplar; Codrean Toma – agricultor; Teodor Trif – cântăreț bisericesc strana stângă, Petru Lucaci Todoroc – agricultor; Gheorghîță Coloja Togodiș - agricultor; Ilie Iercoșan - agricultor; Gheorghe Ruja Tranda - cojocar, Ioan Țentea Borlescu - agricultor.

După deschiderea ședinței, protopopul anunță că suma de 550000 primită ca ajutor de la județ nu este suficientă și că trebuie găsită o cale spre obținerea sumei pierdute după schimbarea guvernului în care era ministrul Cultelor Vasile Goldiș. Pereții nu

puteau rămâne în starea aceasta pentru că se apropia toamna și iarna, care ar fi degradat zidurile. Cere consilierilor să privească situația cu seriozitate și realism. Avocatul dr. Aurel Grozda propune să se sisteze lucrările până când se va găsi soluția pentru obținerea sumei neachitate de guvern. În sală se face tăcere, consilieri privesc mai mult în jos decât spre protopop, dar pe fețele unora el citește sentimentele de dezaprobare a propunerii avocatului Grozda. Mulți dau din umeri, cum s-ar putea face camfor să dispară din sală. Tăcerea o sparge țăranul Gheorghe Ruja (Cucu) care întrebă pe avocat: „Domnule avocat, dacă urmăm propunerea dumneavoastră cine plătește paguba zidurilor care se pot dărâma?” Avocatul nu are ce să răspundă, dar protopopul simte că între mulții consilieri care dau carul pe râpă se află și dintre cei ce se angajează la strângerea banilor și sunt dispuși să stea stâlpi de susținere cu devotament, prin orice jertfe, pentru a duce lucrarea la bun sfârșit.

Protopopul le propune concis să facă un împrumut de un milion, girând cambiul de împrumut cu averea lor. Concomitent, consilierii să înceapă lămurirea credințioșilor să accepte sacrificiul de a acoperi și această sumă după situația materială a fiecărei gospodării. **Împrumutul se va face de la banca „Victoria”, Filiala Buteni, al cărui director, Babuția Cristea este membru în Consiliul parohial.** Acesta îi asigură că va face totul spre a obține rapid banii, cu condiția ca membrii să gireze cu proprietățile lor mișcătoare și nemișcătoare. Cu excepția preoților, majoritatea membrilor aveau situația de a gira cambiul pentru primirea împrumutului. Cum nu se anunță nimeni, cu perseverența cunoscută și diplomație, cu dragoste părintească, le spune că cei care vor accepta vor deveni ctitorii noii biserici, iar numele lor va dăinui cât va fi lumea.

Din cei peste treizeci de membri prezenți în sală și care aveau situația materială de a gira și semna cambiul se anunță numai

cinci membri. Trebuie menționat că toți erau țărani, desigur cu o situație materială înfloritoare. Numele acestora, în ordinea vârstei, începând cu cel mai bătrân este:

1. **Petru Funață, a lui Funațoaie;**
2. **Gheorghe Ruja – Cucu;**
3. **Constantin Perva – Poneșu;**
4. **Petru Bejan – Costolan;**
5. **Teodor Burza – Beldeu.**

Prin această hotărâre a lor, înscrisă de Dumnezeu în cartea veșniciei sale, ei au devenit ctitorii bisericii catedrale din Buteni, alături de **protopopul Florian Roxin, preoții Iuliu Bodea și Ioan Cosma, ctitorii spirituali. Și desigur Vasile Goldiș, prietenul protopopului Roxin și al butincenilor, cu care se considera frate în același duh național și ortodox.** Protopopul Roxin se liniștește momentan, dar boala care îl măcina progresează vădit. Dumnezeu l-a ocrotit însă și învrednicit să ducă toate lucrările până la sfârșit și să se prezinte în fața lui Dumnezeu cu toate realizările sale întru slujirea și mărirea Lui.

Sărbătoarea sfințirii Bisericii Catedrale cu hramul „Buna Vestire”

Actul sfințirii bisericii noi din parohia Buteni, Eparhia Aradului, Protopopiatul Buteni, **a fost cel mai mare și însemnat eveniment pe care l-a avut parohia în secolul al XIX-lea, întrucât comuna Buteni,** prin poziția creată de existența Protopopiatului, a Tribunalului, prin aportul economic, social, cultural și artistic, **a influențat și impulsionat viața românească religioasă a satelor și a parohiilor de pe valea Crișului Alb,** atât ca orientare politică în timpul stăpânirii Austro-Ungariei cât și ca model în celelalte domenii. **Dacă aici, românii au rămas uniți și nu și-au schimbat limba,**

obiceiurile, dacă purtau tricolorul, începând de la cărțile bisericești și panglicile lumânărilor până la cingătoarea și cojocelul „butincenesc” al costumelor populare, dacă aici a fost un cuib al românismului, toate acestea se datorează bisericii, în jurul căreia s-au adunat și au stat strâns uniți, de atunci și până azi.

Aceste realități au contribuit ca la actul târnosirii bisericii să participe oficialitățile eparhiale și județene, precum și o imensă mulțime de credincioși cu preoții lor din localitățile învecinate.

Actul sfințirii bisericii, cum a fost și cel al punerii pietrei fundamentale, a fost săvârșit personal de vrednicul vlădică de pie memorie, dr. Grigorie Gh. Comșa, înconjurat de consilierii eparhiali Mihai Păcățeanu, dr. Gheorghe Ciuhandu, arhimandritul Policarp Morușca, stareț al sfintei mănăstiri Hodoș-Bodrog și primul episcop al românilor din America, unde a înființat Vatra Românească, sediu de primire și întâlnire al românilor din America. De asemenea, consilierul eparhial Dimitrie Muscan, Ioan Georgia, inspector eparhial și fost protopop al Buteniului, care au sosit duminică dimineața, împreună cu marele naționalist și luptător pentru unirea Ardealului cu Patria Mamă, care la Adunarea de la Alba Iulia a citit declarația de unire, profesorul Vasile Goldiș, la acea dată secretarul Consistoriului Eparhial din Arad. La acest măreț sobor s-au alăturat protopopul Buteniului, Florian Roxin, cu preoții celorlalte două parohii, Iuliu Bodea și Ioan Cosma, plus un număr însemnat de preoți ai parohiilor din jur.

Actul sfințirii s-a săvârșit în ziua de duminică, 10 noiembrie 1929. Pe drumul deschis nouă de Marea Unire din 1918, țara a luat avânt de dezvoltare. Ca urmare, comuna s-a dezvoltat și s-a schimbat fața ei. Era deci necesar, ca și Biserica Ortodoxă Română să țină pasul și să meargă pe drumul de desăvârșire, ieșind din umbră la lumina centrală,

să fie înfățișată tuturor trecătorilor prin localitate, să fie încăpătoare și să aibă aspectul bisericii pe care o vom târnosi mâine. Mulțumim lui Dumnezeu că a fost cu noi în frământări, că ne-a ajutat în impasuri și greutăți ca să le depășim, că ne-a ajutat să ne realizăm după idealurile propuse; mulțumim bunilor credincioși că au fost cu sufletele, cu întreaga lor ființă spirituală și materială alături de noi, că au jertfit cu drag încât s-a putut realiza de la **suma de trei milioane estimată inițial, suma de patru milioane trei sute, plus munca lor benevolă**, pentru zidirea bisericii noi; mulțumim apoi aceluia care pe lângă acestea au asigurat și donat obiecte și podoabe noi pentru biserica catedrală. Rog pe Dumnezeu să-i înscrie în cartea veșniciei și să le răsplătească.

Ziua de duminică, 10 noiembrie 1929, a fost o zi senină, plină de lumină ca vara, încât unii erau numai în cămașă, alții purtau tradiționalul port românesc cu șube în care era inserat tricolorul. Dumnezeu a binecuvântat această zi ca să ne „bucurăm și veselim” duhovnicește.

În acea dimineață, de la Arad au sosit colaboratorii Prea Sfinției Sale, consilierii și secretarul Consistoriului Eparhial, Vasile Goldiș – fost ministru al cultelor, marele luptător pentru Unirea Ardealului cu Patria Mamă și al insuflării duhului național în Arad, – profesorii Academiei Teologice din Arad în frunte cu dr. Teodor Botiș, corul „Armonia” al Catedralei Arad și al orașului Arad, cor mixt format din intelectualii orașului. Corul era dirijat de profesorul de muzică al Academiei Teologice, Atanasie Lipovan și fiul său, profesorul de muzică, Ioan Lipovan. Acesta a dat răspunsurile la actul târnosirii și la Sfânta Liturghie Arhierescă. Au mai sosit și alte persoane oficiale al căror nume nu mi-l amintesc.

Credincioșii din localitățile din jur, ca și cei veniți de la distanțe mai mari cu trenurile, sosiseră dis-de-diminează. S-au

adunat la această sfințire atâta mulțime de popor că eu, care eram atunci student la Academia Teologică, m-am gândit la hramurile mănăstirești din vremea Sfântului Voievod Ștefan cel Mare. Aveam misiunea să-i conduc la cazare pe oaspeți, iar duminică să nu rămână nimeni nerepartizat la masă. Au fost multe familii din alte confesiuni, care s-au identificat și au trăit bucuria noastră.

Actul târnosirii a început la orele 8 dimineața, când mărețul și impunătorul sobor clerical, înveșmântat pentru sfânta lucrare a pornit de la biserică în procesiune spre casa dr. Aurel Grozda spre a conduce la biserică nouă pe Prea Sfinția Sa, episcop dr. Grigorie Comșa, Episcopul Aradului.

Toți cei prezenți la acest sfânt moment radiau seninătate și duhovnicească bucurie, dar ctitorul spiritual al noii biserici, Prea Onoratul Părinte Protopop Florian Roxin, era potolit, palid și epuizat, așteptând totuși cu bucurie să trăiască momentul acestei zile mari. Eu, care am lucrat în sânul bisericii de mic și am primit de la dânsul sfaturi și învățături pentru viață, poate pentru că îl iubeam nespus, l-am urmărit și am observat cum se consumă și așteaptă să se termine cât mai repede.

Afirm, că Biserica din Buteni este zidită pe toată energia trupească și sufletească a ctitorului ei spiritual, Protopopul de pie memorie și de măreață recunoștință și veșnică pomenire a adevăratului Păstor și Preot „după rânduiala lui Melchisedec”, protopopul-paroh Florian Roxin, având ca mentor spiritual pe Vasile Goldiș.

Și dacă am făcut această încrustare în acest loc, am făcut-o ca să cimentez și să așez jertfa Prea Cucerniciei Sale la temelia de târnosire, ca ori de câte ori privești cu ochii trupului catedrala aceasta, cu ochiul sufletului să vezi ființa ce s-a stins imediat după târnosire, iar în inimă să-ți pulseze creștineasca și fiasca recunoștință, spre a-i cinsti memoria și a cere ca Dumnezeu să-l ierte și să-i răsplătească jertfa, prin dăruirea vieții veșnice.

10 noiembrie 1929, Buteni – În fața Bisericii Ortodoxe nou târnosite, Episcop Dr.Grigore Comșa, la dreapta sa protopopul Florian Roxin, iar la stânga Vasile Goldiș, secretar al Consistoriului Eparhial, cu clerul, invitații și mulțime de credincioși.

O delegație a Consilului parohial în frunte cu protopopul Florian Roxin a invitat pe Prea Sfinția Sa să binevoiască a onora cu participarea și prezidarea mesei comune oficiale dată de parohie în cinstea Prea Sfinției Sale și a tuturor celor prezenți.

Paralel cu acestea, participanții la sfințirea au fost conduși la familiile care le-au pregătit masa. N-a fost persoană care a luat parte la sfințirea bisericii să nu fi fost invitată și să nu fi luat masa. Credincioșii parohiei s-au pregătit pentru oaspeții ce le-au revenit a lua masa la ei cu alese și din belșug bucate, bucurându-se toți, așa cum spunea Sf. Ioan Gură de Aur în cuvântul de la Învierea Domnului.

Toți participanții, care după estimări, nu exagerăm a fi fost aproape în jur de zece mii, s-au împărțășit însă întâi din hrana duhovnicească ce li s-a servit prin cele văzute și auzite în impresionanta atmosferă spirituală pe care numai Biserica

Ortodoxă o creează, simțind că biserica lor este cu adevărat apostolică.

Boala și moartea protopopului Roxin

Bucuria credincioșilor ortodocși din Buteni a fost însă umbrită la numai trei luni de la intrarea în noul locaș, de suferința și moartea protopopului Florian Roxin, în 7 martie 1930, a cărui viață a fost scurtă, dar plină de realizări.

Pe lângă clădirea în timp record, între 1927 – 1929 a Bisericii Catedrale din centrul comunei, a construit casa protopopească, cu locuința corespunzătoare, spații pentru oficiul protopopesec și sală pentru ședințele clerului din Protopopiatul Buteni, căci Buteniul a fost centru protopopial până în martie 1948. Această sală s-a folosit și pentru adunările administrative și parohiale.

A înlocuit clădirea veche a Școlii Confesionale cu una nouă, iar în anul 1920, a comandat două clopote.

Clopotul mare al bisericii a fost turnat din aliaj la fabrica Novotny din Timișoara. El simbolizează unitatea de neam și religie a ardelenilor cu cei de dincolo de munți, mai ales prin inscripția sa: **„La 1 Decembrie 1918, decretându-se în Alba-Iulia anexarea Ardealului, Banatului și Crișanei la Regatul României, întru memoria acestui eveniment, poporul din Buteni, plasa Sebiș, județul Arad, a procurat acest clopot prin contribuiri benevole, pentru Biserica Ortodoxă română din Buteni, la anul 1920 în Timișoara”**. Clopotul mijlociu posedă și el o inscripție care ne duce la istoria românilor de aici: **„în locul clopotului reviriat de armata austro-ungară în războiul european 1914-1918, s-a turnat acest clopot la 1920 în Timișoara”**.

Aceste clopote, la care a adăugat și clopotul mic, rămas de la vechea biserică, s-au adus la biserica nouă. Clopotul mic al

vechii biserici numit de credincioși până astăzi „clopoțelul”, bate după clopotele mari, fiind consemnat că cel care a murit este din localitate și coriștii și fanfara sunt chemați la înmormântare. În anul 1926, cu sprijinul țăranilor Petru Bejan și Gavrilă Ruja se înființează fanfara bisericii ortodoxe. Dirijor va fi talentatul Gavrilă Ruja, al cărui simț muzical și pricepere a fost apreciată de toți cei ce au ascultat-o, iar astăzi este condusă de nepotul său, Teodor Gurban.

**Preotul Petru Bejan, citind Evanghelia în Joia Mare a anului 2001,
în al nouăzeci și doilea an al vieții sale**

Protopopiatul Buteniului avea și parohii grele, deluroase, rămase fără preoți după primul război mondial. Întrucât după acest război s-au înființat și în Transilvania școlile primare de stat care până atunci fuseseră școli confesionale, protopopul Roxin a reținut și a atras foștii învățători confesionali tineri sau bătrâni pe lângă biserică, oferindu-le posibilitatea de a deveni preoți, având cunoștințe și cultură teologică ca absolvenți ai Preparandiei. El a făcut demersuri ca acești învățători confesionali să fie supuși unui examen teologic redus și să fie hirotoniți preoți. În urma acestei acțiuni, toate parohiile vacante au fost încadrate cu preoți. Iată că în baza acestor realități, protopopul Roxin a devenit „Părintele parohiilor Protopopiatului Buteni”. Amintim dintre acești preoți cu numele: Ioan Tămaș, Aurel Ionuțaș, Gheorghe Popovici, Ioan Bădescu, Ioan Manase, Mihai Mihuț, Teodor Rusu.

Protopopul Roxin a avut din 1913, de când a venit la Buteni, cele mai multe realizări din decursul păstoririi sale, fiind un foarte bun organizator și administrator, nu în detrimentul calităților de teolog. Dacă, în cazul lui nu putem aminti multe opere și studii teologice, din acest punct de vedere, fostul protopop Constantin Gurban fiind în frunte, în schimb, edificiile ridicate de el culminând cu măreția Bisericii Catedrală sunt și vor fi mărturie vie a trecerii și a jertfei sale pentru ridicarea acestora și pentru duhul național pe care de copil l-a simțit **în Bihorul său drag** și care nu l-a părăsit niciodată. Cu atât mai mult cu cât în Buteni găsește o populație care simțea și își trăia fără frică sentimentul de român, manifestându-se și în timpul dominației austro-ungare. Am amintit despre alegerea sa în conducător al delegației butincenilor la Marea Adunare Națională de la 1 Decembrie 1918 la Alba-Iulia.

Era o perioadă în care ungurii încercau cu orice preț să intimideze și să lichideze pe cei ce păstrau vie dorința de unire,

pentru că și pe tatăl meu l-au ridicat dintr-un cortegiu funerar în drum spre cimitir, fiind cântăreț bisericesc, sub pretextul că a fost reclamat de cojocarul Dan (a nu se confunda cu avocatul Sabin Dan, vecin cu el și mare patriot român) că sub cereale, în podul casei sale care se află în centrul comunei, între Banca „Victoria” și Judecătoria de ocol, are ascunse arme pe care să le dea ostașilor români când vor ajunge în Buteni. Cum tata era un om foarte impulsiv, el a exclamat: „Dacă găsiți arme la mine în pod și nu credeți cuvântul meu, să mă împușcați!”. Într-adevăr, după controlul efectuat, cerealele erau până peste genunchi în înălțime, dar nu erau arme sub ele.

Așa că nu este de mirare cum s-a zdruncinat și sănătatea protopopului Roxin, nu numai supus atacurilor administrației de atunci, ci și obstacolelor, clevetirilor și ueltilor celor care nu vedeau cu ochi buni activitatea sa. *El s-a topit prea repede, așa ca o bucată de ceară ce cade pe un jăratec arzând, pe care nu mai apuci s-o poți scoate din flăcările aprinse. S-a stins, a plecat dintre noi să-și doarmă somnul veșniciei în cimitirul din Oradea, spre a fi acolo unde-i sunt familialii dragi. L-am plâns, îl pomenim și-l simțim lângă noi câtă vreme catedrala Buteniului va dăinu, i iar slujitorii Sfântului Altar îl vor putea pomeni și se vor ruga pentru sufletul său blând, sârguincios până la jertfirea de sine pentru realizările lăsate, vii mărturii în cadrul Parohiei și ale Protopopiatului Buteni.* Gândesc că e bine să amintesc tot aici spre aducere aminte și spre neuitarea urmașilor, de ce Parastasul pentru pomenirea slujitorilor sfintei Biserici Ortodoxe din Buteni se ține în Duminica Floriilor, ziua onomastică a ctitorului ei, care avea prenumele Florian. Acest obicei se respectă și azi. Pe bună dreptate, la slujba de prohodire a protopopului Roxin, protopopul stravofor Ioan Georgia, delegat de Episcopul Aradului să conducă funeraliile, a pus în capul cuvântului panegiric un text foarte adecvat din Prorocul Ieremia:

„Căzut-a cununa capului nostru” (Cartea Plângerii, cap. 5, v. 16).

Ioan Georgia, inspector eparhial la acea dată, a fost antecesorul protopopului Roxin la Buteni. Alături de el l-au prohodit protopopii Constantin Lazăr din Gurahonț și Mihai Cosma din Ineu, împreună cu preoții protopopiatului Buteni în număr de douăzeci și unu, plus preoți din alte protopopiate.

Protopopul a murit vineri, 7 martie 1930, după ce își luase rămas bun de la soția sa, inimioasa presbiteră Irina și de la copiii și nepoți. De la Casa protopopială a fost luat de către preoți într-un cortegiu care avea în frunte crucea, praporii și copiii cu corul școlii, urmați de corurile și fanfara bisericii ortodoxe, preoți și mulțimea de credincioși îndurerați, între care erau și credincioși bapțiști. Sicriul așezat în biserică a fost privegheat de preoți și credincioși până în ziua de duminică, 9 martie, când la orele 11, în prezența celor amintiți mai sus și a autorităților locale, a început slujba înmormântării. Protopopul Georgia după ce a rostit predica sa încheiată cu cuvintele Sfântul Apostol Pavel: „Lupta bună am luptat, călătoria am săvârșit, credința am păzit” (Epistola către Timotei, c. II, v. 7), a citit în fața sicriului și a îndureratei asistențe scrisoarea Prea Sfinției Sale, Episcopul Grigorie. Aceasta se încheia cu cuvintele: **„Iar acum mergi în pace, părinte Roxin, Dumnezeuul milostivirei nu va lăsa nerăsplătite ostenele tale și va fi un izvor de mângâiere pentru credincioșii tăi și pentru Prea Cinstita Familie ce o lași în urmă, ca pavază și întărire a Bisericei noastre. Dumnezeuule, Părinte al milostivirilor, fii cu noi și cu poporul Tău dreptcredincios.**

Arad, la 8 martie 1930, Grigorie, Episcopul Aradului”.

Slujba se termină cu cântarea adecvată „În veci pomenirea lui”, apoi preoții ridică sicriul și îl așează în carul mortuar, pornind în sunetul plin de jale al clopotelor celor două biserici,

al corurilor și fanfarei spre cimitirul ortodox. Pe parcurs, cortegiul s-a oprit, s-au citit Evangheliile atât în fața bisericii noi cât și în fața clădirii fostei biserici și la toate răscrucile de uliți, obicei păstrat până astăzi. Cu lacrimi, cântece și dangăt de clopote, cortegiul ajunge la cimitir, unde sicriul este așezat într-un camion, care urma să-l ducă la Oradea, conform dorinței sale, spre a fi înhumat în pământul natal al Bihorului, alături de cei dragi. Înainte de plecare se mai țin două cuvântări, una din partea preoților Protopopiatului Buteni, rostită de **parohul Ioan Cosma**, care în cuvinte pline de simțire și recunoștință rostește încă o dată veșnică pomenire fratelui lor în Hristos și conducătorului lor. În numele credincioșilor din comuna Buteni vorbește țăranul **Petru Bejan Costolan**, de care l-a legat nu numai dragostea și râvna în folosul bisericii, ci și un puternic sentiment național, pentru care amândoi au avut de suferit înainte de 1918. Îi mulțumește și el în numele poporului din Buteni pentru sfaturile și dragostea pe care au învățat-o de la el pentru Biserica lui Hristos, îl numește un adevărat tată și rostește „**Dumnezeu să îl odihnească în veșnicie**”. Cu aceasta, cortegiul funerar rămâne pe loc, acordând un ultim omagiu păstorului lor, în timp ce sicriul cu trupul neînsuflețit al acestuia pornește spre ținutul Bihorului, respectiv Oradea, unde a fost înmormântat în **cimitirul lui Rulikovski**.

Biserica Ortodoxă Română din Buteni, edificată între anii 1927-1928

Școala de cantori (cântăreți în strană) bisericești

A fost înființată în anul 1934, cu scopul de a pregăti tinerii în învățarea „glasurilor” bisericii noastre și de a nu lăsa stranele descoperite. Fotografia din anul 1934 cu inscripția „**Școala de cantori Buteni**” este o dovadă a celor spuse:

În haină de piele tatăl meu, Petru Bejan, cântăreț în strana dreaptă, al treilea de la el, prietenul său, Braițu Ioan.

Buteniul, centru al românismului județului, strâns în jurul Bisericii Ortodoxe, participă în vara anului 1940, la marea demonstrație antirevizionistă de la Arad, împotriva cedării Ardealului de Nord, cu fanfara Bisericii Ortodoxe, condusă de talentatul Ruja Gavrilă. Păstrăm și acum fotografia făcută după demonstrație, la care erau prezenți tatăl meu, în calitate de președinte al fanfarei și cântăreț, cât și fratele meu mai mare, Constantin, cântăreț. Manifestația a început din fața Teatrului cu formații reprezentative din tot județul și a continuat de-a lungul bulevardului până la Gară, lumea fiind adunată pe trotuare. **Fanfara din Buteni a deschis manifestația** având în față drapelul tricolor și două pancarte mari pe care scria: „**Din pământul țării noastre nici o palmă nu lăsăm!**” și „**Vrem să trăim în România Mare!**”. Au pornit în pas de defilare pe

sunetele nemuritorului marș al lui Avram Iancu; după ei s-au încolonat **țărani din Dezna, îmbrăcați în frumoasele lor costume populare și cu tricolorul la pălărie, iar pe umeri țineau coasele cu vârful îndreptat în sus. În fruntea lor era marele preot și patriot, care mai târziu va avea de suferit pentru verticalitatea sa, Corneliu Iuliu Bodea.** După instalarea regimului comunist a fost acuzat pentru convingerile sale „nedemocratice”, a fost urmărit de Securitate și silit să se ascundă. O altă acuzație a fost cea care mi s-a adus și mie, pentru faptul că își făcea programul religios ca înainte, nelăsând oamenii să uite de biserică și de Dumnezeu.

Fanfara Bisericii Ortodoxe din Buteni, la marea manifestație antirevizionistă din Arad.

Părintele Bodea este tatăl doamnei academician Cornelia Bodea. Ultima dată am avut ocazia să o întâlnesc **în septembrie 1989** la manifestările veteranilor de război din Valea Crișului Alb, inițiate de Asociația Veteranilor de război și Organizația de tineret, de atunci, la care am fost invitat la cimitirul din Buteni, dat fiind că eu **am înmormântat în 1944 un fost elev al Școlii de ofițeri din Bacău, Cornel Popovici, care a căzut în crâncenele lupte de la Prunișor, cu armatele horthyste.** În acele vremuri nu s-a oficiat parastas, au vorbit doar domnul general Aurel Golcea, președintele Asociației Veteranilor de Război din județul Arad și Președinta Organizației de tineret, profesor Corina Vașca. Ea m-a rugat să-i spun despre eroii înmormântați în Buteni, a aflat adevărul și i-a scris domnului Badrajan Gheorghe, la Iași, cu care se cunoscuse în anii anteriori. L-a informat că este înmormântat în Cimitirul ortodox din Buteni, colegul de care întreba. Au fost de față fratele eroului cu nepoții. La crucea ridicată de Primăria din Buteni s-a prezentat de către elevii școlii un program artistic.), **Școala din Buteni a luat numele elevului erou Nicolae Cornel Popovici (1921-1944, sublocotenent post-mortem).** După terminarea manifestării, Primăria Buteni, a dat o masă la sediul CAP-ului.

A doua sfințire arhierescă. Pictarea Bisericii Ortodoxe

Biserica nouă, la data târnosirii era lipsită de pictură. Avea numai locurile rezervate pentru picturi, care erau încadrate cu rame decorative cu modele naționale. Îmbrăcarea internă cu pictură pe pereții laterali și boltă s-a făcut abia în anii 1947-1948, după ce credincioșii și-au refăcut gospodăriile și au ajuns la echilibrare economică și financiară după al Doilea Război Mondial.

Problema pictării bisericii a fost pusă în discuție cu consimțământul și angajamentul credincioșilor. S-au asigurat fondurile și s-au făcut formele administrativ legale ca la începutul anului 1947 lucrarea să se înceapă. **O delegație a parohiei Buteni formată din părintele protopop Ștefan Lungu – paroh I, cântărețul bisericesc Bejan Petru și primul episcop parohial Igna Borlea s-au prezentat la Prea Sfințitul Andrei Magieru, rugându-l să binevoiască a săvârși cele canonice spre a se reda biserica din nou rostului ei divin.**

Cum era criză de pictori bisericești, P.S. Sa s-a angajat să ne găsească un pictor bun. În urma vizitei mele la sfințirea bisericii din Târnova cu fanfara și corul bărbătesc al Bisericii din Buteni și unde era preot un fost coleg de-al meu, l-am cunoscut pe **pictorul CORNEL CENAN, domiciliat în orașul Cluj**, de origine italiană, care s-a angajat să vină și la Buteni după ce termină lucrarea începută.

Odată cu aplicarea picturii în tempera, s-au făcut **lucrări și la Iconostas**. Acesta era adus de la biserica veche și completat,

mai precis adaptat după spațiul și lărgimea bisericii noi, care a impus dimensiunile de azi. Lărgindu-l, i s-a schimbat forma și aparența față de golul rămas ca înălțime. În acest caz, la bază, Iconostasul a fost ridicat cu aproximativ 0,70 metri. În urma acestor modificări, a rămas un mare gol și acum între Iconostas și boltă. În plus lipsea coroana sculpturii, deasupra lui apărând un aspect de gol care cerea completare. În situația aceasta, pictorul Cornel Cenan a făcut desenul artistic al unei cununi de arcadă, cu aplicarea frunzelor și a ciorchinilor de viță de vie, cu linie de încheiere, care s-a sculptat în lemn de către un maestru din Târnova.

S-au făcut apoi tot cu aplicări de struguri, sculptări de decoruri mobile, care au împânzit tot Iconostasul, în locul golurilor de scânduri, fără nimic pe ele. Din această cauză, etajele apăreau izolate. Toate aceste sculptări au fost aurite apoi de Cenan și fixate pe Iconostas. În urma acestor adaosuri și completări, Iconostasul are înfățișarea unui corp compact, fără aspectul dinainte al unui obiect cu etaje izolate.

S-a vopsit mobilierul, s-au înnoit praporii, acoperămintele și astfel haina internă a bisericii a devenit nouă cum nouă era și cea externă cu o vechime de doar douăzeci de ani. Acum am simțit cu toții, cler și popor, că biserica catedrală este completă și așteaptă deplinătatea darului dumnezeiesc să o binecuvânteze, să o sfințească și să o redea din nou spre ocrotire și înduhovnicire.

Sfințirea picturii. Duminica Floriilor anului 1948

În Duminica Floriilor din anul 1948 a avut loc ceremonia resfințirii bisericii, acum biserica fiind complet îmbrăcată. Sfințirea s-a făcut de către P.S. Sa, părintele episcop Dr. Andrei Magieru, fiul fostului protopop al Buteniului Traian Magieru.

În 25 aprilie 1948, după masa sâmbetei ajunului Floriilor, intrarea triumfală în Ierusalim a Domnului Iisus Hristos, P.S. Sa Părintele episcop Dr. Andrei, însoțit de consilierii Traian Cibian și Caius Turic, precum și de diaconul ceremonial al Sfintei episcopii, Dimitrie Dărău, inspector eparhial, au sosit în Parohia Buteni.

Primirea P.S. Sale s-a făcut cu fast, aleasă cinstire și mare bucurie. La momentul potrivit a pornit o măreață procesiune de la biserică până în fața Casei Culturale (clădirea fostei biserici până în 1929), din piața protopopiatului.

Sâmbăta Floriilor anului 1948

Procesiunea care se îndreaptă pentru primirea Prea Sfinției Sale, Dr. Andrei Magieru, care a venit la sfințirea bisericii.

În procesiune s-au încadrat copiii îmbrăcați în stihare, purtând crucea, făclii și ripizi în mâini; praporii erau purtați de tineret; copiii de școală erau în coloană de câte patru; tineretul

adult urma după ei; **corurile parohiale apoi, în număr de trei, dirijate de: Gavrilă Ruja, avocat dr. Romulus Cioffică și învățător Gheorghe Beinșan; fanfara parohială dirijată tot de Gavrilă Ruja. Urma baldachinul pentru P.S. Sa, soborul preoțesc având pe P.C. protopop Ștefan R. Lungu, preoții pensionari Iuliu Bodea și Ioan Cosma; prim pretorul plasei Sebiș cu suita; corpul cântăreților urmați de credincioșii bărbați și apoi femeile.** În sunetul de bucurie ce străbătea văzduhul înălțat de glasul clopotelor, procesiunea a înaintat până în fața Casei Culturale. La intrarea în comună, mașina P.S. Sale a fost întâmpinată de un grup de călăreți care au flancat-o și au condus-o până la Casa Culturală. În momentul sosirii, fanfara a intonat imnul arhieresc **„Pre Stăpânul și Arhiepiscopul nostru, Doamne îl păzește, întru mulți ani, Stăpâne!”**. La coborârea din mașină a Prea Sfinției Sale, părintele protopop Lungu și apoi domnul prim pretor, în numele plasei Sebiș, prin cuvinte alese au salutat pe P.S. Sa pe teritoriul administrativ al plasei, respectiv comunei Buteni. După răspunsul de mulțumire adus de P.S. Sa, Episcop dr. Andrei, procesiunea, în aceeași ordine, s-a întors și a pornit spre biserică. Prea Sfinția Sa, sub baldachin, s-a încadrat după soborul preoților. Fanfara a intonat imnuri religioase, iar asistența s-a manifestat în smerenie creștinească și bucurie.

Localitatea întregă, credincioșii celorlalte culte religioase în frunte cu preotul romano-catolic Gavril Kurcsici, au fost prezenți la acest mare praznic al ortodoxiei din Buteni. Preotul Kurcsici a fost permanent într-o bună colaborare cu Biserica ortodoxă din Buteni, știind că sunt cele două biserici apostolice surori.

În fața bisericii, P.S. Sa a înaintat printre coloane, urcând treptele intrării principale, **unde în fața ușilor, înveșmântați în sfintele odăjdii, îl așteptau parohii Petru Bejan și**

Dimitrie Gornic. După ce P.S. Sa sărută Sfânta cruce și icoana Evangheliei, preotul Petru Bejan, în numele parohiei adresează Prea Sfinției Sale un scurt cuvânt de binevenire:

„Mulțumind lui Dumnezeu că ne-a învrednicit să îmbrăcăm biserica în haina care-i lipsea, bucuria noastră spirituală este mare și acum putem să spunem cu adevărat că lucrările bisericii s-au terminat. O aleasă și caldă bucurie stăpânește clerul și credincioșii Parohiei Buteni, că **Acel Bun Dumnezeu** ne-a învrednicit și ne-a ajutat la aceste realizări prin care biserica își capătă pecetea sfințeniei depline, prin harica lucrare arhierască a Prea Sfinției Voastre. Sunteți Arhiereul cu adânci legături familiale, împletite cu viața spirituală a Bisericii Ortodoxe din Buteni, prin fostul protopop de pie memorie, regretatul Traian Magier, tatăl Prea Sfinției Voastre, care își doarme somnul de veci în cimitirul nostru, în mijlocul acelora pe care i-a condus spre Împărăția veșnică.”

Stăpâniți de aceste sentimente, vă zicem:

„Bine ați venit în mijlocul nostru, Prea Sfințite Părinte Episcop și mulțumindu-vă, vă urăm, întru mulți ani, stăpâne!”.

Intră apoi toată asistența în biserică, se cânta pricesne și se oficiază slujba Sfintei Vecernii, după care se anunță programul de dimineață. P.S. Sa este găzduit de Î.P.C.Sa. părintele protopop Ștefan R. Lungu, unde seara ia masa împreună cu preoții locali.

Duminica Floriilor, 1948

De dimineață, în sunetul clopotelor Bisericii ortodoxe și a celei catolice, care în frunte cu preotul Gabor Kurcsici sunt alături de noi și acum, la fel cum și noi am fost întotdeauna prezenți la sărbătorile lor, în frunte cu preoții și fanfara bisericii ortodoxe. Credincioșii din localitate se adună, preoții invitați și

mare mulțime de credincioși din localitățile din jur, pentru ca la orele 8 dimineața să pornim în aceeași ordine a procesiunii ca cea din ajun, spre a conduce la biserică pe P.S. Sa dr. Andrei Magieru. Procesiunea este acum și mai bogată, atașându-se la corurile locale și corul mixt din Parohia Joia-Mare, înființat și condus de preotul basarabean, refugiat aici, Gheorghe Cavalu. Procesiunea sosită la Casa protopopială în acea dimineață pentru a-l conduce pe Episcopul dr. Andrei Magieru la biserică. Episcopul iese pe poarta care se vede deschisă și sub baldachin intră în procesiune.

**25 aprilie 1948 – Duminica Floriilor
Ieșirea din Casa Protopopială.**

**25 aprilie 1948 – Duminica Floriilor
Moment pe parcursul procesiunii spre biserică.**

Preoții sunt încolonați în fața baldachinului cu Prea Sfinția Sa. În față, primii doi sunt preoții parohi tineri ai Buteniului, Petru Bejan și Dumitru Gornic. În rândul al doilea, în spatele meu este Î.P.C. Sa protopopul Buteniului Ștefan Lungu, urmează consilierii P.S.Sale, diaconul Dumitru Dărău, preoții iconom stavrofor Traian Cibian și Caius Turicu, consilieri eparhiali, preotul Zenovie Brădean și preotul pensionar din Buteni, Iuliu Bodea.

După sfințirea aghiazmei mici, procesiunea înconjoară biserica în sunetul clopotelor celor două biserici și a cântecului „Mergi la cer”, intonat de fanfara parohiei Buteni condusă de Gavrilă Ruja.

Procesiunea a ajuns în fața bisericii. Lângă episcop, de la dreapta la stânga: pr. Vicar dr. Gheorghe Lițiu, preotul catolic Gabor Kurcsicsi și protopopul Buteniului, preot Ștefan Lungu

Preasfinția Sa unge cu mir conform tipicului biserica și apoi stropește cu aghiazmă pictura bisericii, a Iconostasului, obiectele noi ale podoabei interne, în timp ce corurile intonează priceșne de mărire și mulțumire Bunului Dumnezeu.

**Episcopul dr. Andrei Magieru
sfințind pictura bisericii,
opera lui Cornel Cenan din Cluj**

Episcopul dr. Andrei Magieru în timpul predicii

Ziua de 14 septembrie 1944

După semnarea armistițiului de la 23 august 1944, armatele sovietice în drum spre Germania au trecut și prin Buteni. În zilele de 13 și 14 septembrie, mergând spre Ungaria, armatele horthyste au spulberat și pus pe drumuri populația din localitățile pe unde treceau, refugiindu-se în satele înconjurate de păduri de pe valea Crișului Alb, spre Chisindia, Păiușeni, Văsoaia. Alții s-au așezat în valea Gurahonțului iar alții au ajuns până spre Brad. Treceau prin Buteni în căruțe cu ce au putut aduna în grabă. La Buteni, până în seara zilei de 13 septembrie 1944 era cantonată Școala de elevi-ofițeri de rezervă din Bacău, în clădirea Casei culturale, respectiv clădirea fostei biserici ortodoxe, care aparținea Parohiei Buteni. Pentru a face față unui eventual atac horthyst luase ființă o unitate militară numită „Batalionul Fix”, formată din cetățenii satelor din jur. Erau oameni mai în vârstă, dar încă în puteri care să poată face față unor atacuri sau distrugerii. „Batalionul Fix” din Buteni, în ziua de 13 septembrie 1944 a intrat și a făcut front de luptă pentru apărarea satului Prunișor unde s-au dat puternice lupte. În acea noapte au căzut și primele victime, între care CORNELIU NICOLAE POPOVICI, elev sergent al Școlii de ofițeri din Bacău. Fiu de învățător din Moldova, a murit schingiuit de inamici, fiindu-i scoși ochii și umpluți cu fân. Era dezbrăcat și a fost adus la Buteni spre a i se face înhumarea, întrucât la Prunișor, luptele crâncene continuau. Țăranul Boc Ioan a dat din hainele lui de sărbătoare (portul țărănesc din Buteni) pentru a fi îmbrăcat. Subsemnatul, l-am prohodit și înmormântat în cimitirul ortodox din Buteni,

alături de trei eroi necunoscuți din Primul Război Mondial pe care, pentru a-i putea pomeni la ziua eroilor, i-am botezat noi, preoții, cu nume creștine românești: Ioan, Gheorghe și Petru. Aceștia au căzut pe teritoriul Căcărăului în anul 1918, uciși ca și colonelul Constantin Păulian, de armatele bolșevice ale lui Bela Khun (în 1919, 21 martie, a înființat republica Sovieto-Ungară. Vezi la fototecă articolul „Recurs la istorie”). Despre eroul sergent am mai vorbit și despre crucea ridicată în septembrie 1989, în prezența fratelui și nepoților de frate la căpătâiul său. La inaugurarea crucii de la mormântului eroului elev sergent, sublocotenent post-mortem, au luat parte foștii săi colegi de la Școala militară din Bacău, aflați încă în viață, precum și toți camarazii care au luptat pentru eliberarea văii Crișului Alb.

Familia sa a fost cazată de fiul lui Ruja Gheorghe-Cucu, unul din ctitorii materiali ai Bisericii Ortodoxe din Buteni. La comemorarea care avea loc în toate localitățile de pe valea Crișului Alb în acel septembrie 1989 au fost prezente mari personalități științifice din București: doamna Maria Mușat, soția istoricului Mircea Mușat; doamna Cornelia Bodea, la acea dată cercetătoare la Institutul de istorie din București, la ora actuală academician; profesor Galea Pavel, veteran al luptelor de pe Valea Mureșului, respectiv Păuliș, din același septembrie 1944, la vârsta de douăzeci de ani, ajuns mai târziu inspector școlar general al județului Arad; colonelul Constantin Zamfir, directorul Editurii Militare și autorul unor cărți, prieten cu scriitorul D.R. Popescu, colonelul care era șeful Școlii de ofițeri din Bacău, poetul Toma Istrati din București și bineînțeles, domnul general Aurel Golcea, președintele Asociației Veteranilor de Război din județul Arad. Doresc să menționez aici nu atât mulțumirile tuturor rudelor și colegilor săi, ci faptul că mai mult de 10 ani înainte de aceasta, fostul coleg al lui Cornel Popovici, domnul Badrajan Gheorghe din Iași și frații eroului au adresat mai multe scrisori Primăriei din

Buteni, întrebând de elevul erou, dar de aici a primit răspunsul că „în Buteni nu avem înmormântați eroi”. Norocul a fost că Gheorghe Badrajan a insistat și în 1986 a contactat în timpul unei comemorări o persoană care m-a întrebat și am confirmat apoi răspunsul.

Revenim la starea locuitorilor Buteniului, care văzând exodul populațieiperate spre păduri, a început să-și pregătească plecarea. Amintesc și faptul că la fiecare localitate ce se refugia exista și o trăsură cu cei mai buni cai de câmpie, în care era poliția locală cu arhiva localității. Era atâta disperare, unii plecaseră cu copii în pat, în pijama, fără a mai apuca să-și ia ceva cu ei. Locuitorii Buteniului sunt generoși și au completat cu cât au putut lipsurile lor. Eu locuiam în clădirea fostei Școli Confesionale, aflată la câțiva pași de Casa Culturală. Mișcat de toate acestea, seara am mers la școala militară să mă informez. Mi-au răspuns că ei au ordin să aștepte în stare de alarmă și să mă culc liniștit, iar dacă se va întâmpla ceva în timpul nopții mă vor anunța. Pe la orele 24, am auzit mare mișcare în jurul cantonamentului și am aprins lampa, am deschis geamul și un elev mi-a strigat: „Părinte, noi am primit ordin să ne deplasăm spre satul Prunișor, că acolo se duce lupta și Batalionul Fix din Buteni a slăbit și nu îi mai poate respinge pe dușmani”.

În dimineața zilei de 14 septembrie 1944, praznicul Înălțării Sfintei Cruci, merg la biserică, unde împreună cu preotul Dimitrie Gornic, începem slujba. Nu mai era nimeni în biserică, căci locuitorii Buteniului plecaseră și ei spre pădure, inclusiv protopopul Ștefan Lungu, care nu era localnic (ci din județul Caraș-Severin) și a plecat cu cei ce aveau căruțe spre Văsoaia. La ieșirea din biserică, aflăm cu colegul Gornic că trupele horthyste se apropie de Sebiș. Ne spun oamenii că proiectilele de tun au lovit podul de peste Crișul Alb care leagă Buteniul de Sebiș, dar nu l-au nimerit.

A doua informație și mai cutremurătoare a fost că jandarmeria din Buteni a arestat cetățeni ai comunei Buteni de naționalitate maghiară, printre care și pe preotul romano-catolic Gavril Kurcsici, care s-a dovedit întotdeauna un prieten bun și loial al românilor și pe farmacistul Lakatus Ivan. Motivul era că, în caz de intrare a trupelor horthyste în Buteni, respectivii să nu se pună în serviciul inamicului. I-am spus șefului de post al Jandarmeriei Buteni că pericolul ar fi mai mare dacă i-ar găsi pe conașionalii lor, maghiari deținuți și ar fi pus în pericol buna înțelegere a românilor cu localnicii maghiari. Am încheiat zicând: „Cred că ați judecat rău și că ați greșit făcând gestul acesta. Așa că vă cerem ca imediat să eliberați aceste persoane acum, în prezența noastră. Aceasta pentru că suntem siguri că la apropierea inamicului de Buteni, jandarmii nu vor mai sta să apere nici teritoriul, nici cetățenii, ci vor fugi din comună cu cei mai buni cai aflați, așa cum am văzut în aceste zile și pe jandarmii celorlalte sate fugind cu zecile spre pădure”. Au fost eliberați imediat, iar până în seara de 14 septembrie, au dispărut fără urmă toți jandarmii postului din Buteni.

Retragerea mea pentru 36 de ore în pădurea Conținut, unde erau refugiați butincenii

În după masa zilei de 14 septembrie 1944 mi-am dus și eu soția în pădure, unde erau o parte din rudeni. Am plecat spre seara zilei de 14 septembrie și m-am reîntors eu, singur în dimineața zilei de 16.09.1944, determinat de gândurile în care mi-am făcut ordine și de judecarea obiectivă a situației. Mi-am dat seama că dacă vor găsi dușmanii casele și gospodăriile părăsite de proprietari, le vor distruge. Când am stat în pădure am vorbit și cu oamenii, respectiv credincioșii mei ce s-ar putea face pentru a ocroti comuna, gospodăriile și bunurile noastre. Ca unul care am fost mobilizat pe front și am văzut ororile războiului, am și învățat multe din această experiență.

M-am gândit la atitudinea soldaților de pe front care la intrarea într-o localitate părăsită, flămânzi, însetați, au devastat totul, au mâncat, dar au și distrus lucrurile și ce au putut lua și duce cu ei. În localitățile prin care am trecut și erau casele locuite de cetățeni care nu s-au ascuns de noi, ba dimpotrivă, ieșeau cu o găleată de apă să ne servească, alții din sărăcia lor ne dădeau pâine pe care nu o refuzam, nu lăsam soldații să ia mai mult din puținul pe care și ei îl aveau. Chiar când erau între noi și din cei mai lacomi și devastatori, ei erau depistați și pedepsiți de ofițeri. Am întâlnit în Crimeea, pe malul Mării Negre, pe generalul Avramescu, care văzând mizeria și foamea răbdată de locuitori, om fiind, le-a venit în ajutor și le-a dat din alimentele depozitului militar.

Nici eu nu aveam nici o armă pentru a-i intimida, doar semnul crucii pe bască pentru ca să mă cunoască și soldații că

sunt preot, și tot așa și civilii. Trecându-mi prin minte asemenea scene, gândindu-mă că Sfântul Împărat Constantin cel Mare și-a învins adversarul mai puternic nu cu armele, ci cu semnul Sfintei Cruci care i-a apărut pe cer în ajunul luptei și de la care creștinismul a putut să se afirme și să cuprindă lumea. M-am hotărât să mă întorc. În minte cu cuvintele văzute de Sfântul Împărat Constantin sub cruce, „In hic signo vinces!” („În acest semn vei învinge!”), le-am spus oamenilor în dimineața de 16.septembrie: „Eu plec în sat, cine vrea să mă urmeze!”. Nimeni nu a pornit după mine, ba dimpotrivă îmi spuneau că nu îi cunosc pe ruși, care sunt comuniști și nu cred în Sfânta Cruce. Zis și plecat!

Trupele rusești deja mășăluiau pe șosea spre noi. Merg la Primărie, unde nu găsesc decât pe Moț Ioan – Băla. Schimbăm câteva vorbe și intră un grup de ofițeri ruși de la Comandamentul aprovizionării. A apărut cineva care știa puțin rusește. Văzându-mă preot, au vorbit frumos, cerând carne și pâine pe care le vor plăti în ruble. Realizez că nu sunt oameni răi și că voi putea colabora cinstit cu ei. Băla îmi spune că va trimite după Măcălan, care are oi și sigur pe bani este dispus să le dea. Apoi spune că vom face rost și de vite. În acest timp, trimitem și după Ioan Dobai, măcelar. Butincenii au avut norocul acesta că niște oameni de bază au rămas și nu au fugit cu ei. Măcălan primește oferta și timpul record în care să aducă oile. Dobai pleacă să găsească vite, căci după masă trebuia livrată cât mai multă carne. Pentru pâine punem pe cineva să bată toba spunând: „Bătrânii și bătrânele care sunt acasă, în termen de un ceas, să aducă la primărie toată pâinea ce o au în case, că au venit trupele sovietice și n-au ce mânca. Dacă nu le dăm noi mâncare, ei vor lăsa soldații să intre prin case și să se aprovizioneze”.

În fața acestora, eu, Băla și Dobai ne-am erijat în conducătorii satului pentru a feri casele de devastare. Fiindcă până seara noi

trebuia să asigurăm 500 de kilograme de pâine pentru unitatea ce sosea atunci în Buteni, iar pentru dimineața 1000 de kilograme de pâine, le-am spus femeilor rămase acasă că trupele nu staționează în Buteni și că vor pleca imediat dacă le asigurăm cantitatea de carne și pâine cerută. „Deci mergeți acasă, le-am zis, și imediat să faceți pâinea pentru seară și dimineață din făina voastră. Știu că nu aveți drojdie, o faceți cu aluat, cu comlău și frământată odată cu aluatul. Dacă găsim cureaua de la moara lui Iurany, vom măcina grâu ca să vă dăm făină și să facem față, că situația aceasta nu va dura decât câteva zile.”

Măcălan le-a vândut toate oile la un preț bun și ei au plătit cinstit. De aici a prins rădăcini și a progresat. Sosise și carnea de vită de la Dobai. Butincenii refugiați în pădure, când au aflat cum merg lucrurile de bine, s-au întors acasă. Ne-a fost mai ușor acum, căci lucram cu cei care aveau mai multe produse și erau mai tari.

Cantină cu mâncare caldă

La câteva zile, între trupele ce au trecut pe aici, au venit trupe pedestre și chiar cavalerie care nu aveau bucătăria lor. Poate că aveau hrană rece, limitată, nu știu și nici nu am dorit să cunosc. Una știu, că au venit delegații la noi și ne-au prezentat situația și dorința de a le asigura hrană caldă pe care să o aibă la dispoziție toată ziua, precum vin și merg înainte. În fața acestei situații mi-am amintit că Școala Catolică avea și internat (clădirea actualului muzeu al comunei) și că la venirea hitleriștilor, inginerul Fakelman, socrul profesorului Ivanovicsi a organizat în această clădire și bucătăria și avea toate ustensilele de bucătărie. Am verificat și așa era. Am chemat o femeie bucătăreasă (nu-mi amintesc numele) și am deschis cantina pentru trupele sovietice. În primele zile a fost o colectă de păsări

din care s-a gătit o tocană substanțială, servită la discreție. Deja cetățenii au realizat avantajele și veneau benevol cu carnea și produsele necesare acestei cantine.

Dumnezeu să ne înscrie în Cartea Veșniciei pe cei trei ce am organizat cele relatate, care nu sunt basme, ci au fost realități vii, de care au beneficiat toți locuitorii Buteniului, fiindu-le ocrotite gospodăriile și bunurile.

Auzind ce s-a petrecut prin localitățile unde nu au procedat ca noi, cei trei, curați fiind cu inima și cu dragoste față de comună, poate unii ne vor ruga de sănătate. Eu, care încă viețuiesc, rog pe Bunul Dumnezeu ca tuturor celor ce s-au împărtășit din grija ce am luat-o asupra noastră spre binele tuturor, pe cei morți să-i așeze în Rai, cu credința că acolo sunt și Ioan Moș-Băla și Ioan Dobai. Celor vii să le dea binecuvântare, la fel și mie, după trudă.

Primirea unităților militare române și a celor ruse rîntoarse de pe front, după înfrângerea Germaniei, în trecere prin Buteni

Dacă am tratat bine trupele sovietice când au mers luptând spre apus, la întoarcere, cu atât mai mult că s-a terminat războiul și era bucurie, am fost pregătiți pentru orice eventualitate, deși trupele sovietice nu s-au prea retras pe traseul comunei noastre (Arad-Brad).

Am avut însă un caz când o trăsură sanitară sovietică, cu un medic și cu un sanitar care știa limba română, au trecut pe aici. Era a doua zi de Rusalii, când după tradiția bisericii ortodoxe, ieșeam cu credincioșii în procesiune la sfințirea ogoarelor din hotarul comunei. În acel an am ieșit din comună pe șoseaua ce duce spre Brad. Acolo staționa o trăsură militară sovietică,

amintită mai sus. Oamenii se întrebau ce e cu căruța aceasta pe care o priveau, dar își continuau drumul către locul numit Ciripărie, unde exista o troiță.

Observăm că cele două persoane de la căruța se încadrează cu noi în procesiune. Asistă la slujbă și căpitanul doctor ne dă o listă cu nume de persoane spre a le pomeni în rugăciunile noastre. Terminăm slujba și pornim cu procesiunea spre biserică. După ce am mers aproximativ zece metri, se apropie **tatăl meu, cântăreț bisericesc și ne spune că rușii au spus credincioșilor că vor să ia masa la unul din preoți. Auzind acestea, ne-am privit în tăcere, iar tata îngrozit zicea să rezolvăm cumva pașnic situația. Nimeni nu găsește o rezolvare, așa că îi răspund că vor lua masa la mine. Tata, în șoaptă mă ceartă și mă întrebă dacă nu cumva m-am prostit, dat fiind că rușii aveau în general o reputație proastă.** Am rămas la această hotărâre și am venit spre biserică. De acolo cei doi vin cu mine acasă și se servește masa. Îi servesc înainte cu un pahar de țuică și devin mai vorbăreți, povestindu-mi despre familiile lor și arătându-mi fotografii cu ele. Ajungem și la problema războiului și implicit, a Rusiei și a Bisericii Ortodoxe ruse. **Aici, rusul îmi zice, referindu-se la patriarhul lor, Alexei, și face cu mâinile întinse un semn de a cuprinde toată camera, vrând să ne spună prin aceasta că Patriarhul lor și, desigur, Rusia vor fi peste toată România. Se vede că doctorul știa ce va urma după armistițiul de la 23 august 1944 și evenimentele ulterioare au confirmat-o.** După ce au luat masa, au mulțumit și au plecat spre căruța lor.

Fanfara Parohiei Buteni

O preocupare foarte importantă am considerat noi, cei de la biserică, că *este asigurarea cu tineri și continuarea tradiției corurilor școlare și bisericești existente la Buteni și atestate documentar din 1881*, așa cum se poate vedea într-un articol apărut în „Biserica și Școala. **În aceeași măsură ne-a preocupat și fanfara Bisericii Ortodoxe, aflată încă sub bagheta talentatului Gavrilă Ruja. Așa că, la sfârșitul anului 1943, Biserica Ortodoxă din Buteni, în ciuda greutăților create în vreme de război, avea bine consolidate corul bărbătesc, corul mixt și fanfara.** Cu acestea, noi am organizat și am participat la multe concursuri de coruri, vizite reciproce cu alte comune din județ, precum și cu corul catedralelor ortodoxe din Arad și Oradea.

În urma Primului Război Mondial (cu participarea României între 1916-1918), în Parohia Ortodoxă Română din Buteni s-a simțit necesitatea unor măsuri concrete de contracarare a acțiunilor de prozelitism desfășurate de bapțiști și alte secte, ca de altfel în toată țara.

Tot în această perioadă s-au repatriat mulți cetățeni români din America, care au plecat săraci și au câștigat acolo bine, dar au fost cucerți de sectele religioase puternice în America, la care s-au convertit aproape toți. Clădirea – Adunarea Baptistă din Buteni – a fost zidită și din fondurile primite în dolari de la cei care s-au reîntors bapțiști din America.

Baptismul s-a infiltrat în România și de către persoanele străine, din afara granițelor României, încercând să creeze

o fisură în unitatea românească. Așa se explică organizarea în cadrul comunității baptiste a unei fanfare care atrăgea și tineretul ortodox, dornic de a avea o cultură muzicală. Mai mult, unii dintre tineri, după ce frecventau cursurile de muzică se complăceau în acel mediu și se căsătoreau în familii baptiste, părăsind ortodoxia.

Spre a stopa asemenea acțiuni, **Parohia ortodoxă română din Buteni în toamna anului 1926 a hotărât înființarea fanfarei proprii, cu instrumente de suflat. Ideea a fost îmbrățișată cu mare bucurie și entuziasm de către credincioși.** Dovadă este faptul că s-au încadrat ca activiști ai formației de la tinerii absolvenți ai Școlii primare până la membrii maturi, care făceau parte inclusiv din corul bărbătesc.

Primul epitrop și cantor Petru Bejan, împreună cu tânărul Gavrilă Ruja, a lui Ispas, care după tată era ortodox, iar după mamă baptist, s-au angajat în organizarea ei; primul, ca președinte și instructor, iar al doilea ca dirijor al fanfarei. Cei doi au primit împuternicirea parohiei, precum și calitatea gestionării pentru cumpărarea instrumentelor. Au acționat cu râvnă începând din toamna anului 1926, reușind ca în primăvara anului 1927, fanfara să cânte la serviciul Sfintei Liturghii și la slujba punerii pietrei de temelie pentru zidirea actualei biserici, în prezența P.S. dr. Grigorie Comșa.

Accentuez astăzi, **20 iunie 1996**, când scriu aceste rânduri, că acest an este anul aniversării a **70 de ani de la înființarea și organizarea fanfarei Bisericii Ortodoxe din Buteni, a cărei activitate neîntreruptă a continuat până astăzi, chiar dacă au existat perioade în care ea fost declarată fanfara comunei sau a Căminului Cultural Buteni, împreună cu cea baptistă.**

În continuare încerc să eternizez numele membrilor fanfarei parohiale care s-au înrolat, au activat în cadrul primei echipe, răspunzând fără ezitare la apelul parohiei Buteni. Petru Bejan

Costolan, primul episcop și casier al parohiei, fiind împreună cu dirijorul Gavrilă Ispas Ruja conducătorii spirituali, organizatorii și purtătorii de grijă a celor necesare bunei funcționări a fanfarei.

Petru Bejan a fost președintele de onoare și puntea de legătură cu Consiliul parohial. Gavrilă Ispas Ruja era dirijor, angajat cu salariu lunar, plătit din bugetul parohiei Buteni.

Ceilalți membrii erau: Gheorghe Luștea – Hirișu; Teodor Burza – Beldeu (unul din cei cinci ctitori materiali ai actualei biserici); Trif Teodor – Doduțu, cântăreț bisericesc; Ioan Moț – Băla; Coloja Ilie – Pițiguș; Coloja Ioniță, frate cu Ilie; Zimbran Mihai – Birău; Crișan Petru – Ciubulașcă; Ruja Teodor – Țichiri; Perva Petru – Truța; Popa Ioan – Naiu, fost baptist după tată; Ardelean Petru – Bârsanu; Popa Teodor – Moșuțu; Cornea Petru – Rancu; Ruja Gheorghe – Cucu; Fica Gheorghită – Giuca; Trif Ioan – Crupea; Hâșcu Teodor; Roșca Ilie – Țaga; Andraș Ioan – senior; Andraș Ioan – junior; Giura Mitru – Freața; Bejan Teodor – Costolan; Bejan Constantin – Costolan, tatăl lui Bejan Teodor și fiul lui Bejan Petru; Borlea Teodor – Spridacu; Moişa Ioan – Țâșu; Gotiș Petru – Țâca; Lucaci Ioan – Gaborel; Sârbu Petru – Todincu; Ruja Gheorghe – Tranda; Crișan Ioan - Milente; Crișan Mitru, la toba mică; Crișan Dumitru, fiul lui Crișan Mitru; Moț Teodor – Gișu; Popa Teodor – Lungu; Rad Petru – Răduțu; Lucaci Gheorghe – Deznanu (Majei); Lucaci Igna – Constantin Igna; Lucaci Nicolae – Ciutacu; Gurban Teodor – Gurbănel, ginerele dirijorului Ruja Gavrilă și tatăl actualului dirijor Todorică Gurban; Ruja Gavrilă – Ioan, fiu al dirijorului Ruja Gavrilă; Gurban Gheorghe – Țilu; Gurban Teodor – Piștuța; Brânda Ilie – erou; Coloja Teodor – erou; G. Ciocârlan; Farcaș Florea – Fufunic; Giura Ioan – Buruienoaie, erou; Oancea Petru – junior; Șerb Gheorghe – Șara; Teodor Șerb – Șara; Gurban Gheorghe – Tilu; Pătrugan Gheorghe – Cutana; Tamaș Ioan.

Vechimea corurilor în parohia Buteni

Revista bisericească, organ al Eparhiei Aradului, Ienopolei și Hălmagiului și a părților anexate, Banatul Timișorii – până la înființarea Episcopiei Timișoara în 1935, „Biserica și Școala”, nr. 51 din 20 decembrie 1881, compactată într-un volum pe anii 1880-1881 și păstrată la Arhivele județului Arad sub nr. 3966, serie:

Dezna, 11 decembrie 1881

Urmează un articol despre o întâlnire a preoților și învățătorilor din protopresbiteriatele Butenilor și Ienopolei, la conferința protopresbiteriatului Buteni. Este descrisă starea comunei, comunicările cu titlurile prezentate de preoți și se face pentru prima dată atestarea corurilor existente în Buteni la acea dată, despre care autorul Melente Faur, presbiter din Dezna, spune că au încântat asistența cu repertoriul lor. Cităm din articol: „Influența cântării bisericești asupra evlaviei creștinilor și asupra deșteptării poporului, a fost demonstrat prin patru coruri de la Școala din Buteni:

1. Unulu alu fetițelor;
2. Alu doilea ale școlarilor;
3. Alu treilea alu școlarilor din clasa d-sale;
4. Și alu patrulea, alu adulților.”

Autorul arată efectul deosebit al acestor coruri asupra auditorului, răsplătite cu aplauze și primite cu unanimitate de a fi executat cu mare măiestrie. În acest sens, amintește plin de încântare de fetițele înveșmântate în costume naționale care cu glasuri îngerești au cântat „Cuvine-se cu adevăratu”,

„cântatu precisu și plăcutu, sau cântări naționale ca și „Coroana Moldovei”.

Mai cităm din autor două idei.

„M-a surprinsu plăcutu și prezenția preotului romano-catolic din Buteni, carele, precum se vede afară de prietenie se pricepe și la colegialitate.

Nici aceia nu pot întrebare fără accentuare, că deși era ploaie, totuși umblam ca pe uscatu pe strade, căci antistia comunală a pavat cu pietriș căile până la ușa școlii și până la ușa bisericii.

Ferice, de o sută de ori ferice de așa tractu-protopopial și așa comună care are astfeliu de conducători!”

ss. Melentie Faur, presbiteru

În anul 1981 s-a organizat Centenarul corului din Buteni, corul fiind prezentat ca aparținând Căminului Cultural. În fața acestuia s-a făcut și fotografia, dar coriștii care erau ai corului Bisericii Ortodoxe au pus în față două fete care țin o pânză pe care au scris „Corul mixt al Bisericii Ortodoxe Buteni”.

Dirijor Sârb Petru, preot stavrofor Florea Roman, parohul comunei Buteni și protopop stavrofor Petru Bejan, pensionar, la comemorarea Centenarului Corurilor mixt și bărbătesc ale Parohiei Buteni.

Aniversarea a 120 de ani de atestare documentară a corurilor școlare din Buteni

inspectorul școlar general, profesor Pavel Sârbu și multe alte persoane oficiale. Moment din timpul festivității din iunie 2001.

La 120 de ani de la prima atestare documentară a corurilor din comuna Buteni, în anul 2001, Școala Gimnazială Buteni a organizat o mare activitate la care au fost prezenți nu numai copiii, ci și părinții lor și un număr de invitați din conducerea județului și a țării. Această activitate s-a desfășurat în iunie 2001 (deși în 1881, articolul fusese scris în luna decembrie, după o ședință a preoților), pe considerentul că fiind timp frumos și se adună multă lume, se poate ține în curtea școlii, școala neavând o sală mare, corespunzătoare. Directorul școlii era profesorul Vașca Teodor. A fost prezent prefectul județului Arad, inginer Pele Gheorghe, ministrul secretar de stat Ion Călin,

În anul 2001, am amintit de altfel înainte, la Școala din Buteni s-au aniversat 120 de ani de la atestarea primelor coruri în care au fost invitați de seamă și au participat elevi și părinți. (Articolul *La Buteni de 120 de ani, în școală cântă corul*, apărut în ziarul „Adevărul” de Arad, marți, 12 iunie 2001, semnat de Vasile Filip și profesoara Corina Bejan Vașca).

În activitatea școlară, dar și a bisericilor, tradiția corală a fost neîntreruptă, dovadă un articol apărut în vreme de război, în care societatea ASTRA și corurile școlare au menținut atât moralul cetățenilor cât și continuitatea tradiției.

Manifestația corului bisericesc al Parohiei Buteni și al organizației ASTRA - Buteni din ziua de 14 noiembrie 1943, este menționată cu titlul *O frumoasă serbare la Buteni – Arad*, în „*Foaia noastră*”, duminică, 28 noiembrie 1943). Citez articolul:

„Corul Bisericii Ortodoxe române din frunțașă comună Buteni, județul Arad, condus de domnul Teodor Mercea, sub oblăduirea Astrei, a organizat în seara zilei de duminică, 14 noiembrie 1943, în sala Casei culturale, o frumoasă serbare.

După „Imnul Regal”, părintele protopop Ștefan Lungu a deschis serbarea prin cuvintele de prețuire la adresa tinerilor coriști.

S-au cântat apoi reușitele bucăți: „Bine ați venit!”, „Trandafiri de pe răzoare”, „Din șezătoare”, „Lugojana”, „Îmi place”, „Se întorc vitejii din război” și „Deșteaptă-te, Române!”.

Premilitarul Nicolae Ruja a declamat poeziile: „Noi n-avem pământ de lăsat” și „Nu plânge, frate!”.

S-a jucat apoi piesa de teatru „Cuiul lui Pepelea”, de către tinerii: Borlea Teodor, Ruja Nicolae, Bejan Teodor, Șerb Mara, Burza Mari și Giura Florița.

Foarte reușite au fost și au plăcut mult bucățile cântate de domnișoara Burza Maria și Șerb Mara împreună cu tânărul Borlea Teodor.

La sfârșit, tânărul premilitar Nicolae Ruja a spus monologul „Olteanul la București”. Cuvântul de încheiere l-a rostit părintele Bejan Petru care a mulțumit în primul rând publicului adunat în număr mare, apoi tinerilor coriști, care prin munca lor știu să ducă până departe vestea comunei Buteni și în sfârșit, conducătorului de cor Teodor Mercea, care a știut **să facă din fiii de țăran adevărați coriști.**”

ss. Corespondent

Ziarul mi l-a trimis în ziua de **1 mai 1996, credincioasa Mara Șerb, a lui Juratu, căsătorită Floruț**, prin nepoata mea care scrisese un articol despre activitatea artistică și continuitatea ei în comuna Buteni. Mai mult, s-a gândit că îmi va fi de folos la înmormântarea fostului ei coleg din viața cultural-artistică din tinerețe, Nicolae Ruja. Corul care a prezentat piesele aceluia program a fost „Corul mixt al tineretului țărănesc”, deosebit de corul bărbătesc al parohiei Buteni. Dintre artiștii amatori nominalizați în ziar mai trăiau Borlea Teodor Spridacu, Mara Șerb, căsătorită Floruț, văduvă, Burza Mari, văduvă. Din nefericire, primul meu nepot, după fratele cel mai mare Constantin, Bejan Teodor a murit la 43 de ani, antrenând după el un șir de tragedii în familia noastră.

Dar să revin la ce am spus anterior despre Nicolae Ruja, care a decedat la 28 aprilie 1996, în orașul Arad, unde domiciliul și înmormântat în Buteni la data de 1 mai 1996. El s-a născut în sânul unei modeste familii. Dar este de subliniat că părinții, deși au avut o situație materială modestă, au fost oameni foarte onorabili prin atitudine și foarte respectați de semenii lor pentru bunătatea și corectitudinea caracterului lor. Calitățile alese ale părinților le-a moștenit în toată deplinătatea lor, Nicolae fiind singurul copil la părinți. Din frageda copilărie și-a dat seama că viața este o luptă în care trebuie să-și valorifice talanții spirituali pentru desăvârșire. S-a apropiat de judecătorul și apoi avocatul

Berdan. Fiica judecătorului, doctorița Gabi Berdan l-a amintit în cartea scrisă de ea la vârsta bătrâneții, în Germania fiind, ca de un tânăr cu o inteligență ascuțită care frecventa curent familia lor.

Astfel că s-a inițiat în domeniul juridic și a reușit să ocupe la Judecătoria din Buteni întâi un post modest, apoi și-a dezvoltat o judecată clară cu un raționament larg, râvnitor de a se desăvârși în acest domeniu. După terminarea liceului seral, a ajuns datorită meritelor și capacității sale, secretar general al Procuraturii județene și municipale a Aradului, funcție deținută până la pensionare.

Nu s-a sustras obligațiilor militare, fiind mobilizat și trimis pe front în al doilea război mondial. A fost decorat cu „Virtutea Militară”, pentru care pe lângă pensia de veteran de război a primit și 50 de ari, loc pentru casă în Arad. Având de soție pe Florica, în tinerețe solista corului bisericesc, înzestrată cu o voce deosebită, ea l-a încurajat la urcușul pe scara desăvârșirii, **la fel și pe fiul Mihai. Acesta a devenit procuror la Arad, iar apoi procuror șef adjunct al județului Arad. Din nefericire, în decembrie 1996, l-am pierdut și l-am prohodit cu Prea Sfințitul Timotei și părintele Pop Vasile, în fruntea unui sobor de preoți, cărora le-a dat răspunsul corul mixt din Buteni și corul Catedralei Ortodoxe din Arad.**

ASTRA după 1990, la Buteni și Sebiș

După 1990, „ASTRA” s-a reorganizat, la vedere începând cu despărțămintele locale și până la Comitetul Central pe țară de la Sibiu.

Înființarea Despărțământului numit „Porțile Zărandului” cu sediul în orașul Sebiș, în 27 septembrie 1993

Acest Despărțământ cuprinde teritoriul de pe Valea Deznei, localitățile Bârsa, Chisindia și cele de pe valea Crișului Alb, de la Sebiș, Buteni până la Hălmagiu, am putea spune până la poalele muntelui Găina. Inițiatorul reactivării acestui Despărțământ, după modelul Despărțământului „Vasile Goldiș” din Arad, al cărui președinte este domnul profesor Gheorghe Căpitan, a fost medicul Florin Bârnețiu din Chisindia. Acesta a reușit să adune aproximativ 40 de adeziuni semnate de către cei care se angajau să devină membrii activi ai organizației.

La ședința de organizare a despărțământului „Porțile Zărandului” care s-a ținut la restaurantul Sebiș au fost prezenți și domnul conferențiar universitar dr. Dumitru Acu, președintele provizoriu al Comitetului Central Sibiu, precum și domnul profesor Gheorghe Căpitan, președintele Despărțământului „Vasile Goldiș”, cu sediul în municipiul Arad.

Lucrările ședinței s-au desfășurat după următoarea ordine de zi:

1. Domnul medic Florin Bârnețiu a arătat scopul acestei întruniri, salutând prezența oaspeților și mulțumindu-le pentru efortul și cinstea ce ne-o fac de a fi prezenți;

2. Se dă cuvântul domnului Dumitru Acu. Dânsul înfățișează istoricul Astrei, rolul ce l-a avut în Transilvania până la instaurarea comunismului în România, precum și forța spirituală a Astrei dinainte și pe viitor;

3. Urmează cuvântul domnului profesor Gheorghe Căpitan care ne prezintă din activitatea Astrei „Vasile Goldiș” Arad, cele mai importante momente;

4. Domnul doctor Florin Bârnețiu dă citire adeziunilor semnate de cei 40 de viitori membrii ai Despărțământului local. Apoi se citește statutul societății ASTRA care este aprobat;

5. Se trece la alegerea Comitetului local, alegere făcută prin propuneri de către cei prezenți și se votează nominal prin vot deschis. S-a ales următorul comitet:

- a. președinte – domnul Florin Bârnețiu, medic în Chisindia;
- b. vicepreședinte - domnul economist Gheorghe Petru Feieș, primarul orașului Sebiș și cel care a asigurat condițiile pentru desfășurarea ședinței de astăzi;
- c. vicepreședinte - domnul inginer Pele Gheorghe, directorul Asociației „ARIA” Buteni;
- d. secretar 1 – doamna profesoară Corina Mariana Vașca, născută Bejan;
- e. secretar 2 – doamna Bătrâna Adriana, medic în Sebiș.
- f. Președinte de onoare – protopop-stavrofor Petru Bejan, la acea dată cu vechimea de 65 de ani activitate în ASTRA.
- g. Membrii Comitetului local:
 1. protopop stavrofor Ioan Adam Brădean, Protopopiatul Sebiș;
 2. protopop stavrofor Gheorghe Șerb, pensionar, Gurahonț;
 3. profesor Păiușan Ioan, Grupul Școlar „Ioan Buteanu” din Gurahonț;

Se înscriu la cuvânt:

Preot Petru Bejan, care arată modul cum a lucrat în ASTRA de când era student și până în prezent. Spre finalul cuvântului, arată buna colaborare la Hălmagiu cu profesorul Ioan Păiușan (la acea dată profesor în Hălmagiu) la valorificarea folclorului local și zonal, precum și la organizarea unui muzeu școlar. După plecarea profesorului Păiușan din Hălmagiu este regretabil că muzeul a rămas în același stadiu.

Profesoara Corina Mariana Vașca, născută Bejan, a prezentat o comunicare în care s-a adus pentru prima dată, după zeci de ani, în prezent memoria protopopului Buteniului între 1913-1930, Florian Roxin. A scos în evidență faptul că a fost unul dintre colaboratorii intimi ai lui Vasile Goldiș, fiind senator în guvernul în care Goldiș era Ministrul Cultelor.

Primarul Sebișului, Gheorghe Petru Feieș și-a exprimat deplina disponibilitate pentru a susține buna funcționare a acestui Despărțământ și a insistat pentru o mai strânsă colaborare între administrația locală de stat și organizațiile culturale, inclusiv ASTRA care lucrează pentru luminarea și bunăstarea românilor.

Al doilea vicepreședinte, inginer Pele Gheorghe vorbește despre locurile de muncă asigurate de asociația sa în comuna Buteni și se angajează în susținerea activităților Astrei, cerând devotament.

1. „Toponimie naturală”, prezentată de bibliotecarul Vitalie Munteanu din Sebiș;

2. „Medicul de medicină generală – prezent și viitor”, susținută de doctor Danciu Tiberiu, directorul Spitalului Sebiș – Prăjești;

3. „Cum se realizează privatizarea”, susținută de inginer Pele Gheorghe;

4. „Bisericile de lemn din ținutul Zărandului”, prezentată de preot Lupșa din Dieci;

Protopopii titulari ai Protopopiatului Buteni

Protopopii titulari, care au deținut funcția de protopopi în timpul cât sediul protopopesc era la Buteni și în același timp au fost și parohi în Parohia întâi, ale căror nume s-au găsit consemnate, în scris sau tradițional, de la anul 1793, când a luat ființă, până la anul 1949, când Buteniul n-a mai fost sediu de protopopesc bisericesc.

În același timp, între protopopi sunt încadrați și preoții care au fost administratori protopopești în perioadele când postul de protopop era vacant, pe perioada până la întregirea postului de protopop titular prin alegere, după concurs, potrivit Statutului șagunian. În timăul comunismului, în administrația de stat s-a introdus un alt sistem de administrație

1. Bucatoș Gavril, 1783-1811 – prototpop;
2. Popovici Ioan, 1811-1825 – protopop;
3. Popovici Teodor, 1825-1835 – protopop;
4. Giulani Gavril, 1835-1851 – protopop;
5. Bucatoș Teodor, 1852-1855 – administrator protopopesc;
6. Popescu Gheorghe, 1855-1864 – protopop;
7. Munteanu Ioan, 1864-1868 – protopop;
8. Machi Aurel Andrei, 1868-1874 – protopop;
9. Gurban Constantin, 1875-1898 – protopop;
10. Sturza Ioan, 1883-1884 – protopop;
11. Georgea Ioan, 1898-1906 – protopop;
12. Mager Traian, 1907-1909 – protopop;

13. Bodea Ghe. Iuliu, 1909-1913 – administrator protopopesc;
14. Floarian Roxin, 1913-1930 – protopop;
15. Cosma Ioan, 1930-1931 – administrator protopopesc;
16. Lungu ștefan, 1931-1949 – protopop, ultimul protopop al Buteniului, după care Protopopiatul s-a mutat în Sebiș, la dispoziția comunismului din țară.

După doi ani, Protopopiatul s-a unificat cu Protopopiatul Gurahonț, care a înglobat și Protopopiatul Hălmagiu, căci prin instaurarea pe teritoriul României a comunismului, s-a schimbat împărțirea teritorială, cu alte centre ca: regiuni, raioane, comune și sate. Protopopiatul Gurahonț era format din protopopiile Gurahonț, Hălmagiu și Buteni, devenind Sebiș peste doi ani.

După evenimentele din decembrie 1989, administrația județului Arad, din punct de vedere bisericesc, a avut protopopiate, la început, tot trei. Deci Buteniul n-a mai ajuns centru protopopesc, fiind înglobat în Protopopiatul Ineu, care se întindea de la sectorul Ineului până la sectorul Hălmagiului.

Mai târziu, prin intervenții care au servit interesele personale ale celor cu influență, s-a pus problema, ca mască de justificare legală, s-au desprins de la Protopopiatul Ineu parohiile care au format Protopopiatul Buteni, Gurahonț și Hălmagiu, ca să formeze un nou Protopopiat, cu justificarea formală de a fi un Protopopiat misionar, cu sediul în noul oraș Sebiș, fostă comună. Aceasta nu a servit interesele justificate, căci nu-și are sediul la centrul sectorului care ar fi Gurahonțul, ci fiind în Sebiș, localitate fără tradiție din acest punct de vedere, el fiind așezat la extrema sectorului. Deci Hălmagiul și Gurahonțul, au trebuit să coboare și să străbată tot sectorul lungimii protopopiatului, spre a veni până la Sebiș.

Noua organizare judecătorească, sub conducerea fostului prefect Avram Crăciun, a ținut cont de adevărata servire a populației, fixând Centrul juridic în Gurahonț, de la care și cetățenii fostului

centru Hălmațiu, pentru a veni la judecătorie, parcurg aceeași distanță pe care o parcurg și cei de la Sebiș – Valea Deznei.

Comunismul a ținut cont de servicii, prin ușurare, fixând raioanele în mod rațional. Ce e drept că și ei, în timp și pe teren, prin conducători, le-au schimbat în interesul celor ce ajunseseră la puterea locală, poporul necontând cu nimic și neținându-se cont de interesul lui.

Preoții parohi ai celor trei parohii din Buteni, începând cu anul 1746

Primul grup de preoți:

- Popa Iuon, 1746;
- Popa Toma, 1746;
- Popa Gyurka, 1746.

Al doilea grup de preoți:

- Lazăr, 1755;
- Ieremie, 1755;
- Giorgiu Popovici, 1755.

Al treilea grup de trei preoți:

- Ieremia Popovici, 1767 (n. Buteni);
- Ioan Popovici, 1767 (n. Roția);
- Petru Popovici, 1767 (n. Revetiș);
- Lazăr Popovic, 1767 (n. Buteni), fără parohie.

Al patrulea grup de preoți

- Ioan Popovici, 1791-1810;
- Ioan Iovici, 1791-1810;
- Gavril Bucatoș, 1791-1823.

Al cincilea grup de preoți

- Popovici Ștefan, 1810-1833;
- Ruja Nicolae: 1810-1833;
- Bucatoș Teodor: 1825-1892.

Al șaselea grup de trei preoți:

- Suciu Mihai, 1836-1889;
- Gurban Ioan, 1841-1898;
- Coloja Teodor, 1893-1900.

Al șaptelea grup de trei preoți:

- Bodea Ghe. Iuliu, 1894-1939;
- Cosma Ioan, 1901-1942;
- Roxin Florian, 1913-1930.

Al optulea grup de preoți:

- Prot. Stv. Lungul Ștefan, 1931-1949;
- Prot. iconom Bejan Petru, 1939-1962;
- Preot Gornic Dimitrie: 1942-1947;

Din 1949 până în 1959 au funcționat doi preoți:

- Prot. Stav. Baba Alexandru, 1952-1958 (fost vicar al Episcopiei Ortodoxe a Albei-Iulia);
- Prot. iconom Bejan Petru, 1952-1962.

După exilarea mea, la Parohia Hălmagiu, din **1 martie 1962, comuna Buteni, deși avea credincioși pentru trei parohii, a funcționat cu un singur preot:**

- Prot. Stav. Goia Aurel, 1962-1975;
- Preot Stav. Florea Roman, 1975-1983;
- Prot. Stav. Brădean Ioan, - 1983-1992;
- Preot Iconom Ciucur Marian: 1992 și în prezent.

Vizite ale personalităților Bisericii Ortodoxe, la Buteni

Profesorii Academiei Teologice Arad: Dr. Petru Dehelean, Dr. Ilarion Felea, Dr. Vintilă Țopescu, Preot Dr. Simion Șiclovan, Pr. Ioan Ungurean;

Consilieri eparhiali: Traian Cibian, Dr. Gheorghe Lițiu, vicar eparhial, Cornel Oros, Caius Turic, Diacon Dimitrie Dărău, Inspector Episcopal Gheorghe Gerva, secretar eparhial;

Dr. Gheorghe Lițiu, a îndeplinit funcția de vicar eparhial administrativ;

Profesorii Academiei Teologice Arad: Dr. Petru Dehelean, Dr. Ilarion Felea, Dr. Vintilă Țopescu, Preot Dr. Simion Șiclovan, Pr. Ioan Ungurean;

Consilieri eparhiali: Traian Cibian, Dr. Gheorghe Lițiu, vicar eparhial, Cornel Oros, Caius Turic, Diacon Dimitrie Dărau, Inspector Episcopal Gheorghe Gerva, secretar eparhial.

Școala Confesională Buteni

Învățătorii confesionali:

În 1756, după cum arată conscripția din 1777, s-a înființat Școala Confesională Ortodoxă Română din Buteni.

În 1791 este menționat învățătorul local Ion Popovici, cu un salariu de 120 fl, porții de fân și 14 stânjani lemne, toate din contribuția credincioșilor părinți ai copiilor.

În 1799 frecvența copiilor la școală era foarte slabă. Copiii săraci nu frecventau școala, căci viața locuitorilor săraci era grea și de aceea duceau copiii cu ei la munci agricole zilnice, sau îi angajau slugi / servitori.

Numele învățătorilor confesionali:

1. Ioan Popovici din 1791-1799;
2. Iov Iovici din 1799-1856;
3. Filip Lucea din Mânerău: 1814-1816;
4. Manase Popovici; 1817-1818.

Din 1819 la 1854 au activat la Școala Confesională ortodoxă română din Buteni alți învățători confesionali, ale căror nume nu ne sunt toate cunoscute.

Ioan Bica: 1856-1865;

Teodor Coloja: 1870-1872;

Dimitrie Curta: 1868, 1872-1873;

Simion Birdeanu: 1873-1895;

Gheorghe Popovici: 1854-1893, primul dirijor al corului bisericesc, cunoscut ca activând din 1881;

Corneliu Crețiu: 1874-1880;

Petru Țica: 1880-1881;

Berta Câmpianu 1878-1883;
Ioan Ilica: 1881-1890;
Maria Popovici: 1883-1890;
Constanța Popa: 1890-1897;
Ioan Lucaci: 1890-1894;
Ignuța Crăciun: 1893-1896;
Ioan Neamțu: 1894-1896;
Ioan Paul: 1894-1895;
Vasile Suci: 1895-1902 este al doilea dirijor al corului;
Petru Perva: 1895-1923;
Ioan Daul: 1895-1896;
Aurora Munteanu: 1897-1898;
Constanța Munteanu: 1898-1926;
Ioan Roșu din Beiuș: 1903-1910, fiind și dirijorul corului;
George Indreica 1910-1912;
Ștefu Ștef: 1911-1912, a fost și dirijorul corului;
Corneliu Vodă 1912-1927, originar din Șilindia, s-a născut la data de 22 mai 1892. A condus mai multe coruri (vezi Corneliu Vodă, învățător și director școlar), în volumul *Consemnări*.
George Dronca: 1918-1924;
Vasile Drincu: 1919-1933.

După unirea din 1918, Școlile Confesionale se desființează, locul lor fiind luat de școlile de stat cu predare în limba română. Dintre învățătorii care au predat la școala de stat, voi scrie pe cei amintiți de mine:

Vasile Crucin: 1927-1950, fost director școlar cu mare prestigiu, renumit până azi pentru disciplina și ordinea instaurate în școală.

Elisabeta Berdan: 1929-1938, căsătorită cu judecătorul Berdan Gh. Fiica lor, Gabi Berdan, a ajuns medic în Germania și de acolo mi-a trimis o scrisoare, în care îmi cerea informații

despre anumite persoane și locuri din Buteni. Rezultatul a fost cartea, *Baba Lida, vrăjitoarea copilăriei mele*. Scrisă cu un acut simț al observației, fără menajamente cum e obiceiul la noi, cartea a fost savurată și căutată de localnici, considerată cea mai bună și atractivă carte scrisă despre Buteni, chiar de către cadrele universitare și specialiștii care au citit-o.

E. Frăteanu: 1927-1931;

Letiția Suba: 1930-1933;

Gheorghe Beinșan: 1931-1938;

Ioan Balaban: 1931-până la pensionare;

Letiția Fânață: 1935-1947;

***Ecaterina Bejan*: 1939-1947**, când, în urma reclamației învățătorului I. Balaban și a lui Popa Teodor Antolu, a fost mutată la Chisindia, ca soție de preot. Și medicul Feier Gheorghe a avut aceeași soartă.

***Atena Gornic, profesoară*, 1942-1947**, când a fost dată afară, soțul ei, preotul Gornic Dimitrie fiind arestat.

Elena Balaban, educatoare: 1931-până la pensionare.

Cele două soții de preot nu figurează în cartea domnului V. Popeangă.

100 de ani de administrație românească în Transilvania

***17-19 aprilie 1919 – eliberarea
zonei Buteni - Bârsa– Sebiș de sub
bandele bolșevice ale lui Bela Kuhn***

În pofida faptului că marile puteri învingătoare în Primul Război Mondial validaseră hotărârea națiunii române din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, luată la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia, de a se despărți în totalitate de Ungaria și de a se uni cu Regatul României, guvernul de la Budapesta a ignorat condițiile care i-au fost impuse și a refuzat să retragă armata, jandarmeria și aparatul administrativ din teritoriile pe care trebuia să le cedeze României. Mai mult decât atât, în noaptea de 15 spre 16 aprilie, în mod perfid, pe un front larg, armata ungară a dezlănțuit un furibund atac asupra armatei române, pe care, în mod eronat, Cartierul General Ungar o considera inferioară armatei maghiare, din toate punctele de vedere.

Trupele românești, al căror comandant era capabilul general Constantin Prezan, ofițer cu înaltă pregătire militară făcută în cadrul școlii Superioare de Război a Franței, au contraatacat imediat cu o forță atât de violentă încât linia de atac ungară a fost în totalitate destrămată.

La rândul său, regele Ferdinand I a ordonat armatei sale să depășească aliniamentul trecătorilor de la Ciucea, de pe Crișul Repede, și de la Ciuci (actualmente Vârfuri), de pe Valea Crișului Alb. În cele ce urmează, vom face abstracție de desfășurarea

ofensivei armatei române, denumirea diviziilor, brigăzilor, a numelor orfițerilor și vom prezenta doar evenimentele strict legate de localitatea Buteni și colonelul Păulian, respectiv în zona amintită în titlu.

Armata maghiară a pătruns spre Buteni și Sebiș ,venind dinspre Arad și Chișineu-Criș și a instituit o atmosferă de teroare asupra populației române din zonă. În Buteni s-a dat la jafuri, printre care și Banca evreiască de unde s-au luat toți banii și apoi i s-a distrus sediul.(Apud, Eugen Gluck, *Contribuții cu privire la frământările evreilor din Transilvania în anii 1918-1920, în*” Aradul și Marea Unire”, Arad,1993,P.107.)

Armata română a reușit să cucerească trecătoarea de la Ciuci, punct considerat ca inexpugnabil de către Comandamentul de Operațiuni al armatei maghiare. Ofensiva militară românească pe Valea Crișului Alb a fost executată de Regimentele 2, 3, 10 Vânători și Regimentul 35 Infanterie „Dunărea”, conduse de colonelul Constantin Păulian (în limba română, la cuvintele provenite din limba latină, “a,, protonic, -- în silaba neaccentuată-- devine „ă”. Deci, *Paulian, --Păulian, masa--masă etc.*).

Localitatea Căcarău a primit numele de Joia Mare, dat fiind faptul că a fost eliberată în dimineața acelei zile din Săptămâna Patimilor. Pentru Buteni s-au dat lupte grele, căci granița de est a Buteniului era apărată de dispozitivele maghiare cu mitraliere. Au fost eliberate apoi satele de pe malul drept al Crișului, Govojdia și Berindia.

A urmat bătălia de la Buteni, în care ungurii au fost scoși din cuiburile de mitraliere, după lupte grele la care au luat parte toți gradații din cadrul celor patru regimente mai sus menționate. Ca dovadă a aceluși episod stă uciderea în bătălia din zona Buteni-Bârsa-Sebiș a colonelului Constantin Păulian, în 17 aprilie după-masa, în timp ce în fruntea armatei sale, fugărea trupele maghiare, conform mărturisirilor contemporanilor, acelor evenimente (Macalan, Petru Bejan Costolan, învățător Balaban

Ioan, decedați acum), colonelul Păulian înainta călare pe drumul spre Bârsa. Asupra lui se trage din pipirigul și stufărișul aflat pe dreapta șoselei, la al doilea cap de pod, pe șoseaua spre Bârsa, loc numit Valea Mică. Erau patru persoane din Sebiș, în frunte cu bolșevicul Vass. Colonelul este ucis, iar cei patru, urmăriți de soldați și de localnicii aflați în apropiere, sunt prinși în dreptul Cimitirului Baptist, pe șoseaua ce duce spre Cuied.

Facem aici, în premieră, afirmația că Buteniul și Hălmagiul se pot mândri pe bună dreptate cu faptul că au fost cele dintâi localități importante din comitatul Aradului care au trecut în hotarele Regatului României Mari.

(Apud: Aurel Dragoș, *Erou pentru un vis milenar „Analele Aradului”*, Anul IV, nr. 4-2018. Supliment. *100 de ani de la Marea Unire*, “Vasile Goldis” University Press, Arad, p. 649, după eliberarea Buteniului, colonelul Păulian și comandanții celor patru regimente amintite s-ar fi oprit în Buteni pentru a inspecta zona, urmând să plece în două direcții: 1. Sebiș-Cărand-Beliu-Tinca, pe Valea Crișului Negru și 2. Bârsa-Bocsig-Ineu-Chișineu Criș, pe Valea Crișului Alb. Din Buteni fac deplasări pentru a cunoaște zona. și colonelul este informat că în Sebiș, există un puternic nucleu de adepți ai lui Bela Kuhn (pe numele real Bela Kohen), care îi întind o cursă. Sâmbătă, 19 aprilie, primesc comanda de înaintare pe cele două direcții amintite. În dimineața acestei zile, colonelul Păulian, se afla în Buteni. Tot în aceeași zi, Aurel Dragoș scrie: “înainte de a descrie fatidica zi de 19 aprilie 1919”, ne întoarcem în timp, pentru a creiona personalitatea colonelului Păulian”. Autorul prezintă cu lux de amănunte biografia colonelului Păulian, dar, din nefericire, nu mai descrie “**fatidica zi de 19 aprilie 1919**”). Această variantă nu o cunoșteam, dar conform **Comunicatului Marelui Cartier General:** „*Colonelul Paulian a cazut ca un erou, în fruntea brigăzii sale*”, data de 17 aprilie este valabilă pentru uciderea colonelului, **general post-mortem:** „Colonelul Paulian a căzut vineri, 17 aprilie, în luptele din Ardeal, luptând ca un erou pentru recucerirea pământului românesc.

Divizia a învins, a pus pe fugă pe vrăjmași, dar colonelul plăti cu viața această victorie, fiind în fruntea bravilor săi ostași”.

Jalea a fost cumplită, dar butincenii l-au privegheat și l-au jelit până când a venit familia, care l-a transportat în ținutul natal.

Amintirea sa a rămas neștersă în inima locuitorilor, căci după eliberare, în 1919, cetățenii satului Govoșdia au cerut ca satul lor să poarte numele eroului, dorință devenită realitate până la instalarea regimului communist, în 1952. Neuitat a rămas și în inima butincenilor, care în anul 1937, ridică în fața Bisericii Ortodoxe și a Primăriei, un monument de marmură roz în formă de cruce, inscripționat cu litere aurii, în memoria eroilor locali, cu genericul „**Căzuți pentru întregirea neamului**”. Primul în șirul celor căzuți în luptele din Primul Război Mondial, este colonelul Păulian și tot primul a fost pomenit de atunci și până în prezent de către preoții ortodocși din Buteni, la Ziua Eroilor, care nu întâmplător a fost fixată de biserica strămoșească odată cu Înălțarea Mântuitorului nostru Iisus Hristos la cer.

În anul 1993, profesorul de limba română Galea Pavel, primul inspector general al nou reînființatului județ Arad, scrie un articol în care readuce memoria colonelului, inclusiv prenumele Constantin, neștiut până atunci. De asemenea, cere să se revină la schimbarea denumirii *Livada* în *Păulian*, împreună cu locuitorii satului, fiind originar din Cociuba. În 16 aprilie 1994, în cotidianul „Adevarul” (de Arad) apare articolul *Recurs la istorie, 17 aprilie 1919-17 aprilie 1994*, semnat de Corina Bejan. Cu sprijinul Primăriei din Buteni și al Prefecturii din Arad, se înaintează un memoriu guvernului. Prin Decretul 102/1996, publicat în MO din 20 mai 1996 satul revine la denumirea colonelului erou.

Troița colonelului Păulian - ridicată de către Societatea Tineretului Intelectual Ortodox „Sfântul Gheorghe” din Buteni în 1942, la capul de pod unde a fost împușcat mișelește colonelul Constantin Păulian, **general post-mortem**. Sfințirea ei s-a făcut cu deplasarea în procesiune religioasă a credincioșilor, cu fanfara Bisericii Ortodoxe și toate corurile, cu prapori și ripizi, în frunte cu protopopul Ștefan Lungu și cu preoții Ioan Cosma și Iuliu Bodea, acesta din urmă, pensionar din 1939.

În anul 1947, troița a fost tăiată și aruncată sub capul de pod. Preotul paroh de atunci al Buteniului, Petru Bejan, a primit un telefon de la răposatul consilier eparhial Cibian din Arad, să dispună rezolvarea ei. Troița a fost dusă pe fundul căruței, acoperită cu fân, de către doi țărani, în Cimitirul ortodox din Buteni și așezată la mormântul celor trei eroi necunoscuți, căzuți la eliberarea localității Joia Mare. După instaurarea regimului comunist, numele satului Păulian a fost schimbat cu numele de *Livada*.

Juni, 23.06.85
Strînata Doamnă prof. Corina Bejan,
Vă rog să-mi comunicați în ce stadiu se va afla monumentul din Buteni, dedicat memoriei eroului sergent - erou, POPOVICI CORNELIU NECVLAȘI. - Dacă dăruiesc și angajele locale din Buteni să-mi ducă la bucurie și angajamentul asumat. -
Tatăl dăruiește să-mi vă comunice, că în cazul, că detașamentul de pionieri, ce va fi însoțit la obștea, în anul școlar

1989/1990, va purta numele meu, erau al Suptelului de pe Valea Crișului alb, ca propunere: „erou sergent FLOREA GHEORGHE”. -
Dacă dăruiește, angajele locale de pământ și de stat și să-l judecăm și de adevăr cu propunerea, vă rog să-mi comunicați, ca să vă trimit date, în legătură cu eroul nostru. -
Pentru că ar fi propunerea, SGT. VASILE ANDRIAN. Dacă se acceptă comunicat, vă rog să-mi trimit date asupra eroului. (C. Bejan)

Adresa trimisă de Gh. Badrajan, fost coleg al eroului C. Popovici pentru urgentarea terminării monumentului.

Chiovinels.
1790 de obștea locală B.C. și ceșul lui Jovan
din Buteni.
1787 noi 21. de obștea locală am eu înțeles
și în ziua următoare de obștea locală
din Buteni. Am participat în fruntea
măsurilor și astfel și eroului Popovici
Cornelii Nicolae din Buteni. Am fost
în relații bune de obștea locală și în
Buteni.
1990 noi 24. de merge cu propunere religioasă
la cimitirul din Buteni și de obștea locală
din Buteni.

Însemnările despre Buteni
ale lui Ruja Teodor

Ridicarea monumentului în formă de cruce în septembrie 1989, la capul **elevului sergent Nicolae Cornel Popovici, sublocotenent post-mortem căzut în luptele crâncene de la Prunișor** și înmormântat de către preotul Petru Bejan în Cimitirul ortodox din Buteni, alături de mormântul celor trei eroi din Primul Război Mondial, s-a făcut de către Primăria Buteni.

Foștii colegi ai elevului erou N.C.Popovici, mi-au mărturisit că au trimis mai multe scrisori la Primăria Buteni, cerând informații despre colegul lor, mort în luptele de la Prunișor, dar răspunsul a fost că, la Buteni nu sunt înmormântați eroi. În 1985 am fost solicitată să mă ocup de primirea veteranilor din al Doilea Război Mondial, care veneau în fiecare an, în septembrie sau octombrie să-și comemoreze colegii de la Școala de ofițeri din Bacău, întrucât au fost și ei aruncați în lupte spre finalul războiului. În aceste întâlniri, la care participau alături de veteranii în viață localnici, am adus și elevii și tinerii pentru a cinsti și prin prezența lor pe acei tineri căzuți pentru eliberarea zonei noastre. Unul dintre participanți, numit Badrajan Gheorghe, m-a rugat să mă informez și eu despre locul unde ar putea fi înmormântat colegul lor. Întrebând o localnică, vecină cu Cimitirul Ortodox, poreclită Baronița, mi-a spus să-l întreb pe fratele tatălui meu, protopop Petru Bejan, fost paroh în Buteni în acea vreme și care a adus Troița și a înmormântat un tânăr în cimitir, aproape de mormântul părinților lui. Întrebându-l, mi-a spus că este adevărat, și faptul că tânărul avea ochii scoși și a fost înmormântat în hainele țărănești locale, aduse de țăranul Ioan Boc. În 1989 când a fost inaugurat monumental cu numele lui N.C.Popovici inscripționat pe el, părintele Petru Bejan se afla în mijlocul localnicilor, în civil, pentru că la acea dată aceste festivități nu se făceau cu preot. Fratele eroului cu nepoții au fost cazați la Ruja Gheorghe Cucu, fiul unuia dintre cei cincisprezece ctitori materiali ai Bisericii Ortodoxe actuale din Buteni. Seara,

la sediul C.A.P, Primăria Buteni (primar Golomici Cornel, viceprimar Roman Floare) a oferit o masă bogată, tuturor participanților, tăind un porc și femeile aducând prăjituri. Ziua următoare comemorarea continua în comuna Almaș, urcând apoi spre Gurahonț.

Monumentul a fost ridicat de către Primăria comunei Buteni, primar comunist Cornel Golomici și viceprimar Roman Floare, fosta primăriță din Chisindia. La ceremonie au participat foștii colegi de la Școala de ofițeri din Bacău, în frunte cu colonelul Chirieș, șeful Școlii de Ofițeri din Bacău și fratele eroului cu nepoții. Pe latura stângă a monumentului, care era spre mormintele celor trei eroi necunoscuți, din păcate, fără a mai apărea numele date de preoții ortodocși, de-a lungul timpului, crucea de lemn a dispărut, în locul ei rămânând Troița Colonelului Păulian.

Din București au fost prezenți: locotenent-colonel Constantin Zamfir, directorul Editurii Militare București, general de corp de armata Aurel Golcea, președintele Asociației Veteranilor de Război „Zărandul” Arad, doamna istoric Maria Mușat și viitoarea academiciană Cornelia Bodea, fiica fostului preot Corneliu Bodea din Dezna. Pe vremea aceea nu s-a făcut parastas. Au ținut cuvântări doamna Maria Mușat, general Aurel Golcea, primarul Cornel Golomici și președinta Organizației de Tineret, profesor Corina Vașca.

Dicționarul comunei Buteni, anul 2017

I. ATESTĂRI DOCUMENTARE

Buteni: Coriolan Suciu,¹ *Dicționar științific al localităților din Transilvania, localitatea este atestată în anul 1387: Buteni*, u. Buttin, Körösbökeny, r. Gurahont, reg. Crișana [1387 *Buchyn* (la Márki Sándor *Aradmegye és Arad 52 szabad királyi város története*, vol. II-1, Anul 1892, p.225), 1446 *Bewken*, 1484 *Beken*, 1498 *Bewkewn* (la Csánki Dezső, *Magyarország történeti földrajza a hunyadiak korában*, vol. I, Budapesta, 1890, p. 728), 1619 *Bekeny* (la Veress Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. IX, p. 203), 1745 *Buttyén* (Gheorghe Ciuhandu, *Români din Câmpia Aradului de acum două veacuri*, Arad, 1940, p. 199), 1808 oppidum *Buttyén* vel *Butyén* vel *Butyin* aut *Bököny*, *Bekeny*, *Buténi* (Johannes Lipszky de Szedlicsna, *Repertorium locorum objectorumque in XII tabulis mappae regnorum*)]. După noua împărțire administrativ-teritorială aparține județului Arad.

Alte atestări documentare –1332.– 1326.

Buttin, *Körösbökeny*, *Buchyn*, *Bewken*, *Beken*, *Bewkewn*, *Bekeny*, *Buttyén*, *Butyén*, *Butyin*, *Bököny*, *Bekeny*, *Buténi*, *Buken*, *Buttyin*.

Berindia (ateatare documentară – 1224)

Berindeni, *Berindia*, *Borosberend*, *Beryndan*,
Berende, *Berendia*, *Beréndia*.

Cuied (atestare documentară – 1447)

Kujed, Köved, Kewed, Kujéd, Köved.

Păulian (atestare documentară – 1553)

Livada, Govoșdia, Govósdia, Govosdia, Gozd, Gosd, Gósd, Csoosd.

II. COORDONATE GEOGRAFICE

Comuna Buteni este cuprinsă între coordonatele 22°04'38'' longitudine estică și 46°18'55'' latitudine nordică, la altitudini variate, între 250 m – 162 md. **Satul Buteni** este așezat în nord-estul județului Arad, pe cursul mijlociu al *Crișului Alb*, având o suprafață intravilană de 188 ha, 383 ha comuna. La 5 km distanță, nord-est, se învecinează cu orașelul *Sebiș* și satele *Păulian* și *Berindia*, așezate pe partea dreaptă a *Crișului Alb*. În partea de nord-vest, se învecinează cu comuna *Bârsa*. Spre sud-est, la 9 km, cu *Joia Mare*, comuna *Almaș*, la sud-est, cu comuna *Chisindia*. Se află la 80 de km distanță de municipiul *Arad*, traversată de la un capăt la altul de *Drumul Ardealului/ Zărandului*. DN79A, venind dinspre *Vârfuri – Buteni – Ineu – Chișineu-Criș – Vârșand*, face legătura cu *Gyula*, Ungaria. În reședința de județ se poate ajunge atât pe traseul *Brad – Vârfuri – Buteni – Târnova – Mâsca – Arad*, cât și pe ruta *Brad – Vârfuri – Buteni – Bârsa – Ineu – Arad*. Alte căi de acces pe teritoriul comunei sunt DJ793 *Sebiș – Chisindia*, DJ792 *Buteni – Târnova*, derivat din DN 79A (*Buteni – Gurahonț*) și drumuri comunale *Căpruța – Bârzava – Vărădia de Mureș*. Localitatea *Buteni* nu are acces la linia SNCFR ferată *Arad – Brad*, doar satele aparținătoare, *Păulian* și *Berindia*.

Din suprafața totală de 9667 ha, **situându-se între primele 15 comune din județ**, terenurile arabile ocupă 2822 ha. Restul reprezintă: pășuni (3206 ha), păduri (2497 ha), livezi (636 ha), vii (37 ha), drumuri (159 ha), ape (102 ha), curți și construcții

(127 ha) și teren neproductiv (81 ha). Terenul intravilan este împărțit astfel: Buteni – 188 ha, Berindia – 34,33 ha, Cuied – 150 ha, Păulian – 45,6 ha. Relieful este variat: câmpie, dealuri împădurite, cel mai înalt vârf, *Măgura*, văi și ape. Spre *Joia Mare*, câmpia Crișului se îngustează, iar pe dreapta apei, în amonte de *Berindia*, se ridică dealul *Șindioara*.

III. SCURT ISTORIC AL COMUNEI BUTENI

În anul 1977, muzeograful Nicolae Kiss, din Arad, a identificat în registrele de inventar ale Muzeului Național Maghiar 5 monede de argint, dintr-un punct topografic neprecizat, înregistrate **în anul 1873**. Acesta studiază monedele **fondului Buteni**, determinându-le ca fiind „monede dacice, de imitație a tetradrahmelor macedonene, din argint, care aveau putere circulatorie în Dacia prestatală a secolelor III-II î.Hr., ele corespunzând anilor domniei regelui Filip al II-lea (345-336 î.Hr.)”. În 1980, numismatul Alexandru Sășianu a mai identificat 12 exemplare ale aceluiași lot, piese de factură dacică și celtică, precizând că se aflau în circulație în spațiul nord-dunărean, între ultimele 2-3 decenii ale secolului al III-lea î.Hr. și prima jumătate a secolului al II-lea î.Hr. Această descoperire este atât de importantă din punct de vedere științific, încât comuna Buteni a devenit **singura localitate de pe valea Crișului Alb**, care deține un astfel de tezaur numismatic, ce figurează într-o lucrare enciclopedică națională. Nu se știe cât a durat în timp această așezare dacică, dar între aceasta și actuala comună, există un mare vid istoric, localitatea fiind, probabil, cu mult înaintea celor mai vechi atestări documentare din secolele XIII-XIV, situație identică pentru întreg cuprinsul Ardealului.

Alexandru Roz și Kovacs Géza dau prima atestare în 1332-Buken, Bewken, Bothyanfalwa, Bekeni, Buttyn, Körösbökeny. Localitatea Buteni este atestată documentar în

1326 (Ștefan Manciulea, apud Márki Sándor). **Localitatea este atestată de către Coriolan Suciu în 1387-Buteni** u. Buttin, Körösbökény, r.Gurahonț, reg. Crișana, în *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania, A-N*, București, vol. I, Editura Academiei, 1961.

La organizarea de tip feudal superior modului anterior de existență, au concurat o serie de factori, proces complex, de aceea ne vom referi numai la Buteni. Satul *Buchin*, era în imediata apropiere a târgului *Bökény*, contopindu-se sub numele de *Buttyn*. Probabil în **1387**, localitatea a fost primită de familia Losonczy, care a deținut-o până în 1561. Odată cu moartea ultimului descendent bărbătesc (1552), au primit-o fiicele lui Losonczy. Acestea, în 1561, au plătit impozitul la Dezna. Într-un document din 1553, între localitățile aparținând de cetatea Deznei, apar și *oppidum Beken et Buchyn* –Békeny. A fost proprietatea lui Kornis Gaspar și a altor familii mari nobiliare: în 1633, a lui Kornis Zsigmond, în 1651 a lui Kornis Ferentz. În 1555 este semnalată existența pentru prima dată în rândul studențimii Universității din Viena, a unui student născut pe raza diecezei Zărandului, Valentinus Laczovicz de Buttyn. În 1552, turcii cuceresc Aradul și întreg comitatul, în care se includea și Butenul, aflându-se din 1574 în posesia begului Kurt. După Pacea de la Passarovitz, din 1718, în 1732, comitatele Arad, Zărand, Biharia și altele, care au făcut parte din acel „Partium”, se desprind din hotarele Ardealului. La 1867, armata austriacă reocupă comitatul Arad. Buteniul cunoaște un adevărat reviriment economic, prin apariția și proliferarea meșteșugarilor breslași: curelari, pielari, croitori, blănari, cizmari, măcelari etc. Anual se obțineau mari cantități de prune, iar Aradul reprezenta o piață de desfacere de invidiat. Buteniul merge spre urbanizare și avem trei dovezi concrete:

1. Harta din 1834, existentă la Primăria Buteni: BUTTYIN M. VÁROSA (BUTENI, ORAȘ DE CÂMPIE).

2. Tiparul sigilar, din 1849, cu text în limba maghiară: BUTTYN M. VÁROS PECSÉTE 1849 (SIGILIUL TÂRGULUI BUTENI, 1849).

3. Tiparul sigilar cu text în limba română, cu litere latine: SIGILIUL ORAȘULUI BUTENI 1868.

Prima Conscripție în Buteni, din anul 1747, atestă numărul corespunzător de locuitori, pentru a fi trecut **în rândul târgurilor, având 150 de familii**. Deși istoricul academician David Prodan menționează unele reacții în favoarea participării butincenilor la Răscoala din 1784, pe lista celor 116 căpitani și conducători locali nu figurează nici un butincean, rămânând valabilă doar agitația preotului ortodox. Totuși, pentru Buteni, o consecință a răscoalei, a fost încetarea în 1875 a oficiului de vamă ce fusese înființat în 1747 pe Coasta Buteniului. În anul 1825, frații gemeni Dumitru și Gheorghe Brașovan, de profesie administratori financiari, au fost înnoblați de împăratul Francisc I și au primit în posesiune *Căcărăul (Joia Mare)*. În urma **Conscripției din 1828, rezultă că Buteniul se situase la toate „capitolele” în grupul primelor 10 localități bogate ale comitatului arădean**. Această evoluție a fost încetinită de neracordarea lui la calea ferată. **Deși în planificarea de la Viena, Buteniul beneficia de racordare, fiind stabilit și locul viitoarei gări, la presiunile influentului grof Wenckheim din Sebiș, localitatea a fost exclusă**. Așezările dezlânate, cătunele Barda, Groși, Bodiș, Săldăbagiu, Ujfalu-Satul Nou și Săliște, au fost dislocate din dispoziția autorităților austriece, constituindu-se o localitate compactă, cu străzi sistematizate, după un plan conceput de ingineri specializați în domeniu. În 1832, s-a pus și problema eliminării inundațiilor produse de Crișul Alb. **Cu sprijinul Palatinului Nándor Ioszeff, inginerul, specialist în hidrotehnică, Beszedes Ioszeff a venit în Buteni și a întocmit schița viitorului canal și a morilor**

aferente. Canalul a fost construit între 1833-1840, numit Canalul de Moară al Palatinului Ioszef, de pe Crișul Alb. Acesta pornește din locul numit *Zugău* (priza de captare a apei) și se termină pe teritoriul Ungariei. Moara construită la Buteni, datorită proporțiilor și a randamentului, a fost numită de localnici *Moroaca*, iar astăzi este o ruină. În 1872, când s-a înființat Institutul de Credit și Economii „Albina”, au fost și trei dintre cei mai înstăriți butinceni, care au cumpărat câte o acțiune. **La 1 ianuarie 1872, s-a înființat Judecătoria districtuală Nagy-Buttyn, iar în 1875, Notariatul Buttyn. În această perioadă a activat și un Birou de Carte Funduară și Perceptoratul Regal Buteni, iar în 1923, Circumscripția de Percepere, nr. 16, Buteni,** care încasa taxele și impozitele și după Unire. După instalarea comunismului, **casa avocatului dr. Aurel Grozda a găzduit Procuratura.** Societatea vieneză „UNION” construiește la marginea satului o cale ferată forestieră (*După Ogrezi*), în 1893, pentru a transporta buștenii din pădurile Păiușeniului, la Moroaca Buteni. Traseul ei era Sebiș - Buteni (Buttyn) – Păiușeni. **În noiembrie 1911, într-una din duminici, a fost organizată la Buteni o întrunire de bilanț politic.** Reprezentanții PNR-ului și ziariștii veniți de la Arad, au fost întâmpinați în gara Sebiș de avocatul **Aurel Grozda**, cu 20 de trăsurii și, după un mic dejun, și după slujba de la biserică, s-au întâlnit cu cei peste 1000 de oameni, în fața Băncii „Codru”. S-au primit telegrame de felicitare adresate adunării din partea lui **Vasile Lucaciu, Iuliu Maniu, Vasile Goldiș, Terențiu Oprea și a deputatului Papp de la Viena.** După declanșarea războiului, în 1914, în Buteni au fost puși sub o permanentă observație de către jandarmeria maghiară, avocatul **dr. Aurel Grozda**, directorul Școlii confesionale **Corneliu Vodă**, preoții **Florian Roxin și Iuliu Bodea**, precum și notarul român **Alexandru Sirca**, despre care se spunea că nu dă dovadă de iubire față de patria în care s-a născut. Mai

mult, Aurel Grozda a fost ridicat de la domiciliu și „internat” în lagărul de la Fertőrákos, loc de detenție lângă orașul Sopron. De o soartă asemănătoare a avut parte și avocatul **dr. Sabin Dan**, un mare patriot. Se pregătea ziua cea mare a Unirii de la Alba-Iulia. Delegații aleși ai Buteniului au fost **dr. Aurel Grozda** și **Vasile Doncea**, econom, iar **Florian Roxin**, reprezentantul Bisericii Ortodoxe și conducătorul de drept al delegației. Între acei foarte importanți organizatori se afla și tânărul student la drept, sublocotenent în armata austro-ungară, **Alexandru Horga**, fiu de țărani din Buteni, care se înscrișese în **Garda Națională din Cluj** și străbătea localitățile rostind, cu mare talent oratoric, cuvântări, pentru mobilizarea oamenilor la Adunarea de la Alba Iulia. În pofida hotărârii luată la 1 **Decembrie 1918** de către români, de a se despărți definitiv de Ungaria și de a se uni cu Regatul României, guvernul de la Budapesta nu se retrage și în noaptea de 15/16 aprilie 1919 a dezlănțuit un atac furibund asupra armatei române. Trupele române, conduse de generalul Prezan au contraatacat imediat. În bătălia de la Buteni, la capul de pod dintre Buteni și Bârsa, este împușcat de bandele bolșevice ale lui Bela Kun, **colonelul Constantin Păulian**, fiu de profesor. Satul Govoșdia a primit numele colonelului Păulian, iar Societatea Tineretului „Sfântul Gheorghe” din Buteni a ridicat o troiță în 1942 pe acel loc. După reorganizarea administrativă, Buteniul a fost declarat **plasă**, condusă de **pretor**. Între anii 1927-1929, se construiește în timp record **Biserica Ortodoxă Catedrală**, cu hramul „Buna Vestire”, edificiu emblematic pentru comună. În 1926 se înființează Fanfara bisericii ortodoxe, iar în 1934, Școala de cantori, pentru a învăța pe tineri, glasurile bisericesti. În 1940, fanfara va deschide manifestația antirevizionistă de la Arad, cu Marșul lui Iancu, desfășurată de la Teatru, până la Gară. Buteniul, ca celelalte localități, cunoaște o dezvoltare

economică remarcabilă. După cel de al Doilea Război Mondial și instaurarea comunismului, au loc schimbări majore în viața localității: naționalizări, transformarea clădirii Băncii „Victoria” în Cămin Cultural, bibliotecă și Casă de nașteri. Se înființează „întovărășirile” agricole, apoi CAP-ul „Steagul lui Lenin”. După presiunile asupra unor țărani înstăriți, aceștia cedează în primăvara lui 1962, intrând în CAP și astfel, socialismul a învins definitiv în Buteni. În această perioadă, pe terenul vechii grădinițe, s-a construit Cooperativa de Credit „Măgura”, iar în clădirile Jandarmeriei și, puțin timp ale Miliției, apar o brutărie și o secție de fibră de sticlă. Casa protopopială a fost preluată și aici s-au construit birourile Cooperativei de consum. În mijlocul comunei, pe terenul expropriat de la Constantin Chișana, prin munca benevolă a butincenilor s-a construit un bloc Tot prin munca lor, s-a construit un mare Cămin Cultural și un Magazin Universal. Un timp, clădirea vechii biserici (Casa Culturală) a devenit cinematograf. A existat la Buteni și o fabrică de țiglă „Ciripăria”, cu un coș enorm, de mulți ani dărâmate.

MONUMENTE ISTORICE

În noul centrul administrativ al comunei, în fața Bisericii Ortodoxe se ridică o cruce masivă, din marmură roz, cu un generic profund, dar impresionant prin simplitatea exprimării: *Eroii întregirii neamului din Buteni*, numele lor fiind inscripționate cu litere aurii pe cele patru fațete, cu colonelul Păulian în frunte, fără prenume.

În Cimitirul ortodox, în septembrie 1989, Primăria Buteni (primar Golomici Cornel, viceprimar Roman Floare) a ridicat o cruce la căpătâiul fostului elev al Școlii de Ofițeri din Bacău, căzut vitejește și mutilat în crâncenele lupte de la Prunișor, din 1944, Nicolae Cornel Popovici. A fost înmormântat de către

preotul Petru Bejan, alături de trei eroi necunoscuți din Primul Război Mondial, botezați: Gheorghe, Petru și Ioan de către preoți, pentru a putea fi pomeniți la parastase. Aici și alături de ei, se află Troița ridicată în 1942 de către Societatea Tineretului „Sfântul Gheorghe”, în frunte cu Zeno Sirca, pe locul unde a fost împușcat mișelește colonelul **Constantin Păulian, general post-mortem**, și tot în acest cimitir, este și Crucea de piatră ridicată pe locul altarului vechii Biserici Ortodoxe. Dacă despre Troița lui Păulian, știm că în 1947 a fost tăiată și aruncată sub pod, iar preotul Petru Bejan a adus-o în Cimitirul Ortodox într-o căruță acoperită cu fân, despre mutarea în cimitir a Crucii ridicate pe locul Altarului vechii biserici, nu avem informații.

La ieșirea din Buteni spre Joia Mare, pe dealul Groșilor se află *Ansamblul sculptural* creat de renumitul sculptor Mihai Buculei, între anii 1980-1989, cu cinci piese, care figurează pe lista „monumente de artă, monumente și ansambluri memoriale, din zone protejate”. În 1979, soții Doina și Ioan Motrea antrenează studenții și elevii și înființează *Muzeul de istorie, etnografie și artă Buteni*. Acesta conține obiecte care atestă vechimea noastră și modul de trai pe vatra Buteniului. Evidențiem renumitul „cojocel de butincenesc”, răspândit în toată zona și lucrat de talentați meseriași locali. Muzeul este amplasat în clădirea fostului internat al fostei Școli Catolice, aproape central.

IV. DEMOGRAFIA – EVOLUTIA, STRUCTURA ETNICĂ ȘI CONFESIONALĂ

Localități cu peste 2000 de locuitori în anul 1930

10. *Buteni*, comună rurală, 3625 de locuitori

Raportul statistic din 2015 – 3403 locuitori – trendul demografic este în scădere, la recensământul din 2011.

După recensământul din 2011, 3366 locuitori
Buteni 2174 loc.; Berindia 226 loc.; Păulian 310 loc.; Cuied
656 loc.

Etnia:

- români – 3294 loc.
- maghiari – 25 loc.
- țigani – 24 loc.
- germani – 4 loc.
- greci – 3 loc.
- alte etnii – 3 loc.

După apartenența religioasă:

- ortodocși – 2597
- romano-catolici – 36
- reformați – 3
- greco-catolici 4
- bapțiști – 416
- pentecostali – 302
- adventiști (de ziua a 7-a) – 8

V. BISERICA

Biserica Ortodoxă Buteni

Primele informații datează din 1728, când a fost sfințită biserica din lemn cu **hramul „Buna Vestire”**, care devine neîncăpătoare. În cătunul Barda, în 1755, este sfințită Biserica ortodoxă, cu hramul „Sfântul Gheorghe”. În anul 1794, parohia Buteni, cere aprobarea construirii unui nou lăcaș de cult, avînd din 1755, un Protopopiat al Buteniului. În anul 1802, Gavrilă Bucatoș cel dintâi protopop al Butenilor, sfințește noua biserică de zid, care a fost înlocuită în **anul 1929 cu actuala biserică, cu același hram, Buna Vestire**. Biserica este ridicată în noul centru administrativ, pe locul pieței din fața Primăriei. Este

ctitoria spirituală a vizionarului **protopop Florian Roxin, bihorean la origini**, senator în Guvernul Averescu și prieten cu Vasile Goldiș, fost Ministru al Cultelor în același guvern-alături de el, **ctitori spirituali sunt preoții Iuliu Bodea, ginerele protopopului Constantin Gurban și Ioan Cosma**. Cu contribuția tuturor credincioșilor la munca benevolă, la cedarea drepturilor urbariale pe un an, și cu un împrumut de 1000000 de lei (sumă cu valoare foarte mare la acea dată), costul total al lucrărilor se ridică la 4300000 de lei. **Giranți cu averile și ctitori materiali, țărani, în ordinea vârstei: Petru Funață, Gheorghe Ruja – Cucu, Constantin Perva, Bejan Petru – Costolan și Teodor Burza-Beldeu. Arhitect a fost Conrad Richter din Timisoara. Târnosirea se face în 10 noiembrie 1929 de către episcopul dr. Grigore Comșa, în prezența lui Vasile Goldiș, a preotului Gheorghe Ciuhandu, a arhimandritului Policarp Morușca**, starețul mănăstirii Hodoș-Bodrog și viitor episcop al românilor din America, a consilierilor eparhiali, din profesorii Academiei Teologice Arad în frunte cu **dr. Teodor Botiș** și a corului „Armonia”. Au participat 10000 de oameni, împreună cu preoții din satele înconjurătoare de pe valea Crișului Alb.

Biserica Romano-Catolică

Istoricul maghiar Márki Sándor, susține că, în 1334, la Buttyn exista o biserică catolică, În 1807, o capelă modestă, de lemn, închinată Sfântului Anton primește rangul de parohie. Romano-catolicii reușesc să își ridice, în anul 1817, cu bani de la bugetul de stat, actuala biserică în centrul localității, cu **hramul „Sf. Ioan Nepomuk”**. Este o clădire monumentală din punct de vedere arhitectural, dotată cu orgă, având în curte o (altă) capelă, cu statuia Sfântului Anton. A existat și o casă parohială în apropierea bisericii, dar, împuținându-se credincioșii, aceasta

a fost vândută, preotul slujitor actual, având domiciliul în Șilindia.

Biserica Greco-catolică

După apariția cultului pe teritoriul Ardealului, în 1699, episcopul greco-catolic din Oradea, Samuil Vulcan, începe acțiunea de prozelitism și pe valea Crișului Alb. La Buteni, cuib al „românismului”, au parte de o surpriză. La îndemnul primarului și al preoților, credincioșii încuie biserica și ascund cheile, iar vizita se va rezuma doar la biserica catolică. Au avut mici succese în rândul *toților* (slovaci), care se întâlneau în casa lui Teodor Zimbran, zis Groșanița, dar preotul unit, Arcadie Crâșnic se mută la Nădlac, fiind foarte puțini credincioși. După repartizarea preotului greco-catolic, Barna Semproniu - 1936-1940, credincioșii greco-catolici din Chisindia, formează cu cei din Buteni o parohie în 1942, cu biserica în Chisindia.

Cultul baptist - Biserica Baptistă Buteni

Iată cum explică ultimul protopop ortodox al Butenilor, Ștefan Lungu, apariția cultului baptist: „Dezbinarea religioasă a creștinilor ortodocși din Buteni s-a făcut prin epitropul faimos: Sida Todor, care și-a trădat credința părintească, trecând la bapțiști. Motivul disidentului, care era epitrop al bisericii ortodoxe, a fost manipularea incorectă a averii bisericii ortodoxe. Controlat cu gestiunea sa de autoritățile bisericești a fost descoperit de sustragerea unor însemnate venite bisericești, în interes propriu. A fost silit să replătească paguba cauzată și drept răzbunare a părăsit ortodoxia românească, trecând la baptism. Între timp și-a aflat aderenți între rudenii, prieteni și alți creștini slabi în credință, dar bine plătiți și recompensați de propaganda politică ungară, iar mai apoi de prozelitismul sectar american.”. Dovada celor spuse de către protopopul

Ștefan Lungu este tocmai faptul că Sida Todor apelează la ajutorul unгурilor din satul apropiat, Luguzău, și din Salonta, unde bapτισmul era prezent din 1894, respectiv 1875, ba mai mult, înființând prima fanfară în Buteni, aceasta era condusă de un dirijor maghiar. După 1896, numărul adepților progresează, ajungând să își construiască o Casă de rugăciune, aproape de gospodăria lui Teodor Sida. După întoarcerea celor plecați în America, cu contribuția materială a acestora, ridică o clădire impozantă, existentă și astăzi, inaugurată în 1926, dar păstrând crucea pe turn. Menționăm că între familiile celor două culte există relații armonioase, mai ales că, după înființarea cultului baptist, căsătoriile mixte au fost frecvente, ținându-se cont de păstrarea averii și a poziției sociale. După venirea comunismului și în anii următori, această practică a încetat, dar relațiile bune s-au păstrat.

Cultul penticostal

Acesta nu a prins rădăcini în rândul butincenilor, decât în jurul anului 1995. Reprezentanți ai acestui cult, în frunte cu patronul de la „Elim”, Ștefi Mărgăuan,, au cumpărat o clădire pe care au utilizat-o modern și au reușit să adune un număr semnificativ de adepți. În urmă cu doi ani, alți patroni, proveniți din Pâncota, au cumpărat o altă clădire, spre marginea satului, adunând acolo credincioși, în special din rândul celor cu familii numeroase, reușind, în mare parte, să îi și educe. Trendul aderării la cultul penticostal este în creștere.

Cultul mozaic

Despre evrei, în Buteni nu se vorbește înainte de 1863, când își construiesc o sinagogă, având o situație materială înfloritoare. Deși, foloseau limba maghiară, comunitatea izraelită din Buteni a fost acceptată de populația net majoritară românească, fără a

se crea dificultăți de nicio natură. Întărindu-și poziția materială, construiesc o a doua sinagogă, mult mai elevată. Această clădire a fost vândută prin anii 1960 și demolată. Au înființat și o bancă a lor, unde și-au depus economiile mulți români veniți din America. Armatele maghiare au pătruns în Buteni, venind dinspre Arad și Chișineu-Criș, în timpul revoluției lui Bela Kun, s-au dat la jafuri și spargerii, căzând pradă acestora și banca evreiască, de unde s-au luat toți banii și apoi i s-a distrus sediul.

Cele trei biserici concentrate în centrul comunei, prin arhitectura și mărimea lor, sunt emblematice pentru ce a fost Buteniul de altădată. Aici este și Primăria, cu tot centrul administrativ, poșta, finanțele și poliția, precum și clădirea noului Cămin Cultural și magazinele.

VI. ȘCOALA

„Potrivit conscripției din 1777, satul avea o școală care funcționa de 21 de ani (1756). Din 1789 se consemnează că școala funcționa în localul ei, frecventată de 18-24 de elevi, în 1791 învățător fiind Ioan Popovici, plătit de comună cu un salariu de 120 de florini, 24 porții de fân și 14 stânjani de lemne. Din 1799 a funcționat învățătorul Ioan Iovici. Clădirea școlii, aflată în apropierea bisericii, era din lemn, dar cu o singură sală de clasă. Între 1800-1810 (informator preotul Iuliu Bodea) sau chiar mai târziu, se va construi o școală nouă, la început cu o sală de clasă și locuință pentru dascăl, cu pereți de piatră și cărămidă nearsă. Protopopul Constantin Gurban face referire la această construcție, ridicată „la locu frumosu și cam în mijlocul satului” indicând astfel că se află lângă biserica nou construită și ea din piatră (azi Casa Culturală). În 1872, se va mai construi o sală de clasă, învățători fiind Crețu Cornel și Popovici Gheorghe. În 1878, a treia sală de clasă este construită

pentru fete, prima învățătoare fiind Berta Câmpian. În 1817, după înobilarea lui Gheorghe Brașoveanu, acesta a fost instalat director al școlilor reunite din întregul comitat, funcție în care s-a preocupat mult de sporirea numărului copiilor români care frecventau școala. În Buteni erau atunci peste 150 de elevi de origine etnică românească, ceea ce a contribuit deosebit de mult la emanciparea populației românești din întregul areal al Văii Crișului Alb. Spre deosebire de Școala maghiară de stat, care funcționa pe banii statului, Școala confesională ortodoxă era lipsită de ajutor de la stat. După Marea Unire, începând cu 1922, Școala confesională devine Școala primară națională română Buteni. Între 1912, până în anul școlar 1926-1927, directorul școlii a fost învățătorul Cornel Vodă. Învățătorul Vasile Crucin, renumit până astăzi pentru ordinea și disciplina pe care a introdus-o în școală este director din 1927 până în 1950, când este arestat.. Din 1948 se înființează „Gimnaziul Buteni”, cu includerea claselor a V-a și a VI-a, apoi și a VII-a. Școala va funcționa de acum cu patru clase primare/ elementare, plus alte trei, apoi patru de gimnaziu. Clasele primare erau în clădirea fostei Școli confesionale, iar cele gimnaziale în clădirea fostei Școli maghiare (de stat), lângă Primărie, clădire acum dărămată. Gimnaziul a funcționat aici până în 1960, când s-a mutat în clădirea cu etaj a fostului Tribunal, unde a funcționat până în anul 2008. În anul 1997, inginerul Emil Drăgan, noul primar al comunei și profesorul Teodor Vașca, noul director al Școlii Gimnaziale Buteni, încep construcția unei Școli primare cu dotări moderne, pe locul fostei Școli Confesionale, teren care aparține Bisericii Ortodoxe. Merită menționată contribuția primarului Giura Mitru, pentru construirea etajului, întrucât, antecesorii săi, cu interese personale, doreau să-i pună mansardă. În anul 2008, după finalizarea construcției, se mută aici și ciclul gimnazial, plus clasa începătoare, care au funcționat așa până în anul 2012.

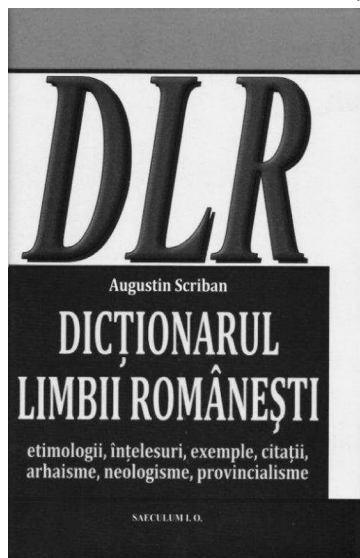
În acest an, ciclul gimnazial se mută în clădirea fostului Ocol Silvic Buteni, construit pe terenul Școlii Buteni, clasele primare, intrându-și în drepturi cu program normal, abia acum. La ora actuală, Școala Gimnazială Buteni, are înscriși 143 de elevi în ciclul primar și 95 de elevi în ciclul gimnazial, instruiți de 33 de cadre calificate. Microbuzul școlar, din cadrul Primăriei Buteni asigură transportul elevilor.

Grădinița de stat a funcționat în clădirea pe care s-a construit Cooperativa de Credit „Măgura”, mutându-se în 1960 în clădirea rămasă liberă a fostei școli ungurești, unde funcționase ciclul gimnazial. Funcționa cu trei grupe și trei educatoare. După demolarea clădirii, grădinița s-a mutat în spațiul unde a funcționat Miliția/ Poliția și aici funcționează și astăzi, dar cu 1 grupă și 1 educatoare. După înființarea, în 1999, a Grădiniței Private Baptiste, o clădire nouă, spațioasă și utilată după cerințele actuale, cu două grupe, cu învățarea limbii engleze, au început să meargă acolo și copiii ortodocșilor, grădinița de stat rămânând cu câțiva copii , în cele din urmă, o grupă.

Căminul Cultural este un edificiu de mari proporții: o sală în formă de amfiteatru, cu 400 de locuri, o scenă de 120 m² și sală de repetiții la parter. La etaj, este Clubul și Biblioteca Publică cu 12712 volume în inventar. Căminul poartă numele marelui compozitor Ion Vidu. Impresionanta cântare corală din Buteni, este atestată documentar pentru prima dată în 1881. În articolul *Dezna 11 decembrie 1881*,. Melentie Faur, presbiter, publică un documentat și simțitor text despre existența a 4 coruri (3 școlare și unu al adulților) în Buteni, coruri cu o admirabilă interpretare. Cu un nucleu vânjos, de fapt Corul Bisericii Ortodoxe Buteni, cu membri talentați ai celorlalte confesiuni, din 1949 până prin 1980, acesta a fost corul Căminului Cultural Buteni. A obținut numeroase premii și a susținut sute de spectacole în țară, Serbia și Ungaria sub conducerea unor dirijori celebri: Romulus Botto-Bihor, Paul Paradenco-Adamești, Slobodan Pasculovici

– Oradea, apoi Arad, Eliodor Rău, dirijorul Filarmonicii Arad, D.D. Botez, președintele Uniunii Compozitorilor din România, Aurelia Muscă-Sebiș și alții. Aproape o jumătate de veac, corul a fost adevăratul brand al Buteniului, obținând și un premiu I pe țară. Din 2008, a fost reactivat și ansamblul de dansuri populare care a cunoscut un crescendo al interpretării sub conducerea talentatului instructor, regretatul Dan Broștean.

VII. PERSONALITĂȚI

* **personalitate** f. (lat. *personālitās, -ditās*). Caracteru de a fi personal, de a se distinge de alții: *personalitatea unui savant, unei opere*. Parțialitate, părtinire: *judecătoru trebuie să fie lipsit de ori-ce personalitate*. Personajă, persoană ilustră: *pin acea operă el a devenit o personalitate*. Iron: *cine-î acenstă ridiculă personalitate?* Pl. Insulte, ofense, atacuri cu vorba: *lăsați personalitățile, nu faceți personalități!*

Protopopul **Constantin Gurban** (20 mai 1845 – 7 ianuarie 1906). Între 1875-1894, protopop tractual în Buteni, iar, din 1898, în Ineu. Director substituit al Institutului Pedagogico-Dicecezan și redactor la revista „Biserica și Școala”, pentru o jumătate de an. Din 1891, colaborează cu rubrica „Epistolele unui paroh betranu”. Descoperă și se ocupă direct de școlarizarea și evoluția „orfanelui din Mânerău”, Ion Vidu. Este director „duhovnicesc” al Școlii din Arad. Înfirmat la Ineu, iar soția în cimitirul din Buteni.

Ion Vidu (17/19 decembrie – 7 februarie 1931). Prin purtarea de grijă a protopopului. Constantin Gurban, care îl aduce la Buteni să continue studiile, după terminarea conservatorului, ajunge compozitor a peste 160 de piese corale și dirijor, stabilit la Lugoj. Este decorat cu ordinul „Steaua României în grad

de cavaler” și, post-mortem, cu Ordinul „Regele Ferdinand”. Există informația pe care nu am avut posibilitatea s-o verificăm, că, în amintirea anilor petrecuți la Buteni, ar fi compus „Hora butinceană”. A fost și publicist și gazetar.

Florian Roxin (25 noiembrie 1874 – 7 martie 1930). Personalitate proeminentă, protopop al Butenilor din aprilie 1913 până la moarte. Dedicat bisericii strămoșești și neamului său, un apărător al dreptei credințe împotriva celor înstrăinați de legea străbună. Mare vizionar și om de acțiune, este conducătorul delegației butincenilor la 1 Decembrie 1918, la Alba-Iulia. Senator în guvernul Averescu (1926-1927), prieten cu Vasile Goldiș, reușește cu toate împotrivirile dușmanilor, nu puțini, să obțină la schimb, piața din fața Primăriei și, în timp record, să mobilizeze comunitatea ortodoxă să construiască Biserica Ortodoxă – Catedrală (1927-1929), cu toate că moartea plana asupra sa. Târnosirea ei se face în 10 noiembrie 1929, de către Episcop Dr. Grigorie Comșa. „Lupta cea bună” se încheie pentru el în 7 martie 1930, când Episcopul Dr. Grigorie Comșa îl omagiază cu un text din „Evrei”: *Căzut-a cununa capului nostru*. Duminică, 10 martie 1930, după prohodul din Ctitoria sa, mulțimea credincioșilor îl conduce în lacrimi și plânsul clopotelor până la Cimitirul Ortodox. Acolo, preotul Ioan Cosma și țăranul Petru Bejan, în numele tuturor îi mulțumesc încă o dată părintelui și păstorului bun pentru povește și fapte. În lacrimile mulțimii și sunetele fanfarei înființată de el, familia îl preia spre Cimitirul Rulikovschi din Oradea. Dar în Buteni au rămas FAPTELE, care vor dăinui peste vremi, ca și renumele cel bun.

Ioan Cosma (...) paroh și administrator protopopesc (1901-1941). Mare păstor bisericesc, localnic, cunoscut prin donațiile sale personale către biserică. A construit actuala casă parohială din fonduri proprii, donând-o bisericii, cu mențiunea ca ea să rămână pentru totdeauna, casa preotului paroh în funcțiune.

Amenajează cimitirul și împodobește noua biserică cu un candelabru enorm, ancorat în cele patru patru părți ale naosului. Face donații și pentru Casa Culturală, reorganizată în clădirea vechii biserici, susținut de preoții **Iuliu Bodea** și **Petru Bejan**, dar și de intelectuali de mare ținută ai comunei: **av. dr. Sabin Dan**, judecător **Gheorghe Berdan**, medicul **Feier Gheorghe**, băștinaș din Țara Moșilor, inclusiv cu sume de bani, intrând și aceștia în rândul oamenilor de seamă ai Buteniului. Nu trebuie uitat nici notarul **Alexandru Sirca**.

Aurel Grozda (15 iulie 1876 – 13 decembrie 1938). Doctor în științe juridice al Universității din Budapesta, din 20 octombrie 1890. Avocat definitiv la 18 iunie 1903. A profesat avocatura în Buteni. Deputat în Parlamentul de la Budapesta, între 1906—1926, deputat în Eparhia Aradului. În anul 1914, înființează Despărțământul ASTRA Buteni și localitățile vecine, fiind primul președinte al ei. Implicat în diferite procese, în calitate de apărător al românilor, după izbucnirea Primului Război Mondial, este ridicat de la domiciliu și „internat” în lagărul de la Fertőrákos, loc de detenție lângă orașul Sopron, împreună cu vecinul și colegul său, avocat **dr. Sabin Dan**. Este ales delegat al Buteniului la Adunarea de la Alba-Iulia. După Marea Unire, este membrul al Consiliului Dirigent al Transilvaniei. În 25 octombrie 1919, este candidatul oficial al PNR-ului pentru Cameră, deputat în circumscripțiile parlamentare, Buteni—Gurahonț, în 1922, Hălmagiu.

Alexandru Horga (14 iulie 1895 – ... 1972). Doctor în științe juridice al Universității din Cluj, la 5 iulie 1930. Combatant, sublocotenent în armata austro-ungară în Primul Război Mondial, se înscrie în Garda Națională din Cluj, fiind printre principalii organizatori ai Adunării de la Alba-Iulia, prieten cu mai vârstnicii Vaida-Voevod, Viorel Tilea și ceilalți membri ai conducerii PNR. Când armata română intră în Buteni, venind dinspre Joia Mare spre Sebiș, alături de comandanți, călare, se aflau și **preotul Iuliu**

Bodea cu decorațiile pe sutană și **tânărul ofițer Alexandru Horga**. Pentru modul exemplar de îndeplinire a misiunilor încredințate în pregătirea Marii Adunări de la 1 Decembrie 1918, i se acordă, timp de doi ani, o bursă pentru continuarea pregătirii juridice în capitala Franței. Avocat definitiv la 12 aprilie 1932, deși primește un loc în Baroul din Cluj, se reîntoarce să practice avocatura în Buteni, comuna sa natală. La 30 martie 1948 este exclus din Barou și arestat în 1949. După ieșirea din pușcărie, primește postul de arhivar al Tribunalului Buteni. Moare în 1972, la spitalul din Prăjești-Sebis.

Cornel Vodă (22 mai 1892 – 1 iulie 1953). Prin decretul nr. 6136/ 11 oct. 1912 al Consistoriului Român Ortodox din Arad, este numit învățător și director școlar în comuna Buteni, unde funcționează până în anul școlar 1926/1927. Între 1929-1946, este învățător și director școlar în Aradul Nou. A înființat mai multe coruri, iar banii obținuți din spectacole i-a donat bisericilor ortodoxe din aceste localități. A înființat o Școală de meserii pentru copii de țărani din Buteni. Pentru activitatea sa școlară și culturală, este decorat în 11 martie 1926, de către regele Ferdinand cu medalia „Răsplata Muncii”. În 1944, primește din nou Brevetul „Răsplata Muncii” pentru 25 de ani în serviciul statului.

Ilie Ardelean (1905-1999). Copil de țărani din Buteni, urmează Facultatea de Chimie la Cluj. Este profesor la Liceul Comercial din Arad și, înzestrat cu har oratoric, publică diverse articole în ziarele locale. Între 1930-1938, ocupă funcția de redactor la ziarul „Românul” din Arad. După instalarea comunismului pleacă la București, tentat de obținerea unei funcții mari.

Ștefan Lungu (11 aprilie 1898 – 5 iunie 1991). Ultimul protopop al Butenilor. După cum însuși scrie cu amărăciune, la desființarea Protopopiatului Buteni (1948-1949) nu i s-a mai acordat nici șansa de a preda personal Arhiva, succesorului de la Sebiș. După moartea protopopului Florian Roxin, la 25 ianuarie

1931, „agilul preot” (scrie în „Biserica și școala”) din Șilindia, fost misionar eparhial, este ales în unanimitate, protopop al Butenilor. Aici continuă cu râvnă activitatea înaintașilor. În 1948, împreună cu preoții Ioan Cosma și Petru Bejan pictează biserica, cu pictorul Cornel Cenan din Cluj, pe care preotul Bejan îl cunoscuse la sfințirea bisericii din Târnova. Sfințirea bisericii se va face cu mare fast în Duminica Floriilor, 25 mai 1948. Colaborează cu predici și eseuri la mai multe reviste bisericești, inclusiv la revista „Misionarul”, apărută în Chișinău. Reîntors la parohia din Șilindia, trece la cele veșnice, la 93 de ani, fiind omagiat de prezența PS Timotei Sevcicu și de corul și fanfara BOR Buteni, însoțite de finul său, preotul Petru Bejan. S-a ocupat în mod deosebit de societatea religioasă „Oastea Domnului”, organizând după vecernii ședințe religioase cu citiri și tălmăciri biblice, cu cântări bisericești și religioase proprii.

Petru Bejan (21 noiembrie 1909 – 17/18 ianuarie 2002). Protopop onorific, numit de tânărul prim-procuror adjunct al județului Arad, dr. Mihai Ruja „**Patriarhul Văii Crișului Alb**” Între 1929-1932, este ultimul învățător și director al Școlii confesionale din Nădlac. Între 1923-1939, învățător și director ultimii trei ani, al Școlii Nădab. La 1 noiembrie 1939, ocupă prin concurs una din cele trei parohii ale comunei Buteni: Buia. În 1952, electrifică biserica și casele parohiale. Distincțiile preoțești se încheie în 1972, cu cea de iconom stavrofor singhelis. Preot confesor, cu gradul de căpitan pe Frontul de Est, în Caucaz: Divizia 3 Vânători de munte, Batalionul 5 „Avram Iancu”. Devine prieten și colaborator al ilustrului, dar și temutului general Leonard Mociulschi. Mai multe distincții pe front, amintim: „Coroana României în grad de cavaler” cu panglică de „Virtute Militară”. Între 1962-1974, în parohia Hălmagiu, unde fusese exilat în 1962, cu ajutorul criticului de artă, Vasile Drăguț și al unei comisii de specialiști chemată de el, de la București, restaurează 3 monumente istorice ale țării: cele

două Biserici Ortodoxe și „Piatra Cînzaiului” din fața Bisericii Voievodale. Avansări militare în grad: după 1990 - maior (r) - și 1995 - locotenent-colonel (r). Înscriș în ASTRA de la 20 de ani, la revenirea ei, în 1990, este declarat Membru de Onoare al Asociațiunii, cu cea mai mare vechime, și Președinte de Onoare al Despărțământului „Porțile Zărandului”.

Virgil Feier (n. 1 septembrie 1942). Absolvent al Facultății de Medicină din Timișoara, 1965, specialitatea Medicină generală. Doctorat în 1981. Medic primar dermatovenerolog. Șeful Clinicii de Dermatologie din Timișoara (1983-2010). Profesor universitar, președinte onorific al Societății de Dermatologie, membru al Societății Europene de Dermatologie, membru de onoare al Societăților de Dermatologie din Serbia, Bulgaria, Republica Moldova. A participat cu comunicări și lucrări științifice la simpozioane și congrese de specialitate în Europa și SUA. Autor și coautor a numeroase articole și studii din domeniul său de activitate, Specialist de înaltă ținută morală și profesională, de o generozitate și sensibilitate foarte rar întâlnite, mai ales, în lumea de azi.

Neamțu Ștefania (n. 27 decembrie 1946). Absolventă a Facultății de Medicină din Timișoara, 1969, secția Pediatrie. Medic primar pediatru, cu competențe oncopediatrice. Doctorat în științe medicale, 1989. Șeful Secției Oncopediatrice a Institutului Oncologic „Prof. Dr. I. Chiricuță” Cluj-Napoca (IOCN), între 1983-2012. A prezentat peste 150 de lucrări științifice, la manifestări naționale și internaționale, din care 10 doar în SUA, peste 100 publicate în reviste de specialitate. Membru în societăți profesionale din țară și străinătate. Membru fondator a Societății Române de Oncohematologie Pediatrică; Membru al Societății Române de Radioterapie și Oncologie Medicală/ New York Acad. of Sciences / INCTR și SIOPE. Autor și coautor la 8 cărți de specialitate și monografice, inclusiv o carte din experiența trăită de copiii tratați: *ABC în psiho-oncologie* (Târgu-Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2011).

Petru Lucaci (n. 11 iulie 1956). Absolvent cu Diplomă de Merit a Institutului de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu” Secția Pictură, București (1982). Doctor în Arte vizuale din 2006. Profesor universitar și președinte a U.A.P. Director al revistei „Arta”. A avut 40 de expoziții personale și a expus în peste 250 de expoziții naționale și internaționale. A primit numeroase premii și distincții. A confirmat spusele lui Ion Sălișteanu de la prima sa expoziție în Arad, că: „Poartă în rucsac bastonul de mareșal a picturii românești.”

<https://www.arq.ro/100-de-ani-de-la-luptele-pentru-eliberarea-zonei-buteni-barsa-sebis-de-sub-armata-bolsevica/27486>

100 de ani de la luptele pentru eliberarea zonei Buteni-Bârsa-Sebiș de sub armata bolșevică
de Corina Bejan Vașca

Adevărul, Sâmbata, 16 aprilie 1994

RECURS LA ISTORIE

17 aprilie 1919 - 17 aprilie 1994

În aprilie 1919, colonelul Paulian coborâra armatele române pe valea Crișului Alb, în fruntea regimentului 26 infanterie „Bănăreș”, dezrobind teritoriile românești și peșteră a celui din 1918. amenințat prin instaurarea la 21 martie 1919 la Budapesta, a guvernului bolșevic a lui Bela Kun. Ochișii din tinuturile dunărene (fiul unui remarcabil căpitan al marelui Turnu Severin și Osvoia), înaintând în fruntea regimentului său spre Budapesta, nu l-a fost dat colonelului Paulian să ajungă luna lui august 1919 când trupele române intră victorioase în Budapesta. A ajuns până acolo doar numele lui de erou, avansat la gradul de general postmortem.

După povestirile celor mai bătrâni locuitorii ai Buteniului printre care și învâlzitorul Ion Bababar, urma ca trupele lui Paulian să-și continue drumul spre Sebiș, o parte cu ei în frunte, iar alții prin Buteni - Bârsa. Intre timp, colonelul este informat că în Sebiș i se întinde o cursă, înamicul având acolo o puternică fortație și la Bela Kun. Hotărâște să încercuiască Sebișul trecând prin Buteni spre Bălan. Dar, dimineții vizi-

lont și lasă în același timp, îl înșepăta ascuns sub capul de pot, ne se află după leșirea din Buteni, pe sosescua spre Bârsa. În timp ce el învină călăre în fața ostailor, îl împușcă mîștele în plină zi, încercând apoi să fugă spre Sebiș. Călăra butinienți aflați pe câmp îi urmăresc pe cei patru înamici, închinându-le retragerea spre Sebiș și reușind să-și prindă în dreptul cimitinului baplist de pe sosescua Buteni - Găleț. Intre timp, trupul colonelului a fost adus în Buteni, unde sa adunat lumea cu mare durere priveghindul până la sosirea familiei sale, care l-a transportat rămășițele pămîntului în funtă natal. Dar sufletul lui a rămas aici, de pază la poarta de intrare a Tării Zărandului, legendară provincie românească a lui Memnonul.

Lar amintirea sa a rămas nestorsă în inima locuitorilor. După eliberare, în semn de recunoștință, în 1919, cetățenii satului Govoșida au cerut ca satul lor să poarte numele eroului, dorință devenită realitate până în anul 1952.

Reultat a rămas și în inima butinienilor, care în anul 1937 ridică în fața bisericii Ortodoxe și a Primăriei un monument de marmură în formă de cruce, în memoria eroului local, căzuți pentru întregirea neamului”. În primul război mondial, Primul în anul 1919 și până în prezent de proștii ortodocși din Buteni la zina erolilor, care nu înfăptuitor a fost fixată de biserică noastră strămoșească o dată cu înălțarea învâlzitorului nostru, Ius Iristos la cer.

În anul 1942, Societatea culturală „Sfântul Gheorghe” a tinutului intelectual din Buteni, cu aprobarea protopopului de Buteni, Ștefan Lungu, ridică o troiță din lemn pe sosescua Buteni-Bârsa, lângă capul de pod unde a fost împușcat mîștele colonelului Paulian. Troița, lucrată artistic din lemn a fost sfântă în prezența conducerii comunei Buteni și a credincioșilor rutenii în procesiunea religioasă cu corărie și fanfara.

Dar, așa cum numele satului Paulian a fost schimbat în 1952, tot în acei an, troița a fost demontată și aruncată sub podul Președintelui de atunci al Buteniului, Petru Bejan, a primit un telefon de la răposatul consilier bisericesc Chiban de la Arad, să dispună rezolvarea ei. Troița a fost dusă pe fundul cărului acoperită cu fan de către doi tineri în cimitirul ortodox din Buteni și așezată la monumentul a trei eroi necunoscuți, căzuți în cel de al doilea război mondial.

În urma cu un an, locuitorii satului Paulian cu sprijinul Primăriei din Buteni și al Prefecturii Arad, au înaintat un memoriu guvernului, prin care cer revizuirea oficială la numele de Paulian a satului lor.

Acum, când se împlinesc 75 de ani de la moartea eroului, Biserică Ortodoxă din Buteni începe un parastas pentru pomenirea sufletului lui Gheorghe, la 17 aprilie, iar împreună cu toți cei care nu se simțim ai acestor locuitori satului Paulian, să sperăm că istoria va da câștig de cauză recursului cerut în numele eroului Constantin Bejan, colonel român.

CORINA BEJAN

Buteniul a dat personalități publice culturale, bisericești, sociale și politice, care în mare măsură au făcut nu numai istoria localității, în perioada în care au trăit.

Avocat dr. Sabin Dan, notar Sirca Alexandru, fiul său, Sirca Zeno, judecător Gheorghe Berdan, prim procuror adjunct al județului Arad, dr. Mihai Ruja; Directori ai Școlii Gimnaziale, profesori: Crucin Vasile, Banu Ioan, Parscu Tapetu, Vașca Teodor; medicii Gheorghe Feier, Gabi Berdan, econom Doncea Vesalie; primari Ruja Petru, Perva Petru Valica, Motrea Ioan; profesori universitari Toma Mihai, Cati Mercea, Lucaci Gheorghe, Liviu Matcău; pictori Moț Simion, Veselina Clepea, Moțiu Petru; dirijorul Gavrilă Ruja „Șăfu”, „fericiții ctitori materiali” ai Bisericii ortodoxe; Funață Petru, Ruja Gheorghe Cucu, Perva Constantin Ponesu, Bejan Petru Costolan, Burza Teodor Beldeu; Halmagean Teodor, a adus cinematograful în Buteni; scriitorul Ilica Valeriu; Sida Teodor, fost episcop al Bisericii Ortodoxe, somat să predea banii credincioșilor, a părăsit biserica și a înființat cultul baptist, păstorii Stoica Dimitrie și Rauca Lucian; preotul Iuliu Bodea și conf. dr. Baba Teodor. Cu siguranță că ar mai fi menționați și alții, dar timpul și istoria vor cerne și stabili, locul ce i se cuvine fiecăruia, după faptele sale.

VIII. ECONOMIA

Ocupațiile de bază ale butincenilor au fost și au rămas, în măsura condițiilor socio-politice, agricultura și creșterea animalelor. În ultimii ani, s-au profilat pe creșterea ovinelor și caprinelor, a iepurilor de casă și a albinelor. Mica industrie era și este bine reprezentată: tăbăcăria, prelucrarea lemnului, și industria casnică, practică de femei, la ora actuală, mai puțin în războiul de țesut, cât în broderii. De asemenea, între

domeniile de activitate amintim și transportul de marfă. Lipsa locurilor de muncă după 1945 a intensificat navetismul. La nivelul comunei Buteni există, la ora actuală, aproximativ 74 de persoane juridice, dintre care: Societăți comerciale – 27, Asociații familiale – 17, Persoane fizice autorizate – 30. Tăbăcăritul și cojocăritul sunt reprezentate de „Fabrica de confecții haine de blană A & A Vesa”, care face și export cu acestea. Fabrica de pâine „Wolf Sauris”, oferă zilnic pâine și alte produse de panificație, inclusiv la comandă. „Sanaidea”, fabrică de cabluri, care oferă multe locuri de muncă localnicilor. Continuând tradiția, cantitățile de prune, respectabile în Buteni, sunt prelucrate în cazanele de făcut țuica, o sursă de venit în multe gospodării. Unitățile comerciale, serviciile bancare și poștale sunt la dispoziția localnicilor.

Sănătatea este asigurată prin prezența a două cabinete medicale, în clădirea Dispensarului uman, cu doi medici de familie, un cabinet stomatologic și locuință pentru medic. Există două Farmacii umane și un Dispensar veterinar cu doi medici și un tehnician veterinar. Primăria dispune de un funcționar care se ocupă cu serviciul de asistență socială.

IX. FOLCLOR, TRADIȚII, OBICEIURI

În dimineața de Anul Nou, fetele tinere și fetițele sunt spălate cu apă neîncepută în care s-a pus un ban de argint, o primă/ panglică roșie și un fir de busuioc și se descântă: „Să fii sănătoasă ca prima, norocoasă ca busuiocul și cu trecere la bărbați ca banul.”. În seara de Ajunul Bobotezei, se joacă „Vergelul”: se acoperă cu farfurii un inel, un piaptăn, câlți și se rostește o formulă magică: „Ineluș învârtecuș pe cine mâna am pus” după ce a fost aleasă una din farfurii. Astfel, fata îi vede ursitul: inel – frumos, piaptăn – dințos, câlți – bătrân. Se

crede în deochi și se descântă cu tăciune aprins și stins cu apă neînceptută. Se pune busuioc de la Ziua Înălțarea Sfintei Crucii în sân și sub pernă să-ți visezi iubitul și să-l ai de soț. Cel mai frumos obicei (despre care am scris în *Adevărul* de Arad) a fost „Mirioara”, jucat de fetele fecioare și chiar nevestele tinere și băieți, a doua zi de Paști, joc cu cântec, de la fosta biserică (acum Casa Culturală) până la piață (actuala Biserică Ortodoxă). Este o variantă a „Lioarei” bihorene, un joc-legământ între fată și băiat, în vederea căsătoriei. Colindele de Crăciun și Sorcova de Anul Nou, ca și Ciuralexă de Bobotează sunt tradiții păstrate până azi, datorită și reproducerii lor în programele cultural-artistice școlare. Există culesul și împletitul cununilor de Sânziene, care, după ce sunt puse pe cap de fete și privite în apa fântânii, în dimineața Sânzienelor, se atâră cununa la poarta casei ca să aducă noroc tot anul. Jocul Călușarilor reprezenta în satele ardeleno un simbol al unității românilor, fiind un obicei împrumutat din sudul României. Claca a fost un obicei util și factor de progres, practicat între neamuri și prieteni la cânepă, vara, la urzoi, la ales penele de gâscă, iarna, la spartul sau construcția casei. Sureciul (surecitul viilor), sărbătoare așteptată cu mare plăcere, este tot un fel de clacă cu neamuri și vecini, cu cântec, voie bună și masă îmbelșugată. Făcutul mnerii de prune (magiunul) oferă participanților o noapte mirifică, când, în groapa săpată în grădină se face focul și femeile adunate pun prunele la fiert într-un cazan mare, în care se învârte cu un dispozitiv special. Se spun glume, povești, se joacă. Spre dimineață se aduce pâine și se gustă magiunul.

X. SPORT

Între anii 1972-1974, se amenajează un teren de tenis, cu o suprafață de 1600m² în spatele Casei Culturale, prin munca

tinereilor, primar fiind Ioan Motrea, secretar UTC Corina Bejan, secretar adjunct UTC, Ioan Gurban. De-a lungul anilor, terenul s-a amenajat și modernizat, s-a asfaltat și a devenit *Terenul de sport al școlii*, fiind peste drum de Școala Primară, nou construită. Elevii desfășoară aici activități sportive: fotbal, handbal, baschet, volei etc. Stadionul de 0,5 ha este la marginea comunei, de zeci de ani acolo jucându-se meciuri de fotbal curent. Mari iubitori de fotbal, butincenii au dat jucători de elită Sebișului, având și o echipă de arbitri renumită. Aici se organizează și alte activități sportive. Actuala echipă de fotbal, „Crișul Alb Buteni”, beneficiază de sprijin din partea comunei și activează în divizia județeană „Onoarea”.

XI. TURISM ȘI AGROTURISM

Relieful Buteniului, variat și bogat în floră și faună oferă amatorilor de turism locuri minunate. Apele Crișului Alb, stăvilarul de la Zugău, de unde pornește Canalul Morilor, dealul Șindioara deasupra Crișului Alb sunt locuri plăcute de vizitat fie cu cortul, fie în pensiuni care au apărut, : „Elim”, în vecinătatea Zugăului, cu cazare și masă de bună calitate. Pentru vânători, pădurile au vânat din plin: iepuri de câmp, mistreți, căprioare, fazani. Dealurile sunt acoperite cu pomi fructiferi, meri, cireși, pruni, peri și cu fructe de pădure: mure, coacăze, zmeură. La Cuied, punctele de atracție sunt pensiunea „Maria Rustic” SC-SRL, heleșteul și livezile.

Satele aparținătoare

Atestarea documentară, așezarea și evoluția demografică a satelor care aparțin administrativ de comuna Buteni, le-am menționat împreună cu cele ale comunei. Dăm în continuare câteva date edite și inedite despre ele, în ordinea numărului de locuitori.

Cuied. Situat la vest de Buteni, pe Drumul Zărandului, spre Arad. Este așezat jumătate pe deal, jumătate pe vale. Prin hotarul țarinei traversează un drum roman, care vine dinspre Buteni și trece prin Camna, Tauț, Târnova, Colonia Ieu, Cermei, granița cu Ungaria. Vechea biserică de lemn, care a fost în cimitirul parohial, este atestată din secolul al XVI-lea. Satul al fost împrăștiat, actuala așezare a fost adunată înaintea recensământului din 1746, când s-au înregistrat 42 de familii de iobagi, ai grofului Korek Kálman. În teritoriul satului se află cele mai frumoase și vestite livezi, cu tot felul de pomi fructiferi, la fel și viile. După naționalizare, acestea au fost preluate de stat, de la groful Korek, iar după 1990 au fost cumpărate de diferiți proprietari. Biserica actuală este zidită prin contribuția credincioșilor în 1852, la jumătatea satului, pe deal, în apropierea șoselei. Hramul bisericii este „Sfântul Vasile cel Mare”. A fost zidită din piatră, acoperită cu țiglă și pictată tot de celebrul pictor Cornel Cenan, adus aici de părintele Petru Bejan în 1948, căci avea în administrație și parohia Cuied. Dispensarul uman are propria clădire și un medic titular. Clădirea școlii este nouă, mare și, după întreruperea ciclului gimnazial, prin anul 1975, din 1 septembrie 1989 a funcționat din nou cu ciclul gimnazial și două clase simultane, ciclul primar. În localul școlii se află și grădinița care a funcționat permanent.

Păulian (Livada, Păulian, Govoșdia). Poartă numele colonelului, general post-mortem, Constantin Păulian, situată la nord-est față de satul Buteni, pe malul drept al Crișului Alb. Biserica Ortodoxă a fost construită în 1906, din cărămidă și piatră în centrul satului, pe lângă drumul de țară care duce spre Berindia. Ea a înlocuit biserica de lemn, construită între 1779-1783, cu hramul „Pogorârea Sfântului Duh”. Școala cu Clasele I-IV are clădire proprie, clasele sunt simultane, funcționând cu un singur învățător. Grădinița are sală proprie și o educatoare.

Berindia. Satul pare o prelungire a Păulianului, cu puțini locuitori. Școala are local propriu, clasele I-IV au un singur învățător. Grădinița a funcționat împreună cu cea din Păulian până în 2006, apoi s-au separat. În 1852, satul cumpără biserica de lemn din Dieci cu hramul „Sfinții Arhangheli”. În 1825, vechea biserică este demolată și se construiește actuala biserică din zid. Asistența medicală în cele două sate este asigurată de Dispensarul uman Buteni. Ambele localități au acces la calea ferată, cu o haltă.

XII. BIBLIOGRAFIE

1. Actele Muzeului Arad, nr. inv. 5037.
2. Ardelean, Aurel, *Flora și vegetația din Valea Crișului Alb – de la izvoare până la ieșirea din țară*, Arad, Editura „Vasile Goldiș”, University Press, 1999.
3. Arhivele Statului Arad, *Conscripții urbariale ale Mariei Tereza*.
4. Arhivele Statului Arad, Tribunalul penal nr. 94/ 1850.
5. Arhiva Cartea Funciară Gurahonț.
6. Arbonie, Emil, *Avocații arădeni (1875-1989)*, Editura „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2014.
7. Bejan, Petru, protopop, *Consemnări*, paginat și cuprins, mss.
8. Benedek, Jancsó, *Arad Vármegye és Arad szabad Király Város monographiaja*, Arad, 1892.
9. „Biserica și Școala”, 25 ianuarie 1931, nr. 4., Arad.
10. „Biserica și Școala”, 16 martie 1930, nr. 11, Arad.
11. Chereșteșiu, Victor, *Adunarea Națională de la Blaj*, București, 1968.
12. Ciuhandu, Gheorghe, *Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri*, Arad, Diecezana, 1940.

13. Ciuhandu, Gheorghe, *Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț*, Tipografia Diecezană Arad, 1935.

14. „Biserica și Școala”, 8/21 februarie 1904, nr. 6, Arad.

15. Direcția Județeană de Statistică Arad, *Recensământul populației și a locuințelor din 15 martie 1966. Populație. Regiunea Crișana*, vol. I, 1967.

16. Direcția Generală de Statistică, *Recensământul populației și a locuințelor din 5 ianuarie 1977*, vol. III, *Clădiri. Locuințe. Gospodării*, 1981.

17. *Dicționarul Enciclopedic*, Editura „Cartea Românească”, București, 1931.

18. Dragomir, Silviu, *Câteva forme de organizare de stat româno-slave*, în „Dacoromania”, vol. I, Cluj, 1920.

19. Găvănescu, Eduard, I., *Mărturii românești din Eparhia Aradului în veacul al XVIII-lea*, Arad, 1944.

20. Găvănescu, Eduard, I., *Un interesant Recensământ al domeniului regal și cameral al Aradului*, în „Hotarul”, Arad, 1933, nr. 7.

21. Grec, Marius, *Introducere în arheologie*, Editura „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2001.

22. Knjezsa, István, *Keletmagyarország helynevei (Ținutul Ungariei Răsăritene)*, în „Magyorok és Romanok”, vol. I, Budapesta, 1943.

23. Ferecki, Iacob, *Dicționarul familiilor ardelene înnobilate*, Baia-Mare, 1968.

24. Floca, Octavian, *Singidava*, în „Sargeția”, XIII, 1977.

25. Galea, Pavel, *Contribuții la Monografia comunei Buteni*, mss.

26. Glück, Eugen, *Contribuții cu privire la frământările evreilor din Transilvania, în anii 1918-1920*, în „Aradul și Marea Unire”, Arad, 1933.

27. Lungu, Ștefan, *Contribuții la Monografia comunei Buteni*, mss.

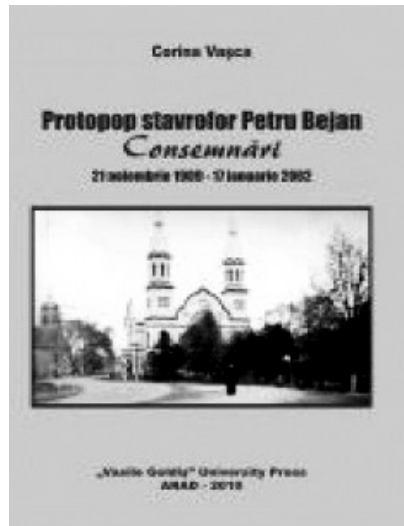
28. Lungu, Ștefan, *Însemnări din activitatea Parohiei Buteni*, mss.
29. Lupșa, Ștefan; Lițiu, Gheorghe, *Istoria Eparhiei Aradului*, L.II, fascicola I, vol.II, Arad, 1968.
30. Manciulea, Ștefan, *Așezările românești din Ungaria și Transilvania în sec. XIV-XV*, Blaj, 1941.
31. Manciulea, Ștefan, *Românii din Crișana și Sătmar*, Cluj-Napoca, Editura „Dacia”, 1970.
32. Márki, Sándor, *Arad varmegye monographiaja*, I, II.
33. Márki, Sándor, *Diplomatarium Aradiense*, mss., Muzeul Arad.
34. Mărghitan, Liviu, *Valea Mureșului – parte integrantă a sistemului de fortificație a Daciei*, în „Sargeția”, XIII, 1977.
35. Mureșan, Augustin, *Sigilii de târguri și orașe din comitatul Arad și împrejurimi (secolele XIX-XX)*, Arad, 2010.
36. Nicolae, Eugen, *Buteni*, în „Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României”, vol. I, București, 1994.
37. Prodan, David, *Domeniul Cetății Șiria la 1525*, în Anuarul Institutului de istorie Cluj, tom III, Cluj-Napoca, 1960.
38. Popeangă, Vasile, *Un secol de activitate școlară românească în părțile Aradului 1721-1821*, Arad, 1974.
39. Popeangă, Vasile, *Școala românească din părțile aradului, în perioada 1867-1918*, Arad, 1976.
40. *Recensământul populație și locuințelor din 7 ianuarie 1992*, vol. I, *Populația. Structura demografică*, 1994.
41. Roz, Alexandru; Kovacs, Géza, *Dicționarul istoric al localităților din județul Arad*, Arad, Editura Universității „Vasile Goldiș”, 1997.
42. Roz, Alexandru, *Aradul și Marea Unire*, Arad, Editura Universității „Vasile Goldiș”, 1999.
43. Suciu, Coriolan, *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, vol. I A-N, București, Editura Academiei, 1967.

44. Szöllosy, Karoly, *Aradmegye nékotatási intézeteinek nestáva*, Arad, 1879.
45. Vașca, Corina, *Protopop stavrofor Petru Bejan. Consemnări*, Editura Universității „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2010.
46. Vesa, Pavel, *Biserici de lemn de odinioară*, Arad, 1997.
47. Gaal Jenő, *Monografia Aradului*, 1988.
48. *Statutele Sindicatului Canalului de Mori al Crișului Alb*, publicate în M.O., nr. 17/22.01.1928, art. 6.
49. Primăria Buteni, *Strategia de dezvoltare, 2015-2020*.
50. Primăria Buteni, *Informații referitoare la suprafețele și populația comunei*.

FOTODOCUMENT

Iunie 2001, Protopop Stavrofor Petru Bejan.

Protopop iconom Petru Bejan.

ROMANIA

PATRIARHIA ROMÂNĂ
Cabinetul Patriarhului

Nr.181/2002

București 30 august 2002

Aleea Patriarhiei, 2

D-nei

Prof.CORINA BEJAN VASCA
Localitatea B U T E N I, 2
2835,Jud. A R A D

Vă facem cunoscut că la Cabinetul Patriarhal s-a primit scrisoarea adresată de dvs. Prea Fericitului Părinte TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și suntem alături de durerea familiei vrednicului de pomenire P.C.Pr. Petre Bejan.

Rugăm pe Bunul Dumnezeu să vă întărească credința, dragostea și nădejdea în Mântuitorul nostru Domnul Iisus Hristos.

Veșnică să-i fie pomenirea !

Din încredințarea Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST,

SECRETARUL CABINETULUI PATRIARHAL

Diac. Daniel Flonta
Diac. Daniel Flonta

Buteniul s-a „lansat” la Arad

La Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” s-a lansat cartea „Toponomia localității Buteni” de Corina Vașca.

... Casa Universitarilor și Studenților din cadrul Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad a găzduit, ieri, lansarea de carte „Toponomia localității Buteni” în prezența autoarei, lect. univ. dr. Corina Vașca, cadru didactic la UVVG.

Evenimentul s-a bucurat de prezența prof. univ. dr. Aurel Ardelean, rector al Universității de Vest „Vasile Goldiș”, Dr. Timotei Șerban, arhiepiscop al Aradului, profesor Ioan Marțian, prof. univ. dr. Vasile Frățilă, cancelar Corneliu Maior, profesori universitari, studenți.

O carte apreciată cu o lansare de înaltă

FOTO: FAN

Prof. univ. dr. Aurel Ardelean, rectorul UVVG, a subliniat că „Toponomia localității Buteni”, județul Arad, se încadrează în preocupările lingviștilor români, în frunte cu loga Iordan, Emil Petrowsci, din anii 1960 - 1970, pentru a aduce argumente înclusiv de ordin lingvistic asupra vechii și constitutivității românilor de pe acele meleaguri pe care s-au așezat și alte popoare și le-au influențat obiceiurile și limba.

Lect. univ. dr. Corina Vașca a precizat: „Cartea face o prezentare a așezării localității Buteni pe Valea Crișului Alb, unde subdialectul crișean se întâlnește cu cel bănățean, a formelor de relief, climate, florie, faună, peisajului și obiceiurilor populare, precum și un scurt istoric. Urmează descrierea toponimelor, clasificarea lor din punct de vedere al originii și semantic. Concluziile arată că în proporție de 90% sunt de origine română, sau formate în limba română din apelativii localității, în ciuda tuturor vitregurilor, a rămas stabilă aici, păstrându-și identitatea și limba”.

Autoarea a mai precizat că, prin scrierea acestei cărți, a dorit să lase Buteniului și locuitorilor săi o adevărată comoară, neprețuită pentru generațiile care vor veni.

La lansare au participat, în calitate de invitați, primulul Buteniului, Petronel Mărcuț, viceprimarul Alexandru Fieșier, dar și alte personalități locale din comună care au trinit să fie alături de Corina Vașca la acest important eveniment din viața comunității de pe valea Crișului Alb.

J.A.V.A.

Măndru-i portul pe la noi

FOTO: FAN

Lansare de carte la UVV Goldiș,
Casa Universitarilor și Studenților,
Arad:
*Toponomia localității Buteni,
județul Arad, 18 ianuarie 2011.*

CORINA VAȘCA

Toponomia localității Buteni, județul Arad

Buteni Casa Ardelean

Lansare de carte la UVV Goldiș, Arad:
Toponomia localității Buteni, județul Arad, 18 ianuarie 2011.

Aprecieri post-mortem Liviu Mărghitan la volumul „Toponomia localității Buteni”

Plecăte la cele vesnice în urmă cu o săptămână, istoricul și academicianul arădean Liviu Mărghitan nu s-a mai bucurat de lansarea volumului „Toponomia localității Buteni” semnat de lectorul universitar Corina Vașca. Liviu Mărghitan i-a fost un dedicat îndrumător și susținător autoarei, iar plecarea lui în extraterrate a însemnat o despărțire de tot ceea ce a pretuit mai mult pe lume: setea de cunoaștere. De parcă ar fi presimțit ce avea să se întâmple, Liviu Mărghitan a scris din timp recenzia volumului pe care nu la mai văzut lansat. În rândurile de mai jos redăm post-mortem gândurile rămase scrisite ale celui care a fost Liviu Mărghitan:

Corina Vașca, „*Toponomia localității Buteni*”, județul Arad, Arad, 2010, Editura „Lămâra”, 211 p. + 39 p. album fotografic.

În ultima decadă a anului curent, la estigioasa editură arădeană „Lămâra” realizată în publicarea de volume referitoare la istoricul Academiei Române, sînt de sub tipar lucrarea de toponimie intitulată auxiliară a istoriei, n.n.), elaborată

de către Corina Vașca, lector la Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”. Astăzi, în această ramură științifică s-au adus până în prezent contribuția doar trei cercetători: Nicolae Drăganu (considerat fondatorul toponimiei), precum și academienei Iorgu Jordan și Marius Sala. De noticiu faptul că, în cadrul cercetărilor lingvistico-istorice din instituțiile cu profil științific ale orașului Arad, nu s-a mai abordat până acum toponimia ca obiect de studiu. Din acest considerent, volumul autoarei dr. Corina Vașca este într-adevăr original, fiind axat în exclusivitate pe chestionarea mai multor persoane din Buteni, cunoașterea ale denumirilor populare ale tuturor locurilor din perimetrul acestei comune. O astfel de documentare „pe viu” presupune un timp îndelungat, care se măsoară în ani, necesitând din partea cercetătoare consecvență și tenacitate deosebite. Sumarul lucrării se deschide cu un succint și pertinent „Argument” al autoarei, după care, prin o minuțioasă „Introducere”, face o judicioasă și clară descriere a cadrului natural în care se situează

Liviu Mărghitan

ei de seamă pe valea de mijloc a cursului Crișului Alb. Partea de toponimie deosebită cu capitalul „Asterisk” documentare”, care mai cuprinde: „Clasificarea toponimiei din punct de vedere semantic”, „Stratificarea etimologică a toponimilor”, „Parte dialectale”, „Amplu și documentat”, „Căștarea etimologică” ale diferitelor localități” și „Jumne prezoni de locuri”, însumând 150 de pagini. Partea finală conține în „Zonașul”, urmași de „Băbășeș”, „Amplu Album fotografic”, însumează material magistric selecționat din colecția personală a autoarei, cuprinde fotografii mai vechi (unele imagini au vedine de peste un secol), dar și mai recente. Editația și desozbit de originea capetă, poarta semnatura prețioasei editurii „Lămâra”, doamna Mihaela Ambro. Cartea merită să fie achiziționată mai cu seamă pentru că subiectul la care se va înlocui ca o premisă în producția editorială, alădeană dar și pentru că se impune prin conținutul său științific de elevat nivel.

Liviu Mărghitan

Corina Bejan Vașca

**EXPRESIVITATEA LIMBAJULUI
POEZIEI RELIGIOASE
A LUI VASILE MILITARU**

DPP
David Press Print

Lansare de carte la Muzeul Catedralei Mitropolitane, Timișoara,
vineri, 20 februarie 2015.

Lansare de carte la Muzeul Catedralei Mitropolitane, Timișoara,
vineri, 20 februarie 2015.

 CONSILIUL JUDEȚEAN ARAD

 BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
Alexandru D. Xenopol
ARAD

 2019
ANUL CĂRȚII
ÎN ROMÂNIA

Lansare de carte

Miercuri, 7 august, ora 18
Sala "Astra"
Biblioteca Județeană
„Alexandru D. Xenopol” Arad

Protopop stavrofor
PETRU BEJAN

CORINA BEJAN
VAȘCA

Consemnări

Episcop dr. Grigorie Comșa,
între protopopii Buteniului Florian Roxin
al protopopiatului Buteni (în dreapta) și
secretarul consistorial al Episcopiei
Aradului, Vasile Goldiș (în stânga),
cel care a citit la 1 decembrie 1918
declarația de unire a Ardealului
cu România.

10 noiembrie 1929, Buteni

Ediția CARMEL PRINT
ISBN 978-606-3875-46-0

www.Doriz.ro

prof. univ. dr.
prezintă **MARIUS GREC**

Lansare de carte.

Biblioteca Județeană A.D. Xenopol, Arad, 7 august 2019.

PATRIARHIA ROMÂNĂ

† DANIEL

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Nr. 344/06 septembrie 2019

Domniei Sale,
Doamnei CORINA BEJAN VAȘCA
Loc. Arad, Jud. Arad

Stimată Doamnă Corina Bejan Vașca,

Vă mulțumim pentru cele două volume intitulate *Consemnări și Toponimia localității Buteni, județul Arad*, al căror autor sunteți, pe care ați avut amabilitatea să le trimiteți în dar la *Reședința Patriarhală*.

Ne rugăm Domnului nostru Iisus Hristos să vă dăruiască sănătate și bucurie, pace și ajutorul Său sfânt în viață și în activitatea pe care o desfășurați!

Cu părintească binecuvântare,

† DANIEL

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

PAVEL GALEA

**ASOCIAȚIUNEA NAȚIONALĂ ARĂDANĂ
PENTRU CULTURA ȘI CONVERSAREA POPORULUI ROMÂN
- ASTRA ARĂDANĂ 1863 -**

**„Vasile Goldiș” University Press
Arad - 2010**

noelul port popular din Buteni.

91. IERARHIA SĂRII ÎN MARE. FOTO: CORINA BEJAN

Icoane lăsa-ba prin aceste locuri.
 Ei, satul, are gormă adine, înlipă în timp,
 și lătură în ramuri leoparde de cuvinte
 Ce să-i rămână pe lângă satul de săruri
 în timpul vremii și în ziua de plăminte.
 Ne sînt în flocuri aramuri ce săruri, Mîrișele
 Și sărurile de săruri, și sărurile de săruri
 Și sărurile din pline roștăie glas de vîroș
 Și sărurile din pline roștăie glas de vîroș
 Ne sînt prazii satului în dor de Apurimii.

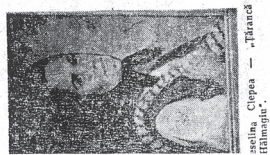
VITALIE MUNTEANU

Pictorița Veselina Clepea

cliti călăi de care e avui meșerie.
 A participat la concursul „100 de ani Cris-
 tianism în România” (1920) la Iași, Bu-
 țeni, Oradea, Bacău. I s-a des-
 chis, nu demult, o expoziție pe-
 rmanentă în orașul natal, în sala
 de spectacol. Alina, care și a lucrat
 de artistă, reprezintă tablourile create
 eristic amănunțit și cu mare înțele-
 ger a lumii și a oamenilor.
 Lucrările și lucrările lui Găsin, în
 pe rînd, explicația unor lucrări
 și „prologul” în festivitate.
 Pe dealul Budei, „Budea Clifan”,
 „Peștera din Buteni”, „Fărătești la
 moșturi.”

Milenară vatră românească

În ultima vreme, toponimia, ce
 sursă de informații asupra trecutului
 și a evoluției satului și a locuitorilor din acest
 sat, este adesea ignorată sau neglijată.
 În satul nostru, toponimia po-
 zitivă este foarte bogată și interesantă.
 Unele din aceste toponime sînt
 foarte vechi și au rămas în
 utilizare și astăzi.
 Unele din aceste toponime sînt
 foarte vechi și au rămas în
 utilizare și astăzi.
 Unele din aceste toponime sînt
 foarte vechi și au rămas în
 utilizare și astăzi.

școlii, Cliepa — „Flacăra”
 Filarmică.

Pagea realizată de
 VITALIE MUNTEANU,
 subredactoria Școlii

Clauditer de informații au găsit unii
 existanța unui cor care a vizitat mult
 Avram Iancu, trecînd prin Buteni, a fost
 chitace. Acesta corăști de azi, distînsă
 plîns, este cunoscută în întreaga țară.
 ÎN FOTOGRAFIE: secvență din cor.

în toponim alav Ceram+ suf. —
 abă s-a format numele Cetății
 Careții, care astăzi de țirgi lo-
 radești. În toponimia românească
 da în originea numelui este în ma-
 multe localități din țară.
 O serie de toponime provin din
 la unușă înțelesul proprietății sînt fo-
 apăsăuți. Pentru toponimul Cliepa
 sau, Grădina Băgului, Podu Ce-
 chii. Alte toponime luate au arătat
 proprietății sînt înțelesul toponim
 nume botiza bucata de pîmînt:
 Strunga la Nila, Strungă, pe ca-
 se doar la amănunțit. Tîlă Turca,
 lui Tîlă Brîndărești, Trîmbițelul
 Zuglu, Așgeș, Tîlă la Oșgău etc.

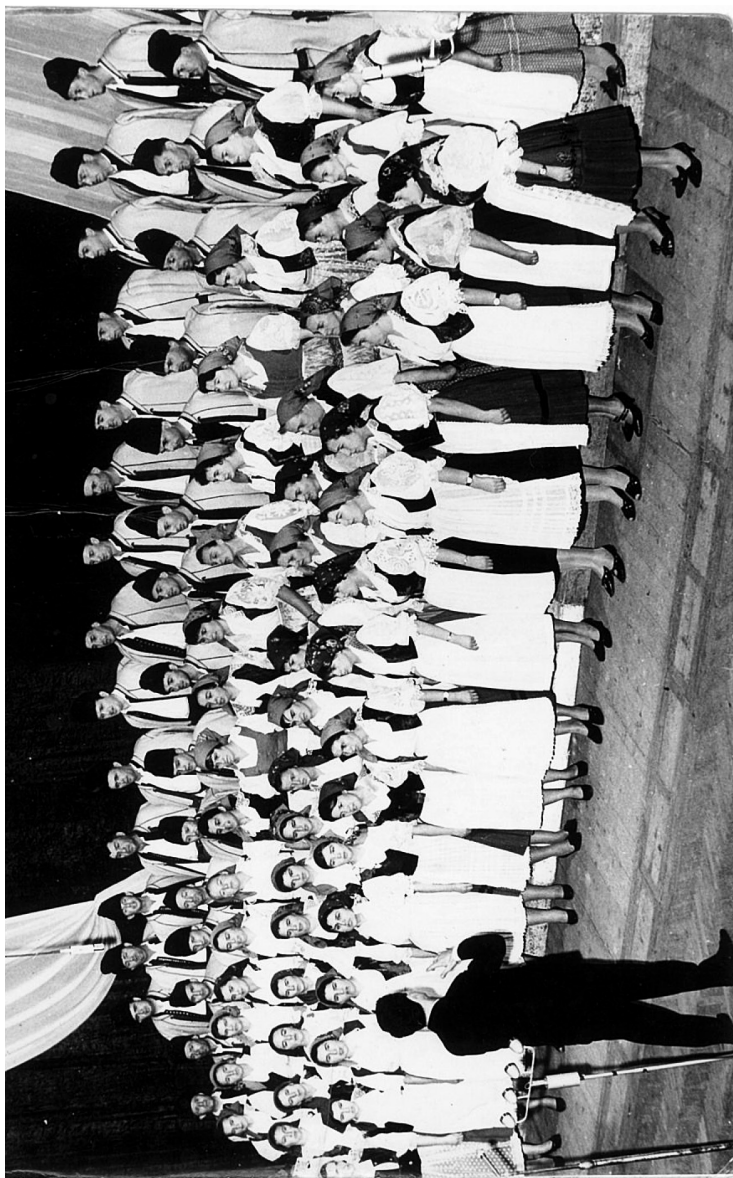
Post. MARIA CORINA BEJAN

Crucea aflată
pe altarul vechii
Biserici Ortodoxe Buteni,
așezată în Cimitirul Ortodox.

Crucea soției protopopului
Constantin Gurban, născută
Emilia Cornea, în Cimitirul
Ortodox din Buteni. Părțile
laterale sunt căzute.

Corul Căminului Cultural din Buteni, pe scena Teatrului din Oradea, în toamna anului 1967.
Dirijor, Slobodan Pasculovici.

Fosta Casă Protopopială din Buteni, în anul Centenarului.

Pe terenul fostei Școli Confesionale,
se înalță Școala cu clasele I-IV Buteni, an 2000.

O nouă promoție a Școlii Gimnaziale Buteni, 2002-2003
Director, prof. Teodor Vașca, diriginte, prof. Corina Vașca.

Promoția 2000-2001 a Școlii cu clasele I-VII a Școlii Buteni.
Director, profesor Vașca Teodor, diriginte Palcu Teodor.

Elev sergent erou „Popovici Corneliu Nicolae”, este numele pe care Școala Gimnazială Buteni, l-a primit în 1995, prin decret.

Deschiderea Grădiniței private baptiste din Buteni, septembrie 1999.

Parastas la Cimitirul Ortodox din Buteni,
la mormintele eroilor, septembrie 1999.

Dragă Corina,

Înainte de toate lucruri de întâlnire și
bune salutare.

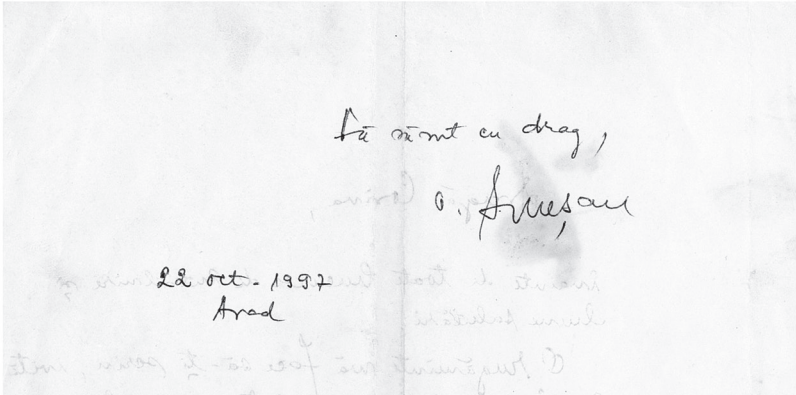
O rugămintă mă face să-ți scriu, invite
din dorința de a-mi ajuta un coleg, care
pregătește o lucrare despre județul Braș,
reflectat în actorii maghiari.

Cu ani pu urmă, tu ai prezentat
o comunicare interesantă, în care făceai
remarca despre Buteni, sugerând ca mu-
zele să nu sar veni de la îndeletnicirea
confectionării butoaielor. Dacă nu mă
însel, apelai, atunci, și la un actor
maghiar care sustine această idelă. Și
eu îl-am consultat, pe vremea, dar nu i-am
reținut numele și titlul lucrării. Dacă
poți să mi le comunici ți-aș mulțumi foarte
mult.

Transmite numai bine și domnului
Director, celsoaltă colegi - și mult me-
ces.

Ami poți răspunde pe adresa:

Liceul Agricol Braș
Str. Lucian Blaga nr. 15 Braș-2900

O scrisoare fără răspuns, întrucât autorul atribuia erori grave destinatarei, în explicarea toponimului Buteni.
 Vezi articolul apărut în ziarul alăturat.

oameni poezie populară din Buteni.

Pictorița Veselina Clepea

amplia fărâmișii și pictoriștii a fost din Buteni și-a născut letu. Veselina și Cealță. Încă ota. Veselina este amintit i cu vopsele din leza de r" e întâlnit deopotrivă un de este nu se va despartă letu.

celt călți de este e oval nevole. A participa în primele expoziții de pictură în 1969. Într-o Buteni, Oradea, București. I s-a de- chis, nu demult, o expoziție por- sonală în Asoc. care pe lucrări, de succes.

Ce reprezintă laborurile acestei artiste amăuzor? O singură temă în lucrările ei: copilăria, oamenii, lucrurile și istoria lor. Găsim, rând pe rând, explicații unor pline: "Armele din Hălmeș", "Jesaj Pe dealul Buda", "Baba Clepa", "Prinț din Buteni", "Tăcerea în

pe muncă în orașele și în țară. Ieșirea lăsat-an prin aceste locuri. El, satul, are gorman adiac timp în timp. și Buteni în ramari popoare de cvintu. Cu atât simțim purturi însemnate lui de stea în trupul scump al țării cu nume de părinte.

VITALIE MUNTEANU

Chităriilor de talonari ai găsit unele date -reiterare în existența unui cor la Buteni ca, aproape un secol în urmă. Dar corul buteniților are o vârstă mai mult mare, înfundătoare - că citește.
 Formula corului de arti, distinsă cu numeroase premii și di- plome, este cunoscută în întreaga țară.
 ÎN FOTOGRAFIE: secvență din cor.

veselina Clepea - "Țărâncă Hălmeș".

"Pașii realității de VITALIE MUNTEANU, subredacția: Sebit

Milenară vatră românească

În ultima vreme, toponimia cu- erată de informații asupra toponi- mii unui popor este tot mai cer- căută. Dacă vesele de țară, în- am în juru țării. "Toponimia poa- te și scotărilor drept letu, societă- ta unui popor, o dezvoltată activă unde se păstrează, amintire al- tor evenimentelor, întâmplări și țipe mai mult sau mai puțin vechi sau importante, care s-au potocrit dintr-un timp și și un impresi- onant într-un chip careare so- lutul popular".

Vorbind despre istoricii și lăte- mitorii buteniții, localități po- zitionate și s-a format din patru cătune locale de locași și situa- te pe dealurile și câmpurile din apropierea actualu vetre: Buda, Cărbă, Buda și Filipari. Surse scrise amintesc că în secolul al XVIII-lea exista un sat Buda, pre- zăpuit, a fi situat în jurul Pico- tului, dar probabil acela săi au este locuți cătunul Buda, situat pe de-

calu nu amele nume din hatarul buteniții. Se zice că aici existau șase văi și că localitățile din acest câmpul făceau vese de țară. În fel cum mai tiră și, locașii din că- tunul Cărbă, convecționau, hatarul pentru grolul Buda, Cărbă, care avea vie pe dealul "Cărbă și de- dealul". Cărbă și de- dealul, în urma celorlilor de țară și stăruial filozofic, via sa- dețată, iar hatarul și via vârlu- de treburile agricole țării.

Prorată de la aceste izvoare ne- scrie, asociate cu corectarea etimologică, vom înțeca să expli- căm amele localității care, după datele pe care le avem, nu sîm- călă, Chităria (o călăie în do- culul Măgural provine din speli- tul chitcării-sufix - ita. Chitcă- riile are sensul de „deal cu înăl- țimea unui acoperis de căs, în- țite are".

Numele tope Clepea este de origine slavă veche, conștinut în- țial are, plasat în special pen- tr-a forma nume de persoană. De la

un toponim slav Ceraș- uoi, - gila, s-a format amele Coraba- Cărbă, nume tope latinile în Buteni este atestat de lungu țo- dian în "Toponimia românească" ca fiind de origine slavă de la țirma Cărbă, atestat în mai multe localități din țară.

O serie de toponime provin de la nume de persoane, mai ales cînd se indică proprietatea stîi fo- rtole în cazul apeliilor pe lângă un apelativ: Pașii Morcanului, Pa- șii Zărdanului, Fîntina lui Cro- șanu, Cășina Blăganului, Podu Ce- rii. Altele toponime însă au ară- țat proprietății, cu locuri unde vrea- em în la vedea localități și al căru- nume hataru, hataru de pășituri: Strunga la Nița, Strunga la Duru. Se mai pășesc și alte nume pe ce- re doar le amintim: Țăru Turcu- lui, Țăru Bălanului, Tribolobului.

Prof. MARIA CORINA BEJAN

Fii satului Buteni, vara anului 1976.

Crucea fiicei lui Doncea Vesalie, reprezentantul Buteniului
la Marea Adunare de la Alba-Iulia, 1 Decembrie 1918.

Rencu, 16 iulie 1969

Dragă Corina,

Mai puțin te rog să mă scuzi că am intruziat puțin
cu redapunctul scrierilor tale de limita promisă.

După cum vezi, îți scriu de acasă, din „rezerva de
vară”.

De la Oradea nu s-a întâmplat nimic deosebit de când
ai plecat tu, în afară de faptul că au căzut foarte
multe la admidare.

N-am avut răbdare să mă stau pînă în 16 iulie,
cum trebuia, conform planificării examenelor la țară
frecventă, ci, în 11 iulie, am plecat spre Oltenia.

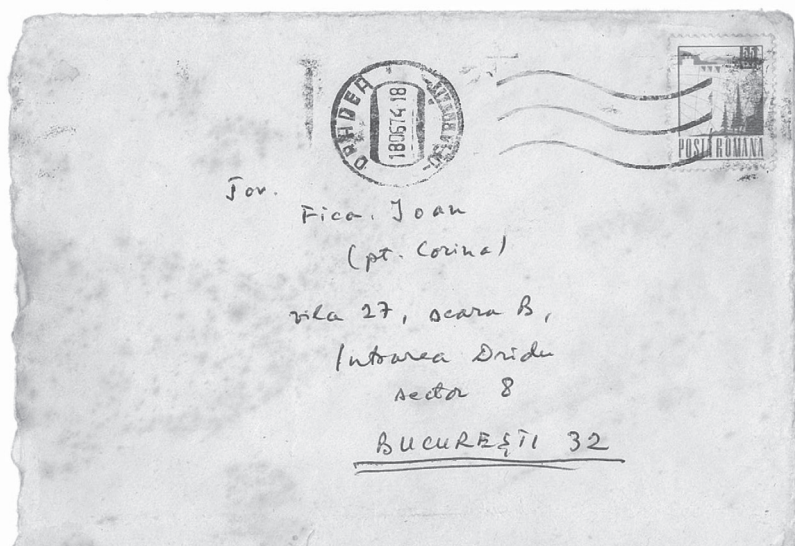
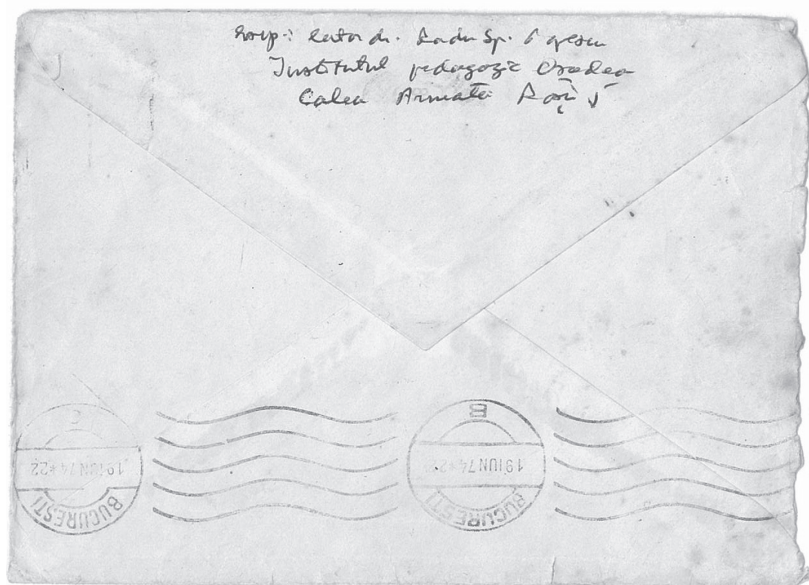
De la Petroșeni am călătorit împreună cu Cami,
care venea la rudelile ei din Tg. Jiu. Spunea că dacă
se plictisește vine și mă vizitează.

Aici încerc să mă linișesc, treplat-treplat, cu noul
regim, de inactivitate totală și de ^{lipă} lipsă fel de dis-
tracție. Întîlc, intenționat să merg citava zile la
mare, dar în cele din urmă cred că voi renunța.

Dacă totuși te mergi, spune-mi perioada și,
de n-ai nimic împotrivă, voi veni în eu dinuici citava
zile și ne vom întâlni pe litoral. Așa fi bine să
săi însă acest lucru ^{după} în 23 l.c., fiindcă s-ar
putea totuși să mergi ^{pe} ca turist, pînă la Techirghiol,
pe lângă elvii ^{pe} de aici, care se duc la tratament.
Tu cum te simți în vacanță premergătoare intrării
în „lupta cu viața”?

Sper că ritmul contact cu realitatea și cu greută-
țile te va întăliți puțin, ^{diminuându-ți} din
concepție unele din „ideile” care-ți „născocesc” prin
cap în ultima vreme: „Quibquid agis, prudenter
agis et finis respicium”! (N. n.: ^{și} că ai luat
10 la latră!)

Tatăl meu, care te-a plăcut f. mult și ar dori
să-ți leviu consoartă, mi spune în acest moment
să-ți transmit din partea lui, multe salutări!
Adevarii salutări, din partea mea, fanuței tale!
Te salut, Radu

Ulița Ardealului, în timpul Austro-Ungariei,
șoseaua care leagă orașul Brad de Arad, prin localitatea Buteni.

Cuprins

Gânduri la Centenarul Unirii	
Transilvaniei cu Regatul României	7
Atestări documentare ale Buteniului	9
Scurt istoric al localității BUTENI, județul ARAD	15
Construirea Bisericii Ortodoxe din Buteni, 1927 – 1929	53
Sărbătoarea sfințirii Bisericii catedrale cu hramul „Buna Vestire”	59
Boala și moartea protopopului Roxin	64
Școala de cantori (cântăreți în strană) bisericești	70
A doua sfințire arhierescă. Pictarea Bisericii Ortodoxe	75
Sfințirea picturii. Duminica Floriilor anului 1948	76
Duminica Floriilor, 1948	79
Ziua de 14 septembrie 1944	85
Retragerea mea pentru 36 de ore în pădurea Conțenit, unde erau refugiați butincenii	89
Cantină cu mâncare caldă	91
Fanfara parohiei Buteni	95
Vechimea corurilor în parohia Buteni	99
ASTRA după 1990, la Buteni și Sebiș	105
Protopopii titulari ai Protopopiatului Buteni	109
Școala Confesională Buteni	115
100 de ani de administrație românească în Transilvania	119
Dicționarul comunei Buteni, anul 2017	127
I. Atestări documentare	127
II. Coordonate geografice	128
III. Scurt istoric al comunei Buteni	129

Monumente istorice	134
IV. Demografia – evolutia, structura etnică	
și confesionalăSchema.....	135
V. Biserica	136
VI. Școala	140
VII. Personalități	143
VIII. Economia	150
IX. Folclor, tradiții, obiceiuri	151
X. Sport	152
XI. Turism și agroturism	153
XII. Bibliografie	155
Fotodocument	159

Tiparul executat la Editura și Tipografia

DAVID PRESS PRINT

Str. Șt. O. Iosif bl. 8/a

Tel. 0256-229.121; 0741-142.978; 0742-084.745

e-mail: davidpressprint@gmail.com

www.davidpressprint.ro

TIMIȘOARA

ROMÂNIA

Muzeograful Nicolae Kiss, de la Complexul Muzeal Arad, a identificat în registrele de inventar ale Muzeului Național Maghiar din Budapesta, un număr de cinci monede din argint, având o foarte mare vechime.

În 1977 a reușit să studieze monedele "fondului Buteni", determinându-le ca fiind "monede dacice, de imitație a tetradrahmelor macedonene din argint, care aveau putere circulatorie în Dacia prestatală a secolelor III-II î.Chr., ele corespunzând anilor domniei regelui Filip al II-lea (356-336 î.Chr.).

Peste alți trei ani, în 1980, numismatul Alexandru Sășianu, extinzând aria cercetărilor în legătură cu monedele descoperite la Buteni, a mai identificat încă 12 exemplare ale aceluiași lot.

Este absolut necesară și precizarea că, pe plan științific național, monedele antice care datează din cea mai veche fază a utilizării sistemului monetar din Dacia, sunt deosebit de apreciate de specialiști. Descoperirea întâmplătoare din anul 1873 este atât de importantă din punct de vedere științific, încât, datorită acesteia, comuna Buteni a devenit singura localitate de pe valea Crișului Alb, care deține un astfel de tezaur numismatic, ce figurează într-o lucrare enciclopedică națională

Cu această descoperire, sunt reale șanse ca viitoare cercetări arheologice, în aria teritorială a comunei Buteni, să aducă la lumină și mult așteptata descoperire a unei așezări dacice, care ar atesta o bimilenară existență umană pe aceste locuri.

ISBN: 978-606-999-061-2

9 786069 990612